

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

Mezigenerační vztahy

Intergenerational relationship

Magisterská diplomová práce

Bc. Monika Pohlová

Vedoucí magisterské diplomové práce: PhDr. Helena Kubátová, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 14. 11. 2014

.....

podpis

Poděkování

Děkuji své vedoucí diplomové práce PhDr. Heleně Kubátové, Ph.D. za odborné vedení, náměty a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří mi poskytli rozhovor.

V Olomouci dne 14. 11. 2014

Obsah:

ÚVOD	1
1 Modernizace a související rizika	3
1.1 Obecné vymezení modernizačních změn	3
1.2 Hodnotové proměny v současné společnosti.....	5
1.3 Společnost a krize autority	7
1.4 Rodina	10
2 Vymezení problematiky generací	13
2.1 Pojetí generace	13
2.2 Formování generace	16
2.3 Střídání generací a společenská změna – potenciál generace	17
2.3.1 Tři fáze vývoje a společenské aktivity generace	18
2.3.2 Rozdělení generací dle historických událostí	20
2.4 Společenská dynamika generací v rodině.....	21
3 Mezigenerační vztahy v životním běhu	23
4 Věk	26
4.1 Charakteristika životního období vysokoškoláka.....	27
4.1.1 Období mládí	28
4.1.2 Období adolescence a mladé dospělosti	30
4.1.3 Emerging adulthood.....	32
4.2 Charakteristika období pozdní dospělosti – generace 70. a 80. let	34
4.2.1 Pozdní dospělost	34
4.2.2 Interpretace výpovědí – generace 70. a 80. let	36
5 Mezigenerační solidarita a konflikt	39
5.1 Mezigenerační konflikt.....	39
5.2 Mezigenerační spolupráce – solidarita – spojení.....	41
5.3 Konkretizace vztahů	42
5.3.1 Stanoviska mezigeneračních vztahů	42
5.3.2 Přednosti a nedostatky ve vztazích mezi generacemi	45
5.3.3 Základní činitele mezigeneračních vztahů.....	46
5.4 Shrnutí mezigeneračních vztahů	47

6 Výzkumné šetření mezigeneračních vztahů	51
6.1 Výzkumný problém a cíl	51
6.2 Pilotáž.....	51
6.3 Výzkumné otázky	52
6.4 Vymezení pojmů	52
6.5 Typ výzkumu.....	54
6.6 Metoda a technika sběru dat	54
6.7 Cílová skupina a volba výzkumného vzorku	56
6.7.1 Charakteristika respondentů – generace 70. a 80. let (rodiče).....	56
6.7.2 Charakteristika respondentů – vysokoškoláci	57
6.8 Sběr dat.....	60
6.9 Zpracování dat	63
7 Prezentace výsledků a jejich analýza	65
7.1 Předvýzkum.....	65
7.2 Analýza a výsledky šetření	65
7.2.1 Otevřené kódování.....	66
7.2.2 Axiální kódování.....	84
7.2.3 Selektivní kódování	85
7.3 Shrnutí výsledků	87
7.4 Vyjádření k výsledkům	97
7.5 Diskuze	98
ZÁVĚR.....	102
Anotace.....	104
Annotation	105
Seznam použitých zdrojů, tabulek a obrázků	106
Přílohy	111
Seznam příloh.....	111

ÚVOD

„Mladá generace má pocit, že s ní přichází lepší svět. Stará garda má pocit, že s ní ten lepší svět odchází.“ (Karel Čapek)

Doba, ve které žijeme, je plná společenského pohybu a nových prvků. Avšak někde stále přetrvávají jisté zvyklosti a názory, které brání pozitivnímu rozvoji celé společnosti. Prudké změny způsobu života, velký vliv sdělovacích prostředků, uvolňování tradičních rodinných vazeb a jistá konzumnost života dle mého názoru způsobují prohlubování názorových rozdílů mezi žijícími generacemi. Snad každý člověk se ve svém životě ocitne v situaci, kdy je nucen zamyslet se nad vztahy nejenom se svými nejbližšími.

Vzhledem k tomu, že lidé různých generací vyrůstají v diferencovaných podmínkách, vzniká mezi nimi odlišná životní zkušenost, od které se odvíjejí odlišné názory, postoje, normy i hodnoty. Tak jako existují rozdíly mezi kulturami, existují i mezi generacemi, a to zejména proto, že se lidé různých generací pohybují v různých fázích svého životního cyklu, prožili jinou dobu a vnímají svět jinak.

Mnohdy okolo sebe slycháme, že ti starší mají větší životní zkušenost, ale menší množství moderních informací. Rodiče se v dnešní prudce se vyvíjející době snaží svým dětem předat nejenom informace, ale i svou transformovanou životní zkušenost.

Dostáváte do rukou práci, která se zaměřuje na výzkum dnes velmi aktuálního tématu, mezigeneračních vztahů. Aktuálnost daného tématu je patrná vzhledem k demografickému stárnutí, individualizaci, změně hodnot, životnímu stylu, krizi rodiny, erozi autority, a to vše pod vlivem postmoderní (postindustriální) společnosti.

Je zřejmé, že v rámci diplomové práce není možné obsáhnout téma v celém rozsahu jeho dopadu, proto se z větší části zaměřím na tu část populace, která mne v souvislosti s touto problematikou zajímá – na vysokoškoláky a jejich rodiče.

Cílem diplomové práce je objasnit a přiblížit danou problematiku, pomocí výzkumného šetření zmapovat mezigenerační vztahy a odpovědět si na hlavní výzkumnou otázku: *Jaký je vztah mezi generací vysokoškolských studentů a generací jejich rodičů? Jedná se o mezigenerační spojenectví nebo konflikt*

(*propast*)? Mimo odpovědi na hlavní výzkumnou otázku je cílem objasnit výzkumné podotázky: Jak vnímá, popisuje a hodnotí generace současných vysokoškolských studentů své vztahy s rodiči? Jak vnímají a popisují zkoumané osoby vzájemné konflikty a neshody? Jak zkoumané osoby popisují vzájemnou pomoc? Jak se ve vzájemném vztahu (rodič/dítě) dle zkoumaných osob projevuje vzájemné spojení (shoda)?

Výzkumné šetření je zaměřeno na dosažení poznatků vázaných na malou skupinu respondentů. Jde o sondu do problematiky a pokus o konstrukci poznatků, které mohou ukázat na možnosti dalšího zkoumání daného problému.

Diplomová práce je rozdělena do sedmi kapitol. V prvních pěti kapitolách vymezují dosavadní přístupy k řešení problematiky mezigeneračních vztahů, neboli stav dosavadních poznatků o tématu. Konkrétně v první kapitole se opírám o myšlenky sociologů popisující proces modernizace a související rizika. Zaměřuji se na hodnotové proměny, krizi autority a rodinu. Následně je pozornost věnována generacím. Obecně definuji generaci, její formování a střídání generací. Zabývám se třemi vývojovými fázemi vývoje společenské aktivity generací, rozděluji generace dle historických událostí a v neposlední řadě se zaměřuji na společenskou dynamiku generací v rodině. Třetí kapitola je zaměřena na mezigenerační vztahy v životním běhu. Zahrnuji témata biografie, životního běhu a životní dráhy. Následující čtvrtou kapitolu věnuji definování věku. Charakterizuji životní období vysokoškoláka a následně období pozdní dospělosti (rodiče vysokoškoláka, generace 70. a 80. let). Šestá a sedmá kapitola obsahuje sociologický výzkum problematiky mezigeneračních vztahů se všemi náležitostmi výzkumného šetření. V závěru sedmé kapitoly interpretuji dosažené výsledky ve vztahu k tematické oblasti a teoretickému rámci práce a podrobuji je vyjádření k výsledkům technikou *focus group*. V neposlední řadě zahrnuji diskuzi a upozorňuji, jak lze poznatky dále využít či rozšířit. Závěr celé práce je věnován stručnému shrnutí.

K dokončení práce mi pomohla celá řada odborné literatury, jež je uvedena v seznamu použitých zdrojů.

V přílohách uvádím scénář rozhovoru, zvolené kategorie vysokoškoláků a generace 70 a 80. let, jež vychází z analýzy rozhovorů. Zobrazuji paradigmatický model a v neposlední řadě zařazuji model spojení.

1 Modernizace a související rizika

Současná doba je (nejenom) mnoha sociology vnímána odlišně a dle toho ji také pojmenovávají. Nicméně se spousta z nich shoduje v názoru, že došlo k přeměně společnosti, která už není založena na průmyslu. Tato kapitola zahrnuje nástin problematiky doby, která panuje. Následně se zaměřuji na problémy, které s sebou přináší, což má vliv na kvalitu a utváření mezigeneračních vztahů.

1.1 Obecné vymezení modernizačních změn

Jak už jsem zmínila, současné společnosti se přiděluje řada jmen. Může být společností informační, služeb, vědění, každodenního života, rizikovou společností, apod. Nejčastějším a nejběžněji používaným pojmem v literatuře je společnost postindustriální nebo také postmoderní. Název poprvé použil Daniel Bell a Alain Touraine. Změny, ke kterým v současnosti dochází lze interpretovat několika způsoby, avšak společný význam hraje role informací a znalostí. Vůdčí sociální vrstvou se stávají vědci, počítačovní specialisté, ekonomové, inženýři, profesionálové všech oborů, kteří se zabývají tvorbou a distribucí. „Ztrácíme víru v pokrok, užitečnost vědy a naši schopnost ovládat moderní svět.“ (Mucha 2009, s. 225) Zastánci postmodernismu říkají, že v moderní (industriální) době je základem představa, že historie někam směřuje, většinou se tak jedná o pokrok. V současnosti můžeme konstatovat, že již zmizela obecná představa pokroku a neexistuje ani jedna platná historie (metavyprávění¹). Místo toho máme neomezený počet různých historií a forem znalostí a žádná není závazná. Existuje mnoho různých hodnot a orientací, jež nejsou horší nebo lepší než ty druhé. Postmoderní svět je velice rozmanitý. Dostáváme se do kontaktu s mnoha myšlenkami a hodnotami, ale ztrácíme přitom spojení se svou vlastní minulostí. Vše je v neustálém pohybu. „Přichází flexibilita, rozmanitost, diferenciacce, mobilita, komunikace, decentralizace a internacionalizace.“ (Mucha 2009, s. 225) Dochází k transformaci naší identity a našeho vědomí o sobě samém.

Mnoho dnešních problémů souvisí s prosazováním dominantní vývojové a určující tendence současnosti – globalizací. Globalizace nedává stejné

¹ J. F. Lyotard postmodernitu odlišuje od modernity, kdy bylo vědění legitimizováno prostřednictvím velkých metavyprávění (např. velkých teorií historického pokroku v 19. století). V metavyprávěních vládli společně uznávaný souhlas, univerzální světový názor, což je v postmoderně zastíněno pluralitou názorů.

příležitosti všem. Globalizace ve spojení s modernizací mění každodenní život komunit, který byl po staletí určován tradičními hodnotami. V tradiční společnosti existoval jednotný vzorec hodnot, který byl základem smysluplného života. Dnešní tzv. konzumní konformismus² se stává životním stylem zejména mladých lidí na celém světě. Dochází k destabilizaci tradičních vzorců chování a degradaci hodnot. Svět moderní civilizace je světem maximálního účelově racionálního jednání, jak pronesl Max Weber. Vzorec účelově racionálního jednání je orientován výlučně na dosažení cíle ve prospěch jednajícího. Je zcela odlišný od tradičního jednání člověka, které by znamenalo jednat v souladu s řádem věci. Morálka a právo se stávají otázkou peněz a poctivost se jeví jako něco směšného. Úspěšný člověk dnes musí být výkonný a pracovitý, protože to po něm systém moderní společnosti vyžaduje. Tento moderní systém se nezabývá člověkem, ale obrací se pouze na výkon pracovních úkolů, které musí splnit. Nezajímá se o lidské kvality (Herzogová 2002, s. 63).

V souvislosti s nástupem moderní společnosti hovoří Ulrich Beck o rizikové společnosti, jako o důkazu omezení a polovičitosti účelové racionality, která je garantem nikdy nekončícího pokroku. Podle Kubátové Beck míní, že se v „současné modernizované moderní společnosti mění princip rozdělení bohatství a rizika“ (Kubátová 2010, s. 104). Riziková společnost čelí problémům, které vznikly v industriální společnosti. Jsou jimi ekologické důsledky průmyslové výroby, ekologická rizika a sociální důsledky modernizace. Riziková společnost se stává nezamýšleným důsledkem³ vývoje industriální společnosti (Beck 2004, s. 23–65). Je založena na potřebě bezpečnosti se snahou něčemu se ubránit. Solidarita zde vyrůstá ze strachu. Dle Becka je riziková společnost společností pracovního trhu, který rozkládá jak sociální základy třídní společnosti, tak i základy nukleární rodiny. Selhávají tradiční formy překonávání úzkosti a nejistoty v rodinách, v manželství, v rolích mužských i ženských a každý musí svou úzkost i strach překonávat individuálně (Beck 2004, s. 253–254). Hrozby, které riziková společnost představuje, jsou evidentní. Týkají se především zdraví a přežití člověka, společnosti i přírody. Šance, které nám naopak tato doba dává,

² Jeden ze způsobů, jak udržet sociální zařízení pohromadě. Způsob jak jedinec reaguje na to, co po něm společnost chce. Opuštění konformního chování vede podle Mertona k sociální deviaci. Konformismus může být také pojmem pro negativní předznamenání masové konzumní společnosti. Přehnaný konformismus společnost brzdí (Jandourek 2012, s. 130–131).

³ Nezamýšlenými důsledky myslíme neviditelná rizika, která se stanou viditelnými pouze tehdy, když se o nich mluví a jsou definována (Beck 2004, s. 64).

nejdou zanedbatelné. Umožňuje nám, abychom si uvědomili, že některé cesty jsou pouhými slepými uličkami a snaží se nám ukázat cesty nové (Beck 2011, s. 429).

1.2 Hodnotové proměny v současné společnosti

Z předchozí kapitoly by se dalo konstatovat, že dochází k mohutným a významným procesům individualizace a sekularizace, které způsobují hluboké změny v soudobých moderních společnostech a jejich kulturách. Tyto procesy neprobíhají v jednotlivých zemích stejnou rychlostí. Jsou výrazně závislé na historickém a kulturním dědictví a na momentální fázi socioekonomického vývoje. Proměna hodnot je jednou ze základních podmínek pro jakoukoliv společnost, která prochází transformací (politickou, sociálně-kulturní, ekonomickou).⁴ Setrvačnost hodnotových struktur neznámá, že změna kultury a ústředních rysů dané společnosti je nemožná. Taková proměna hodnot je postupným procesem, který se děje „spíše prostřednictvím inter-generační obměny populace než konverzí, již socializovaných dospělých“ (Rabušic, Hamanová 2009, s. 14). Nicméně kulturu nelze změnit přes noc, jelikož proměna základních aspektů kultury trvá několik let. I poté co ke změně dojde, tak se dlouhodobé následky revoluční transformace značně odlišují od revolučních vizí a i nadále obsahují staré prvky společenských vzorců. „Pokud dochází k zásadní proměně kultury, děje se tak spíše mezi mladými věkovými skupinami než mezi těmi staršími, což vede k mezigeneračním rozdílům.“ (Rabušic, Hamanová 2009, s. 15)

Zkoumat hodnoty a postoje lidí je důležité. Na základě zjištěných hodnotových preferencí lze usuzovat na budoucí chování. Ze sociologického hlediska zkoumáme hodnoty proto, že postupná přeměna společnosti není možná bez přeměny její hodnotové struktury. Pro hodnoty je typický jejich přenos ze „společnosti na jedince a následná celoživotní interakce mezi hodnotovým systémem jedince, společenských subjektů a společností“ (Sak 2000, s. 65). Hodnoty jsou dle Rabušice a Hamanové (2009) standardem, který řídí a ovlivňuje jednání, postoje a hodnocení. „Jsou to kritéria, které člověk používá na hodnocení činů, osob a událostí, neboť jsou současně i koncepty toho, co je žádoucí, náležité a dobré.“ (Rabušic, Hamanová 2009, s. 14) Fungují jako regulační mechanismy

⁴ Zdlouhavý byl zejména proces přerodu společnosti totalitní na demokratickou, jelikož je způsoben právě hodnotovými strukturami a jejich jistou setrvačností.

lidského chování ve společnosti. Dle Rabušice a Hamanové (2009) Jiří Musil tvrdí, že lidské činy jsou determinovány hodnotami jejich aktérů. Hodnoty lidí jsou silně ovlivněny sociálním prostředím a jejich sociální pozicí.⁵ Člověk se vždy chová podle nějakého záměru, směřuje k uspokojení svých potřeb a snaží se něčeho dosáhnout a něco získat. Chová se tedy účelově racionálně. Takovéto chování je určeno množstvím zájmů, které jedinec zastává. Uspokojuje nejdříve ty, které v dané situaci považuje za nejdůležitější (Rabušic, Hamanová 2009, s. 15).

Hodnoty se proměňují v závislosti na věku a generační příslušnosti. Sak stanovuje hierarchii hodnot mládeže, kterou tvoří hodnoty: zdraví, mír, lásku, životního partnera, životní prostředí, přátelství, rodina a děti, svoboda, pravda a poznání, zajímavá práce, demokracie, plat, rozvoj osobnosti, úspěšnost v zaměstnání, vzdělání, užitečnost pro druhé, uspokojování vlastních zájmů a koníčků, majetek, společenská prestiž, soukromé podnikání, veřejně prospěšné práce, politická angažovanost (Sak 2000, s. 69–74). Podle něho význam hodnot, jako je rodina, užitečnost, politická angažovanost, zdraví a mír roste s věkem a v dospělosti mají silnější pozici. Na druhé straně láska, přátelství, zájmy a koníčky, podnikání, svoboda a majetek charakterizují hodnotový systém mládeže.

Rozpor mezi hodnotami mladé a starší generace je dán převratnými technickými, vědeckými a společenskými změnami, které s sebou přinášejí stále častější rozdíly v názorech, hodnotách a postojích generací, v nichž jedinci vyrůstali za jiných podmínek a těžili z jiných zkušeností. Starší generace má tendenci ulpívat na dřívějších hodnotách, které se pro ni staly jediným platným měřítkem. Nová generace vychází z vlastní zkušenosti a odmítá přijmout stará měřítká za platná. Starší se tak stávají „strážci tradice“, mladí odmítají jejich normy jako překážku v pokroku. Na straně druhé přitom dochází ke vzájemnému sblížení generací a rozbití autoritativního principu ve výchově. Odmítá se generační konflikt a poukazuje se na to, že více záleží na porozumění, toleranci a názorové příslušnosti (Langmeier, Krejčířová 1998, s. 158–159).

⁵ Například lze očekávat, že děti z rodiny podnikatelů budou zastávat spíše hodnoty liberálně pravicové, zatímco děti z prostředí dělnické třídy spíše hodnoty sociálně demokratické (Rabušic, Hamanová 2009, s. 15).

1.3 Společnost a krize autority

V důsledku odlišných procesů a řady faktorů můžeme v soudobé společnosti pozorovat proces, kdy dochází k erozi autority. Jedná se o rozpor mezi proklamovanými a reálnými hodnotami, diskrepanci v sociálních podmínkách socializace odlišných generací, přechod od tradiční rodiny k rodině partnerské, devalorizaci hodnot, vzorců a norem spojenou se změnou společenského systému, kulturní generační propast, vznikající především jako důsledek odlišné komputelizace⁶ mladé a starší generace a vytváření virtuální a mediální reality s dopady na sociální zrání mladých a odlišné chápání institutu autority (Sak 2005).

Autorita je podle Saka institut, jehož hlavní úloha spočívá v socializaci mládeže, v její intencionální a funkcionální složce. Nicméně má význam i pro dospělou populaci. Autority vznikají v souvislosti s určitou homogenitou prostředí, internalizací sociálních entit, jako jsou normy, hodnoty, cíle, vzory, vlastnosti, kompetence, výkon, dovednosti, znalosti, jednání, apod. Čím je sociální prostředí heterogennější, tím je menší pravděpodobnost pro vznik a existenci autorit, které budou přijímány všemi subjekty. Heterogenita vypovídá o erozi autority a jejím rozpadu na více autorit, které jsou platné jen pro část daného sociálního prostředí. Autorita reprodukuje prostřednictvím mechanismů socializace a resocializace sociální systémy hodnot, sociální normy a společnost jako takovou. Autorita je samozřejmě pouze jedním z institutů socializace.

V současné době pocítujeme, že na všech úrovních společnosti dochází k oslabování autority. „Oslobování institutu autority znamená současně oslabování socializace a společnosti, pokud nejsou funkce autority naplňovány jinými instituty a subjekty.“ (Sak 2005, s. 1, online) Základními faktory, které v současné společnosti ovlivňují pozici a funkci autority jsou: **Rozpor mezi proklamovanými a reálnými hodnotami a sociálními normami** – „soulad hodnot a sociálních norem proklamovaných společenskými institucemi a reálně uplatňovaných v životě společnosti působí příznivě na roli autority v sociálním systému.“ (Sak 2005, s. 1, online). **Míra diskrepance mezi sociálními podmínkami socializace jednotlivých generací** – přirozeným se stává, jestliže mladá generace nachází v procesu socializace autority ve starších generacích. Avšak otázkou

⁶ technická vybavenost domácností počítačem

zůstává, zda vůbec současná mládež tyto autority nachází. Mladé generace zastávají do určité míry kritický pohled vůči starším generacím. Souhrn specifických sociálních podmínek v období socializace vymezuje generaci, její profil a rozpětí populačních ročníků, které ji tvoří. Čím jsou sociální podmínky socializace odlišných generací bližší, tím snáze nachází mladá generace u starší generace autoritu. S rozrůžňováním sociálních podmínek se snižuje pravděpodobnost autority starší generace pro mládež. Jelikož se starší generace formovaly v předlistopadové totalitní společnosti, vzniká tak teze, že jsou méně hodnotné a nové generace, které se formovaly po listopadu 1989, jsou již samotným faktem „po“ revoluci automaticky vnímány jako hodnotnější. Značná část mladé generace se s touto tezí ztotožňuje. „Odlišné generační podmínky socializace a odlišný generační profil přispívají nejen ke generační propasti, ale také k tomu, že mládež u starších generací obtížně nachází autority.“ (Sak 2005, s. 2, online). **Transformace rodiny** – tradiční pojetí rodiny s jakýmsi asymetrickým postavením ženy a muže přechází na partnerskou rodinu. Krize autority tak vychází z tradiční rodiny, která byla postavena na dominantní pozici muže, otce živitele. Toto tradiční pravidlo přestává platit. Nově budovaná role, z níž vyplývající autorita ještě neplatí, navozuje stav krize autority v rodině s dalšími důsledky, které se odrážejí v sociálním zrání dětí. **Změna společenského systému** – předlistopadová společnost proklamovala určitý systém hodnot, sociálních a právních norem a idejí. Hodnoty byly mnohdy předmětem propagandistického působení, které bylo velmi často falešné a ve svých důsledcích vyvolávalo bumerangový efekt – v lidech vzbuzovalo negativní emoce a postoje. V polistopadové společnosti se tento způsob nijak zvlášť neliší. Hodnoty se stávají opět objektem propagandy, ale v opačném slova smyslu. Stávají se významnou lidskou a společenskou hodnotou. **Ideologická a politická diskreditace školy a učitele** – po listopadu 1989 se stalo školství předmětem nejrůznějších útoků, které postupně jako takové, školu a učitele znevážili jak v očích veřejnosti, tak v očích žáků a studentů. V důsledku těchto procesů a vzniklé atmosféře ve společnosti se hluboce propadla prestiž školy a autorita učitele. **Kulturní generační propast** – „Současná generace mládeže sociálně zraje v období radikálního nástupu masové kultury a nových informačních a komunikačních technologií“ (Sak 2005, s. 3, online). Také průnik drog do životního stylu mladé generace tomuto faktu nepřidává. Za několik let jsme

se posunuli k faktu, že marihuana již není považována za nic nebezpečného. Tyto faktory poukazují na změnu kultury a kulturního života mládeže. Jejich život je do značné míry ovlivňován i podporován médii. Dochází k oslabování vztahu mládeže k tradičním kulturním hodnotám. Věk přináší jistou diskrepanci v kulturních hodnotách a v kulturních aktivitách generací. **Multikulturalita** – „Kultura je významným institutem utváření, uchovávání a přenosu (včetně mezigeneračního přenosu) sociálních hodnot.“ (Sak 2005, s. 4, online) Tímto faktem se podílí na definování autority, protože určuje, jaké hodnoty a sociální znaky mají ve společnosti trvalý význam. **Virtuální a mediální realita** – dnešní životní styl mládeže se digitalizuje a část života mladé generace probíhá virtuálně v kyberprostoru. Tudiž můžeme očekávat virtuální sociabilitu. Virtuální život v kyberprostoru si stanovuje jiné hodnoty a normy. Komunikace přes chat a sociální sítě, vyžaduje zcela odlišné zákonitosti než tradiční styl komunikace. Virtuální identita je vysoce flexibilní a rozostřená. Jedinci si mohou sami zvolit věk, pohlaví, apod. Z kyberprostoru se pravděpodobně přenáší také rezervovanost vůči autoritám, protože tento institut bude virtuálně fungovat jen obtížně. **Postmodernita** – postmoderní společnost staví na principech relativity a plurality. Různé ideje a hodnoty jsou stejně platné, stojí vedle sebe, žádná není nadřazena. „Společenské klima konstruované na takovýchto principech není příznivé pro vznik a fungování autority, protože pokud je vše možné a platné, není čím jednoznačně poměřovat kvalitu subjektu a hodnotit jeho význam pro společnost.“ (Sak 2005, s. 5, online)

Výše uvedené principy naplňují nejmladší populační ročníky mládeže. Od devadesátých let můžeme sledovat pokles jakéhokoliv ideového směru. S poklesem významu hodnot, idejí a tradičních sociálních norem se v souvislosti s konstrukcí autority objevují nové znaky, které jsou vázány na medializaci, ekonomickou úspěšnost a konzumní životní styl. Vše je zároveň propojeno s masovou kulturou.

1.4 Rodina

Od počátku vzniku sociologie byla rodina v centru jejího zájmu především proto, že vytváří sociální mikroklima. Posiluje citové vazby, je základním prvkem socializace a plní řadu dalších funkcí. A. Comte mluví o rodině, jako o základní sociální jednotce, na které je možné zkoumat procesy změn v širším sociálním prostředí. Rodina je také prostředím, kde se setkávají dvě někdy tři generace zároveň. Proto považují za důležité se o rodině v krátkosti zmínit.

Rodina je primární skupinou, má významnou pozici mezi ostatními malými skupinami. Hraje klíčovou roli v procesu socializace, ve kterém dochází k předávání návyků nutných pro život a styku mezi lidmi. Jejím členem se stáváme hned po narození. Je představitelkou všech jiných společenských institucí. Společenská kontrola nad svými členy je silná a účinná. Je to umožněno díky malému prostoru kontaktů, jež vytváří mezi členy silné intimní a emocionální vazby. Rodina je místem k plození potomstva a zajišťuje biologické udržení dětí při životě, až do doby, kdy se stanou samostatnými. Podle Muchy Zikmund Baumann hovoří o tzv. ideální rodině, která je typická silným podvědomím sounáležitosti vyjádřeným osobním zájmemem „my“. „Rodina v tomto případě slouží jako model vzájemné náklonnosti a pomoci.“ (Mucha 2009, s. 152) Nemusí to být rodina, kterou známe z vlastní zkušenosti, ale taková jakou chceme, nebo jaká podle nás má být. Ideální vztah rodičů k dětem vychází ze vzoru lásky a péče. Při nějaké neshodě, bychom měli hledat přátelské a kompromisní řešení. To by nás mělo přinutit, abychom chápali vztahy ve skupině i mezi generacemi jako emocionálně vřelé se vzájemnou sympatií.

Dnešní doba se nám mění před očima, je nepředvídatelná a složitá. Nastolují se nám nová rizika i nové příležitosti, které zasahují do našeho osobního a citového života. Rodina v předmoderní době byla v průměru větší, než je dnes. Až do počátku moderní doby musely děti pracovat (většinou už od 7 nebo 8 let). Rodinné svazky v minulosti trvaly kratší dobu. Děti, které nepokračovaly v práci svých rodičů, odcházely už v mládí z domova, aby se vyučily řemeslu nebo posluhovaly v jiných domácnostech. Převládaly nukleární rodiny žijící v poměrně malých domácnostech a udržující úzké vztahy se svou komunitou včetně svých příbuzných. Právo jedince na svobodnou volbu partnera bylo podřízeno zájmům rodičů, jiných příbuzných nebo celé obce. Erotika a romantická láska byly často

považovány za nemoc. Rodina byla na venek málo otevřená, málo prestižní a většinou zanikala smrtí jednoho z partnerů nebo časným odchodem dětí z domova. S příchodem moderní společnosti se postupně vyvíjí typ rodinného života, který je nám znám ze současné západní společnosti. Rodina je spjata úzkými citovými vazbami. Je to dáno vzestupem citového individualismu. Manželské vztahy vznikají na základě osobní volby, která vychází z romantické lásky nebo sexuální přitažlivosti. Rodina přestává být místem výroby hmotných statků a stává se místem spotřeby (Mucha 2009, s. 159). V současnosti pozorujeme, že mladí zůstávají s rodiči stále déle a většina z nich prohlašuje, že si s rodiči rozumí. Nicméně, jak tvrdí sociolog Gilles Lipovetsky „v současné době sice rodinu oslavujeme, ale bezpodmínečné závazky již méně“ (Lipovetsky 1999, s. 180). Dochází k většímu množství rozvodů, svobodným partnerstvím a nemanželským dětem. Kult rodiny se oprostil od svých závazných pravidel a předpisů ve prospěch intimního naplnění našich práv a svobod. Jedná se o práva na konkubinát⁷, právo na odluku partnerů, právo na antikoncepci, nemanželské mateřství i právo na nepočetnou rodinu. „Nenajdeme přísnou povinnost, která by ovládala individuální touhy.“ (Lipovetsky 1999, s. 180) V současné době je jediným oprávněným sňatkem ten, z něhož vychází štěstí. „Rodina se směňuje na burze hodnot v důsledku individualistické autonomie.“ (Lipovetsky 1999, s. 181.) Za krátkou dobu se zcela změnilo tradiční pojetí dítěte, otcovství a mateřství. Nedá se říci, že by existoval rodinný pořádek, spíše jde o jeho postmoralistický rozpad. Současným znakem není zplodit potomstvo a vstoupit do manželství, ale spíše nemanželský svazek. Můžeme hovořit o rozpadu tradiční rodinné etiky. Rodina není cílem o sobě, ale stává se individualistickou institucí subjektivních práv. V tradiční společnosti byly hodnoty podřízeny rodinnému pořádku, dnes už to je naopak. Postmoralistickou rodinu lze stavět tak, jak se nám zachce. „Rodina je nástrojem k osobní realizaci.“ (Lipovetsky 1999, s. 182) Jde o silné citové zařízení, které se vyprostilo ze závazné instituce. Mnozí autoři hovoří o konzumní rodině, kterou doprovázejí četná zla. Cílem dnešního narcistického života je vyhrát na všech úrovních a uspět zároveň jak v profesním, tak v rodinném životě.

⁷ Termín konkubinát je historickým označením pro nesezdané soužití muže a ženy, případně muže s více ženami.

Rodina existuje v různých formách a alternativách⁸. Rodiny se zmenšují, protože se rodí čím dál méně dětí a soužití více generací pod jednou střechou je stále vzácnější (Montoussé, Renouard 2004, s. 294). V tomto moderním věku není pro děti dostatek místa. Dítě je pocíťováno jako něco co brzdí naši individualizaci. Tržní model modernity nám předurčuje společnost bez rodin a bez dětí. Čím méně se ve společnosti rodí dětí, tím jsou vzácnější, a čím více jsou děti nákladnější, tím méně si jich člověk může dovolit. Každý v tomto světě musí být nezávislí. Subjektem trhu je jedinec, který není zatěžován manželstvím nebo rodinou (Možný 1990, s. 206). Pozdní kapitalismus dává rozkvět narcismu. Od každého se očekává, že bude žít svůj vlastní život.

I přes výše zmíněné se domnívám, že rodina i nadále plní svou socializační funkci, zůstává místem k vyjádření vzájemné solidarity a nadále se v ní utváří silné mezigenerační vazby.

⁸ Již zmiňovaná nesezdaná soužití, rodiny s jedním rodičem, lidé, kteří žijí samostatně nebo v několika po sobě jdoucích párových soužití, apod.

2 Vymezení problematiky generací

Procesy změn, které jsem popsala v předchozí kapitole, se dle mého názoru podílejí na formování nejenom generací, ale i vztahu mezi nimi. V této kapitole se podrobně zaměřuji na pojetí generace, formování generace, střídání generací, fázemi vývoje a společenské aktivity generací, rozdělením generací dle historických událostí a společenskou dynamikou generací v rodině.

2.1 Pojetí generace

K problematice generací se vztahuje velké množství teoretických přístupů a široká škála výzkumných oblastí⁹ od antropologie přes rodinu, politickou a kulturní sociologii až ke studiu sociálních nerovností. Pojem generace byl součástí kultur a jazyků dávno před vznikem sociologie. Až s jejím rozvojem dochází k sociologickému rozpracování, sociologickému definování a naplnění tohoto pojmu společenským obsahem. Je velmi obtížné obsáhnout množství literatury zabývající se tématem generací.

Za předěl k naplnění generace sociologickým obsahem je považováno dílo Karla Mannheima *Problém generací*, které bývá vnímáno jako klasické řešení této problematiky. Ztotožňuji se s jeho názorem, že problém generací je třeba brát vážně. Podle Michaela Corstena (2007) zažilo téma generací v posledních čtyřiceti letech renesanci. Z jeho článku *Čas generací* vyplývá, že nejvýznamnějším důvodem takového vývoje je krize kolektivních identit, která je zapříčiněna mnoha okolnostmi a podmínkami¹⁰. Na následujících stránkách uvádím přehled, jakým způsobem lze nad problematikou generací uvažovat.

Z pohledu sociologie je generace velká společenská skupina, která byla jako subjekt zformována jednak výraznou společenskou událostí, jednak souhrnem společenských podmínek, které vytvářejí specifické generační klima.

⁹ Jelikož je problém generací důležitý a jeho praktický význam je bezprostředně zřejmý, tak je třeba jej brát vážně. Nicméně podle Marady Mannheim ve své stati tvrdí, že při zkoumání generací nám chybí jednotné chápání problému. Co se týče humanitních a sociálních věd, tak ty jen stěží berou na vědomí výsledky ze zahraničních studií. Tím, jak se problematikou generací zabývá stále více a více vědních oborů, dostáváme se do situace, kdy lze hovořit o pouhých zajímavých příspěvcích k celkovému řešení, ale nikoli o jasné definice problému (Marada 2007, s. 7).

¹⁰ Zásadní roli zde hraje již zmiňovaný proces individualizace, který se v rozvinutých společnostech vyznačuje reflexivní modernizací, jehož důsledkem je oslabování sociálního původu, mizení ústředních sociálních konfliktů, které rozdělovaly společnost na třídy a poukazuje tak na tzv. konec ideologie, či konec historie (Corsten 2007, s. 45).

Důležitou roli hraje sociálně, jako realita svého druhu, která je produktem člověka a je tvořena sociálními jevy, sociálními entitami a sociálními procesy. Avšak sociálně se vztahuje i k biologické základně. Vztah mezi sociálním a biologickým nelze oddělit. Tento vztah je výchozí při každodenním utváření reality. Nehledě na to, že v sociologii má dlouholetou tradici chápání společnosti jako biologického organismu.¹¹

Již zmiňovaný Michael Corsten (2007) rozděluje generace do tří kategorií. Za prvé pojetí generace **ve smyslu následnosti**. V tomto pojetí se generace datují zpětně, což sahá až k latinskému původu slova, které znamenalo plození. Generace je odvozena ze slova „genesis“ a odkazuje k tzv. liniím původu. Následnost generací je založena na biologickém faktu zrození a smrti a je spojena s otázkou sociální a kulturní reprodukce. Socializace je zde chápána jako sociální dědictví ve smyslu předávání norem a hodnot rodičů na děti. Za druhé jde o **souběžnou existenci různých generací** v jedné společnosti současně a je zde předpokládán mezigenerační vztah. Klade se důraz na závislost věkových skupin, což je spojeno s otázkou mezigenerační solidarity a mezigenerační smlouvy. Zahrnuje i různé náhledy na sociální život a čas v závislosti na různých momentech životní historie, „jež se projevují v generačních propastech, konfliktech a konkurenci“ (Corsten 2007, s. 47). Za třetí, autor předpokládá, že generace existují jako **specifické kolektivní identity**¹². Pokud by tomu tak nebylo, mohly bychom nahradit výraz generace věkovou skupinou.

Již zmiňovaný Karel Mannheim zkoumá odlišné způsoby, jimiž lidé vytvářejí kolektivně sdílené vědění. Generace je dle něho představena jako konstelace, která vede k vytváření **zvláštní formy kolektivně sdíleného vědění**. Kolektivní soudržnost se tak projevuje na třech rovinách. Prvním bodem je **generační místo**, jež obsahuje všechny osoby, které jsou narozeny v určitém období na určitém místě. Mannheimův odkaz se dle Corstena soustřeďuje

¹¹ Podle Saka Spencer viděl mezi nimi rozdíl v rozložení vědomí - zatímco u biologického organismu jsou nositelem vědomí pouze některé prvky, v sociálním organismu je nositelem vědomí každý prvek, tedy jedinec. Biologické je podle Saka chápáno jako kolébka sociálního. Společnost jako entita získává charakter organismu nejen svou strukturou a funkcemi jeho části vůči celku, ale také svou životností, životem (Sak 2009).

¹² Kolektivní identity byly tradičně definovány v průběhu historie coby **historické generace**. Základní otázka, která se naskýtá: „Jak si lidé, kteří byli narozeni a vychováni ve stejném časovém období, osvojují sdílené chápání své zkušenosti? Tento problém byl v poslední době zkoumán jako otázka kolektivní paměti a jako přetrvávání politických a ideologických kolektivních přesvědčení“ (Corsten 2007, s. 47).

na strukturu příležitostí, nikoli na distribuci šancí a zdrojů. Na jedné straně stojí lidé, kteří se narodili ve stejném časovém období a „zakoušejí události, k nimž dochází ve stejné historické fázi a stejné specifické biografické fázi“ (Corsten 2007, s. 49). Na druhé straně jsou to ti, kteří „dřívější nebo pozdější historické události zakoušejí v odlišné specifické biologické fázi“ (Corsten 2007, s. 49). Podle Corstena Mannheim dále rozlišuje mezi uvedenou **strukturou zkušeností a generační zkušeností**, což zahrnuje do **generačního kontextu**. Jde o způsob, jakým se zkušenosti dané generace sjednocují v její interpretaci. Zatímco se generační místo zaměřuje na specifickou zkušenost, generační kontext se soustředí na to, jak své zkušenosti uspořádává kolektiv. Generační kontext v sobě zahrnuje sdílené směřování, které je typické pro většinu lidí stejného věku. V neposlední řadě do pojetí generace podle Corstena Mannheim zahrnuje **„konkrétní skupiny lidí stejného věku, kteří nejen že definují svou situaci podobným způsobem, ale také vyvíjejí podobné způsoby reakce ve vztahu k problémům svém generace“** (Corsten 2007, s. 50). Mannheim je nazývá tzv. generačními jednotkami. Také Hartl (2004, s. 176) definuje generaci jako souhrn jedinců, kteří se narodili a vyrůstali v téže době a prožívali/prožívají stejné historické období.

Generace lze zkoumat i z jiných úhlů pohledu, a to například ve smyslu pojmu **kohorta**. Termín kohorta lze použít tehdy, kdy jsou zkoumány jednotky tvořené skupinami osob sdružených podle roku narození s ohledem na znaky, které mají společné. Základními ukazateli jsou vzdělání, profesní kvalifikace, rodinný stav, příjem, postoje, hodnoty, motivy a preference. Tyto znaky umožňují srovnávání jednotlivých kohort ve stejném období jejich života, stejně jako charakteristiky životního běhu¹³. Avšak opět se najdou i ti, kdo s tímto vymezením nesouhlasí. Dle Kubátové Milan Tuček nesrovnává generace s věkovými kohortami, protože podle něho „generační příslušnost zahrnuje více než jen formálně vymezený biologický cyklus života“ (Kubátová 2010, s. 221). Pojetí generace v sobě „zahrnuje i shodnou životní zkušenost, ovlivnění určitým dobovým sociálním a politickým uspořádáním, duchem doby, kulturním děním atd.“ (Tuček a kol. 2003, s. 351). Tuček je tedy přesvědčen, že musíme přemýšlet

¹³ Životní běh, je vysvětlen v samostatné kapitole č. 3.

o generacích, jako o historických generacích, které jsou vymezeny pomocí historických mezníků.¹⁴

Z pohledu **umění** je pojem generace užíván pro skupinu umělců, které spojuje shodný estetický názor, tvůrčí postupy, pohled na svět a na společnost. Umělecká generace se často definuje v protikladu k dosavadnímu převládajícímu uměleckému názoru. Umění je podle nich součástí společnosti a podílí se svou tvorbou na její reprodukci a proměnách.

V demografické rovině je nejčastěji pojetí generace používáno v každodenní komunikaci a vztahuje se k biologické reprodukci lidského rodu. Jde o generaci prarodičů, rodičů a dětí. „Věkový rozdíl mezi generacemi je dán dobou potřebnou k biologickému vývoji od narození k zahájení biologické reprodukce.“ (Sak 2009, s. 4-5, online). V našich podmínkách jde zhruba o 20 let. Reprodukční proces je ovlivněn sociální pozicí včetně vzdělanostní úrovně. Jisté sociální faktory vedou k určitému trendu reprodukčního chování, jako je například odsouvání věku mateřství (např. ženy s nižším vzděláním rodí od dvaceti let, kdežto u žen s vysokoškolským vzděláním a úspěšnou profesní kariérou se mateřství posouvá až ke čtyřicítce) (Sak 2009, online).

2.2 Formování generace

Utváření generace je strukturovaný proces. „Tak jako je generace naplňována populačními ročníky a jednotlivci, také proces utváření generace je naplňován dílčími individualizovanými procesy sociálního zrání individuálních příslušníků tvořící generace.“¹⁵ (Sak, Kolesárová 2012, s. 34) Od Karla Mannheima přejímám názor, že tvůrcem generace je sociální obsah. „První, co je při pohledu na určitou generační jednotu nápadné, je dalekosáhlá příbuznost obsahů, které naplňují vědomí jedinců. Význam obsahů nespočívá pouze v jejich konkrétní významové náplni, ale i ve faktu, že vážou jednotlivce ke skupině, že působí socializačně.“ (Mannheim 2007, s. 31) Je nutné si připomenout, že většina ze sociálního obsahu, který se na generaci přenáší, má tradiční a stabilní

¹⁴ Podle Kubátové se generace formuje v období dospívání. Jde o historické období, ve kterém mají příslušníci přibližně osmnáct let. Dospívání je zde určeno hlavně dospíváním sociálním, nejenom věkově. Je ovlivněno společensky, ale i individuálně (Kubátová 2010, s. 221).

¹⁵ Na individuální úrovni je výsledkem sociálního zrání jedinec – občan, člen lidské komunity. Na skupinové úrovni je výsledkem sociálního zrání generace (Sak 2009).

charakter pro předchozí i následnou generaci. Tento sociální přenos zajišťuje kontinuitu společnosti, její identitu, schopnost komunikace a spolupráce jejích členů.

Generace je formována výraznou společenskou událostí historického významu a drobnými přeměnami společenských podmínek, které se podílejí na změnách klimatu ve společnosti, vztaženého k politickému, kulturnímu, sociálnímu, duchovnímu životu a životnímu stylu. Utváření generace je spojeno s řadou společenských procesů probíhajících v etapě jejího generačního zrání. Pokud bychom se měli zabývat vztahem mezi generací a populačními ročníky, které ji tvoří, pak vycházíme z toho, že čím je generace sociálně a politicky vyhraněnější z hlediska společenských událostí, které ji formovaly, tím je její jádro více sevřené z hlediska populačních ročníků. Nicméně příslušnost k určité generaci neznamena u konkrétních jedinců naprostou shodu ve všech generačních charakteristikách. Podle všeho je generace strukturována sociální příslušností, politicky, nábožensky, vzdělanostně, profesně, rodinným zázemím, etnický a individuálními psychickými vlastnostmi. Generační příslušnost tvoří jeden ze základů životních postojů, názorů, cílů a orientací. Stejná událost může být ve skupinách generace v procesu sociálního zrání prožívána různě, a proto se stává základem vícegeneračních rozporů. Určité generace mohou být po celý život v názorovém a politickém konfliktu, ale jsou schopny spolu komunikovat. Zatímco s jinými generacemi obtížně navazují dialog, protože mají jinou generační zkušenost - stejná slova pro ně mají odlišný význam (Sak, Kolesárová 2012, s. 35–37).

2.3 Střídání generací a společenská změna – potenciál generace

„K zákonitostem společenského vývoje patří propojenost střídání generací a společensko-historických změn, protože tyto změny potřebují svého subjektivního činitele. Nástupy a odchody generací, jejich střídání a procházení životními fázemi tvoří základní rytmus sociálního života, jsou pulsem sociální entity.“ (Sak, Kolesárová 2012, s. 38)

Mezi ustanovující momenty generace patří její odlišnost od jiných. Na první pohled se může zdát, že je to ovlivněno věkovými rozdíly nebo věkovými vrstvami společnosti, ale daleko důležitější je se ptát, jak dochází k tomu, že je generace zasazena do určité vrstvy. Mezi základní předpoklady,

kteře vysvětlují historický posun jedné generace, která je nahrazena novou, je dle Corstena tzv. historický vrchol. Corsten si klade otázku, „Jak jedna generace rozpozná druhou jako odlišnou, jak na sebe navzájem reagují a jak tyto reciproční reakce pohánějí střídání generace?“ (Corsten 2007, s. 60–61). Pokud budeme brát generace jako kolektiv, tak je jejich střídání vyvažováno mezigeneračním diskurzem, který je nutný k označení důležitých bodů střídání generací a k určení stanoviska, kdy stará generace mizí a je nahrazena generací novou. Pokud bychom se zmínili o adolescentních generacích, tak jsou pro ně důležité další dva kolektivy. Kromě nich samých je to generace jejich rodičů a předcházející generace adolescentů. Rodiče představují problém nesouladu a hledání vlastní cesty a předchozí generace adolescentů symbolizuje soupeřící pojetí identity. Nestačí pouhé sdílení kolektivního hlediska, ale objevuje se potřeba označit vlastní pozici a odlišit se od ostatních. Proto je pro generaci tak důležité, aby okamžitě rozpoznala znaky a specifický typ vyjádření své vlastní generace ve světě mezigeneračních vztahů. Nicméně generace nesdílejí pouze stádium adolescence, ale také další životní fáze, jako je dospělost a stáří (Sak, Kolesárová 2012).

Aktuální stav společnosti a společenská dynamika je ovlivněna úlohou sociální a politické pozice generací (mladá, střední a staré) ve společenských procesech. Dalo by se říci, že pozice generací charakterizuje společnost. Například revoluce je vždy do značné míry zásluhou mládeže, která bojuje proti starším konzervativním generacím a snaží se nastolit nový pořádek. Mladá generace bývá nezatížena minulostí ani životní zkušeností. Starší generace jsou vzhledem ke vzdělanosti, sociální zralosti, životním zkušenostem apod. vždy daleko rezervovanější.

2.3.1 Tři fáze vývoje a společenské aktivity generace

Petr Sak a Karolína Kolesárová (2012) definují tři fáze vývoje a společenské aktivity generace, jež ve společnosti zastávají svou funkci. První fází je **utváření ideové orientace mládeže** – zde dochází k socializaci mládeže, jejímu zrání a utváření jako generace. Mládež je ze všech generací nejlépe adaptována na sociální realitu, ale zároveň se s ní nejméně identifikuje a je k ní kritičtější. Oproti starším generacím, které mají sociální zkušenosti z předchozího vývoje je „mládež přímo formována současným bytím společnosti a s ostatními

etapami vývoje se seznamuje zprostředkovaně“ (Sak, Kolesárová 2012, s. 41). Starší generace předávají mládeži prostřednictvím duchovní i materiální kultury určitý názor, tedy svoji reflexi předchozího společenského vývoje. Nicméně časová a sociální distance od předchozích etap zajišťuje generaci mladých určitý odstup. Každá nová mladá generace musí znovu objevovat historii své země, čímž se sama definuje, vyhraňuje a utváří jako generace. Druhá fáze zahrnuje **střední generace** – tvůrci nových alternativních programů. Po vstupu absolventů středních a vysokých škol do práce dochází k utlumení společenské aktivity mladé generace a k její orientaci na „nový“ životní start spojený se zakládáním rodiny, vytvářením materiálního zázemí a s budováním profesní kariéry. Střední generace proniká do řídicích struktur, ovlivňuje společenské klima, naráží na bariéry starší generace a přenáší své myšlenky směrem k mladým. Třetí fází jsou **starší generace**. Zástupci starší generace zaujímají ve společnosti řídicí a reprezentativní posty. Starší generace se jako celek lépe ztotožňuje se společenskou realitou, je k ní méně kritická, ale zároveň je na ni méně adaptovaná. Starší generace má své kořeny v jiné realitě, která je sociálně formovala. „Navzdory identifikaci se společností se starší generaci postupně odcizují některé prvky společenské reality.“ (Sak, Kolesárová 2012, s. 41–43) Proto starší generace prožívá sociální skutečnost rozporuplně, částečně se cítí odcizena a částečně ji prožívá jako generační seberealizaci. Na společenské procesy působí konzervativně, zdůrazňuje společenskou kontinuitu a reflektuje možná rizika. Její pohledy, postoje a názory vychází ze společenské zkušenosti.

Ve vývoji generací zaznamenáváme, že „určitá generace a její kritéria ztrácejí věrohodnost tváří v tvář generaci nastupující“ (Corsten 2007, s. 60). Nejprve chvíli trvá, než se znaky nové generace vytvoří a objeví a vzniknou pevné kulturní okruhy. Nastupující generace hledají alternativní vzorce interpretace, které se liší od té staré generace. Proces generačního přechodu je spojen s formováním vlastního sociálního prostoru. „Mladí vyhledávají určitá veřejná místa, kde mohou manifestovat své odlišné generační postavení (koncerty, vandry, festivaly, apod.), vytvářejí si svůj styl vnějších projevů a symbolů (mluva, móda), rozvíjejí specifické formy skupinového života (party).“ (Alan 1989, s. 156) Emancipace mladých od rodiny a příklon k vrstevníkům se může stát zdrojem zvláštní skupinové – generační intimity, která jedince provází v určitých případech až do pozdních let.

2.3.2 Rozdělení generací dle historických událostí

Historické události formují jistý způsob života člověka. Jejich pomocí je možné interpretovat určitou životní cestu, biografii, „tedy jakousi malou historii člověka na pozadí velkých historických událostí“ (Kubátová 2010, s. 221).

Generace 40. let neboli dnešní osmdesátníci. Jsou jimi lidé, kteří dospívali v 40. letech. Tato generace je vymezena osobními zkušenostmi s druhou světovou válkou a rokem 1948, kdy v Československu uchopili moc komunisté. Jde o jisté mezní zážitky, jako jsou jejich zkušenosti z války, koncentračních táborů, apod. Tato generace bývá označena jako generace válečná a je pro ně příznačná strategie přežití s jistým pocitem bezmoci. **Generace 50. let**, dnešní sedmdesátníci, kteří sociálně dospívali v 50. letech. Jedná se o léta stalinismu a upevňování komunistické moci. „Hlavní touhou nebylo jenom přežít, ale žít.“ (Kubátová 2010, s. 22) Přetrvávala víra v komunistické ideály, důraz na poctivou práci, spolehlivost a morálku. Byli tu ti, kteří vstupovali do komunistické strany, protože vyznávali ideály socialismu a ti druzí, kteří do této strany zásadově nevstupovali, čímž si uzavírali šance na úspěch. **Generace 60. let**, dnešní šedesátníci. Generace pod vlivem uvolnění komunistického režimu, pražského jara a srpnové okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy. Tyto léta jsou také typická rovnoprávností žen a mužů a zapojení žen do pracovního procesu. „Tato generace prožila dlouhá léta v období normalizace, (...), čili všechna léta svého dospělého života.“ (Kubátová 2010, s. 22). Normalizace postihla i generace **70. a 80. let** (dnešní padesátníci). Tato léta byla velice stabilní, bez zvrátů a historických událostí, avšak podepsala se na nich stagnace a usazenost společnosti daná normalizačním procesem. Většina lidí se uzavřela do svého světa a snažila se přežít či alespoň nějakým způsobem žít. Tato generace je pro mou diplomovou práci důležitá z hlediska vztahu mezi vysokoškoláky a jejich rodiči, kteří se pohybují ve věku kolem 50 let a ve zmiňovaném období VŠ studovali. Tuto věkovou hranici jsem si ověřila pilotážními rozhovory. Pořízené rozhovory mi danou generaci pomohli podrobněji popsat (viz kap. 4.2). Generace **90. let** (dnešní třicátníci) dospívala v období 90. let. Nese si s sebou zkušenost z revoluce roku 1989 a z nastartování demokratického procesu. Mnozí se často také podíleli na revolučních událostech. Jedná se o generaci tzv. Husákových dětí. Nejstarším příslušníkům **současné mladé generace** je dnes

třicet let. Tato generace si s sebou nenese zvláštní vzpomínky na dobu revoluce. Jedinci nejsou poznamenáni obdobím průměrnosti v 70. a 80. letech ani euforií, která nastala po převratu. Vytvářejí nový životní styl.

Historické generace jsou spojeny stejnými sociálními zkušenostmi, historickým osudem, společnými životními šancemi a omezeními. Lidé stejné generace mají stejné způsoby jednání a myšlení a žijí typickým životním stylem. Mladá generace má jisté výsadní postavení. Většina teoretiků mluví o tom, že střídání generací je procesem vývoje společnosti. Každá nová generace navazuje na tu starou, ale svým způsobem ji obohacuje. „Mláď tak plní inovační funkce, neboť nachází nové přístupy (byť starých) problémů.“ (Kubátová 2010, s. 224)

2.4 Společenská dynamika generací v rodině

Empirická identifikace a interpretace údajů o generaci je obtížná stejně jako vztahy mezi generacemi v rodině. Situace v každé rodině je individuální a také vztahy mezi dětmi a rodiči jsou individuální, proto jsou i problémy mezi nimi jedinečné. Rodinná situace a rodinné vztahy se utvářejí a vyvíjejí na bázi celospolečenské situace a společenského vývoje. Ekonomický vývoj společnosti se promítá do životní úrovně rodiny, která je v případě výrazného ekonomického poklesu frustrována. To vše se projevuje v chování rodičů k dětem i naopak. „Čím je vyšší dynamika společenské inovace, tím je také větší pravděpodobnost diskrepance životních pocitů a postojů generace rodičů a dětí. S tím je spojena větší pravděpodobnost disonance mezi nimi, která může v krajním případě vést i ke konfliktům.“ (Sak 2009, s. 20, online)

Společenský pohyb, vývoj kultury, životních stylů a hodnot se promítá do každé generace v odlišné míře. Nové skutečnosti se pro mladé stávají předmětem primární socializace. Mladí si utváří nové hodnoty, které nekonkurují hodnotám společnosti. Nicméně situace rodičů je poněkud jiná. Jejich hodnotový systém je již dávno utvořený, mají zvnitřněné sociální a hodnotové normy, zastávají určitý názor, mají stabilizovaný životní styl. „Zatímco u mládeže jde o socializaci (přijetí společných inovačních prvků) u generací rodičů můžeme do značné míry mluvit o resocializaci.“ (Sak 2009, s. 22, online) Obecně platí, že mladá generace dokáže lépe vstřebávat inovace, akceptovat společenské změny, včlenit je do své struktury osobnosti. „Odlišná dispozice přijmout

společenské inovace a změny je zdrojem psychosociálního napětí mezi generacemi, které se projevuje i v rodině.“ (Sak 2009, s. 22, online) Podle Saka Adler zmiňuje, že se objevují mezigenerační rozpory a odcizení v podmínkách transformace ve směru přizpůsobení se nové společnosti. Děti se ve své roli přizpůsobují daleko snáze a rychleji než jejich rodiče. Rodiče jen stěží mohou hrát roli vzoru (authority) pro své děti. Mohou se objevovat problémy spojené s potřebnou oporou a komunikací. To vše snižuje šanci k vytvoření nebo udržení rodinné solidarity a zvyšuje se rozpor mezi dětmi a rodiči tím, jak rodiče lpějí na starých zásadách a na udržování starých rituálů, které jsou cizí jejich potomkům. „V obou případech jde o odlišnou schopnost generací, která je zdrojem mezigeneračního napětí.“ (Sak 2009, s. 23, online)

3 Mezigenerační vztahy v životním běhu

V této kapitole se zaměřím na problematiku biografie, životního běhu a životní dráhy. Věk, který s touto tématikou bezpodmínečně souvisí, je vysvětlen v kapitole č. 4.

Subjektem způsobu života v souvislosti s postupující modernizací společnosti se stává jedinec a jeho osobní identita. Dle Kubátové (2010) Alheit identifikuje tři základní fáze průběhu jedincova života. V první fázi je **jedinec** v centru pozornosti. Hraje zde významnou roli proces socializace a způsob, jak se jedinec začleňuje do společnosti. Dále sleduje možnosti, na základě nichž dochází k rozvoji osobní identity a kompetencí jedince, které mu ve společnosti umožňují jednat. Druhá fáze je představena konceptem **individualizace**, jako reakce na deinstitucionalizaci 80. let. 20. století. Tato koncepce se zaměřuje na vysoké nároky, které na ně klade modernizace společnosti. Jedná se o požadavky „sebe-reflexivity, sebe-regulace a celoživotního učení, kterými člověk organizuje svůj život“ (Kubátová 2010, s. 107). Třetí fáze je charakteristická konceptem **biografie**, jako konkrétního života konkrétního člověka. Zaměřuje se na „proces, kterým subjekt vytváří svou osobní identitu v biografickém (životopisném) procesu“ (Kubátová 2010, s. 108).

Biografie jsou nahodilé a obsahují jak život konkrétního jedince, tak sociální strukturu. Biografie jsou odkázány na společenské struktury, na vzory orientace a pravidla interakce, které rámcují konkrétní průběhy života jednotlivců. Individualita je výjimečným životním příběhem nějaké osoby a také součástí kolektivně sdílené historie. „Biografie jako vyprávěné životní příběhy jsou tedy obzvláště vhodné pro sledování procesu vytváření identity.“¹⁶ (Kubátová 2010, s. 108) Biografické sebe-prezentace můžeme chápat jako nezbytné a neustále opakované pokusy jak ostatním říci, kdo jsme, kým jsme se stali a jaké máme zkušenosti. Postindustriální společnost vnáší do biografie jedinců nové faktory mimo ty, co stále existují, jako je sociální participace a práva a povinnosti, které jsou spojeny se statusem jedince.

¹⁶Dnes se objevují koncepce biografie ve smyslu narativní identity, jako náhrada konceptu identity otevřenější. Koncepce narativní identity umožňuje zachytit proměny identity. Pokud musí být identita nově vytvářena, pak je výsledkem biografické práce, tedy procesu sebevzdělávání, který je jedincům v současné postmoderní společnosti, stále častěji nařizován (Kubátová 2010, s. 108–109).

Dalším tématem je **životní běh**. V české sociologii představuje životní běh poměrně novou teorii. Na přelomu 80. a 90. let 20. století se jí věnoval Josef Alan (1989) ve své knize *Etapy života očima sociologie*. Avšak zmiňované dílo je v té době spíše ojedinělým počinem. Nicméně teorie životního běhu si získává své místo opět v 21. století zejména v souvislosti s biografickou sociologií a tématy stárnutí a generace (Havlíková 2007, s. 180). Životní běh představuje sféru integrace jednotlivce do společnosti, ale také hlavní sféru napětí mezi nimi. Rozvoj osobnosti hraje v životním běhu důležitou roli z hlediska individuálního rozhodování. „Dnešní přístup založený na životním běhu zkoumá interakce mezi strukturálními omezeními, institucionálními pravidly, regulacemi a subjektivními významy, jakož i rozhodnutími v čase.“ (Heinz, Krüger 2007, s. 161)

Heinz a Krüger (2007) zmiňují tři hlavní pojetí času, jež s problematikou životního běhu souvisí. Jedná se o **historický čas** - generace a kohorty, **individuální čas** - životní historie, biografie a **institucionální čas** - dráhy, sekvence, přechody. Životní běh je ve všech třech oblastech chápán jako „sled životních stádií nebo statusových konfigurací a přechodů, které jsou kulturně a institucionálně zarámovány od života do smrti“ (Heinz, Krüger 2007, s. 161). Životní běh tak odkazuje k základní stránce postindustriální kultury a k časové konfiguraci přechodů v podobě pohybu kohort nebo k odvíjejícím se individuálním biografiím. Životní šance jsou do jisté míry závislé na historických okolnostech. Základní společenské instituce¹⁷ jsou ústředními činiteli, jež umožňují nebo omezují kontinuitu životního běhu. Sociální charakteristiky jedince (genderová, třídní, etnická a občanská příslušnost) utvářejí sociální diferenciaci a poukazují na variace v životním běhu. Pravidelnost v běhu životních událostí jednotlivých lidí nelze vysvětlit pouze odkazem na biologické stárnutí, ale je nutné zaměřit se na jejich sociální původ, což se postupně stalo předmětem zájmu sociálních věd¹⁸.

V neposlední řadě se zmiňují o **životní dráze**. Dle Kubátové Jiří Nový zmiňuje, že sociologie usiluje o pochopení „člověka jako celostní bytosti žijící

¹⁷ Institucemi jsou například rodina, vzdělání, ekonomika a sociální politika (Heinz, Krüger 2007, s. 161).

¹⁸ Psychologové přicházejí s pojmy: „vývoj a životní cyklus“ a sociologové s koncepty: „životní historie a generace“ (Havlíková 2007, s. 179).

v reálných sociálních vztazích“¹⁹ (Kubátová 2010, s. 109). Dle Kubátové Nový chápe životní dráhu jako „trajektorii člověka v sociálně-historickém prostoru a čase, jako sled změn sociálního postavení a rolí jednotlivce“ (Kubátová 2010, s. 109). Životní dráha má čtyři základní dimenze: délka, šířka, výška, význam a hodnocení.²⁰ Také neméně významnou roli hraje biografický čas, který lze rozlišovat dle čtyř specifických časů. Dle Kubátové Nový vymezuje čas života ve smyslu **bio-psychických vývojových procesů** – mládí, zralosti, přechodu, čas stárnutí a stáří, narození a smrti), **profesní dráha** – časovost práce a pracovní průpravy, **rodinný cyklus** – časovost rodinného života a v poslední řadě jsou to **volnočasové aktivity** (Kubátová 2010, s. 109). Tyto čtyři komponenty jsou vybudovány dle modelu sociokulturního regionu. Avšak v jiných společnostech můžou vypadat odlišně, což nám dokazuje, že model životní dráhy člověka je jak sociálně-historickým produktem, tak produktem subjektu. Dle Kubátové poskytuje koncept životní dráhy „omezené možnosti použití pro pochopení konkrétních životů konkrétních lidí ve složité individualizované společnosti“ (Kubátová 2010, s. 110).

Lidský život se odvíjí ve věkově heterogenním sociálním prostředí. Věková struktura tak představuje jakýsi předobraz životní dráhy každého jedince (každý začíná jako dítě a končí jako stařec). Přechod z jednoho období do druhého, který je zprostředkovaný socializací a přebíráním rolí, v jistém slova smyslu vždy znamená sociální absorpci novým společenstvím. Minulost dospělých je budoucností mládí. Jde o jistý cyklus kulturní transmise, v níž jsou mladým lidem vštěpovány a předávány naděje starších (Alan 1989, s. 160–161).

¹⁹ Nevytrhuje člověka z jeho přirozeného prostředí a snaží se odhalit sociální determinanty životních drah, tedy odhalení vlivu společnosti na průběh a podobu životních drah.

²⁰Dle Kubátové Nový konkretizuje: délka – vyznačena biografickým časem (narození a smrt) a historickým časem (velká historie společnosti); šířka – fyzický a geografický prostor, ve kterém člověk žije (šířka aktivit, bohatství znalostí, dovedností a zájmy); výška – je umístění člověka na „konkrétní místo ve vertikální sociální diferenciaci“ (Kubátová 2010, s. 109). Význam a hodnocení průběhu života v sobě zahrnuje sebehodnocení nebo hodnocení druhých lidí.

4 Věk

Věk je základním a důležitým konceptem života jedince a jeho životní historie. Věk je také ukazatelem sociální diferenciacce a tím i sociálního konfliktu, zejména konfliktu generačního²¹. Je jedním z faktorů související s životní dráhou a biografií člověka, které byly popsány v předchozí kapitole.

Problematika věku jedince je pojímána diferencovaně. Dle Havlíkové v sobě věk jedince skrývá tři různé dimenze: **individuální životní čas**, neboli chronologický a biologický věk, který je ukazatelem životního stádia a stárnutí. **Sociální věk** obsahuje normativně sdílená očekávání ohledně vhodného jednání spojeného s danou rolí a jednáním v závaznosti na biologickém věku. Rovněž zde řadíme odměny a sankce, které slouží k povzbuzení jedince, aby svůj životní běh konstruoval v souladu s věkovými normami²². **Historický věk** „umísťuje jedince na základě jeho roku narození do konkrétní historické doby a konkrétního místa, jejichž možnosti a omezení ovlivňují výslednou podobu jeho životního běhu“²³ (Havlíková 2007, s. 183).

V souvislosti se sociologickou problematikou věku je důležité zmínit další čtyři základní dimenze: umístění v prostoru a čase, propojené životy, lidské jednání a načasování. **Umístění v prostoru a čase** ovlivňuje vzorce životního běhu jak zvnějšku (ve formě struktury příležitostí) tak zevnitř (skrže strukturaci lidského myšlení). Podle Havlíkové Mannheim tvrdí, že podoba světa, kterou jedinec zakoušel v mládí, je určující i pro jeho další život. Rané zážitky přinášejí jedinci přirozený obraz světa, na základě nichž člověk poměřuje všechny následující zážitky, zkušenosti a události. Historické poměry panující v mládí jedince mají rozhodující vliv na jeho další rozhodování a jednání. Druhá dimenze, **propojené životy**, poukazuje na skutečnost, že lidé jsou tvory sociálními, tudíž nežijí své životy izolovaně, ale v interakci s ostatními. Lidské životy jsou zakořeněny v sociálních vztazích s příbuznými a přáteli. Na jedné straně poskytují jedinci podporu a na straně druhé jsou nástrojem sociální kontroly a regulace. Důležitou roli hraje jejich vzájemná závislost a ovlivňování. Určité události jsou

²¹ Jedná se o tzv. generační propast, jejíž teorie má dlouhodobou tradici a termín je často používán ve škále významů našeho každodenního života. K obecnému pochopení této problematiky je důležité soustředit se na historické ustanovení generací jako kolektivních identit (Corsten 2007, s. 45).

²² Například mateřství je ve 14 letech chápáno jako příliš brzké a ve 45 letech jako příliš opožděné.

²³ Je totiž odlišné pokud někdo prožil válku jako dítě nebo jako mladý dospělý.

často v životě jedince ovlivňovány životní trajektorií jiných relevantních osob²⁴. Tato dimenze není typická pouze pro jeho příbuzenské vztahy, ale v podstatě jde o všechny vztahy, které jsou součástí každodenního života jedince. Dimenze **lidské jednání** vychází z teze o povaze dynamických systémů, které jsou schopny naplnit své potřeby. Jedinci do těchto systému bezesporu patří. I oni usilují o naplnění svých potřeb prostřednictvím aktivního rozhodování a jednání. Jedinec je tedy opět vnímán jako aktivní subjekt, který konstruuje svůj životní běh. „Rozsah a podoba lidského jednání člověka závisí na interakci biologického, psychologického a sociálního aspektu jeho vývoje, dále na sociálním kontextu, jako je gender a etnicita a v evropském prostoru i na institucionální regulaci společnosti.“ (Havlíková 2007, s. 187) **Načasování** jako poslední dimenze představuje hlavní adaptační mechanismus jedinců. „Skrze načasování životních událostí a jejich kombinaci v rámci hlavních životních trajektorií – rodina, práce, vzdělávání, volný čas – usiluje jedinec o optimalizaci poměru mezi využitím dostupných zdrojů a minimalizací ztráty či frustrace.“ (Havlíková 2007, s. 188) V této oblasti jsou důležitým faktorem věkové normy. Věkové normy nejsou univerzální, ale v různých dobách i společnostech se liší a nelze podle nich vysvětlovat vznik a proměny určitých vzorců načasování a seřazení životních událostí v celé populaci.

Všechny čtyři zmíněné dimenze jsou ve vzájemné interakci. Avšak pouze dimenze načasování vytváří konkrétní podobu individuálního životního času (individuálního životního běhu).

4.1 Charakteristika životního období vysokoškoláka

V této části se věnuji vývojovému období, ke kterému se vztahuje výzkumná část této práce. Jelikož se snažím postihnout mezigenerační vztah mezi vysokoškoláky a jejich rodiči je nezbytné popsat tento věk s řadou jeho specifík. Mezi tyto specifika můžeme řadit zkoumání vlastní identity, testování vlastních možností či volnost v rozhodování, které ovlivňují vztahy a postoj k rodičům, kteří vyrůstali v tzv. jiné době. Vysokoškolští studenti jsou specifickou skupinou a nedají se striktně zařadit mezi adolescenty ani mezi dospělé. Jsou mladými lidmi, kteří ve větší míře nevstupují do pracovního procesu, ale snaží

²⁴ Například žena může odložit své těhotenství na dobu, kdy její partner získá takovou práci, která mu zajistí, že rodina nepropadne do chudoby (Havlíková 2007, s. 187).

se na základě studia získat vyšší kvalifikaci, čímž si chtějí vytvořit lepší podmínky pro své budoucí povolání. Mnoho vysokoškolských studentů musí do školy dojíždět nebo bydlí na koleji či v podnájmu, což je finančně náročné. Někteří si školu financují zcela sami, jiní jsou odkázáni na finanční pomoc svých rodičů.

Dle Vágnerové můžeme zařadit vysokoškoláky do dvou vývojových období: pozdní adolescence (15–20 let) a mladá dospělost (20–40 let), Alanem (1989) obecně definováno jako období mládí.

V následujících odstavcích se nejprve v krátkosti zmíním o období mládí, pozdní adolescenci a mladé dospělosti a poté se podrobněji zaměřím na nový koncept „emerging adulthood“, který mnohem lépe vystihuje období vysokoškolského věku. V neposlední řadě popisují za pomoci literatury a rozhovorů generaci 70. a 80. let (rodiče dnešních vysokoškoláků), tedy období starší dospělosti.

4.1.1 Období mládí

Mládí je spojeno s procesem dospívání. Do období mládí patří dle Vágnerové (2005) i Alana (1989) období pozdní adolescence a mladé dospělosti, které je popsáno v následujících odstavcích.

Dětství stejně tak jako mládí nekončí naráz. Co se týče mládí, tak se zde prolíná několik hledisek, které jsou zároveň opěrnými body tohoto období: věk, sociální postavení, právní norma a dospělost. Některé z těchto kritérií mají v jistém historickém období jednotnou věkovou platnost (např. získání volebního práva, dosažení zletilosti). Jiná kritéria můžeme považovat za individuálně diferencovaná jako je vstup do zaměstnání, pohlavní zralost, apod. Historické posuny, které lze zaznamenat, ovlivňují životní dráhu jedince. Mezi dvě základní tendence řadíme dobu přechodu do dospělosti, která je charakteristická svou změnou sociálního postavení (např. sňatek), a za druhé je to ukončení vzdělání a vstup do zaměstnání, které se posouvá do pozdějšího věku. Zmíněné naznačuje, že se „mění celková organizace životní dráhy a vlastně celý model mládí“ (Alan 1989, s. 149).

Období mládí je dle Alana (1989) považováno za druhou socializační fázi, která souvisí s opouštěním dětství²⁵ a uvědomováním si veřejnosti jako nadosobního okolí tak jak ho reprezentuje politika, etika, umění, apod. „Ze strany společnosti je mládí považováno za období moratoria.“ (Alan 1989, s. 151) Jedná se o období, které je vyplněno přípravou na převzetí sociálních rolí, kompetencí a zodpovědnosti. Tento stav v jedinci vyvolává napětí, které je důsledkem sociálních situací a vztahů, ve kterých se nachází. Právě v oblasti vzdělání, jež je předpokladem profesního uplatnění se tento stav modifikuje. Mladý člověk si své úlohy začíná definovat sám, sám hledá autonomii, identitu a určitou míru zodpovědnosti vůči druhým lidem. Toto období je často spojeno s rozporuplnými jednáními s dospělými. Mladý jedinec se snaží osamostatňovat a zbavovat své závislosti na okolí, což můžeme považovat za první symptomy procesu personalizace. Také vztahy se mění - vztahy závislosti se mění na vztahy vzájemnosti, kdy je mladý člověk přesvědčen o svém rovném postavení s dospělými, i přes to, že v této roli není svým okolím uznán. Důležitou roli v tomto období hrají přátelské²⁶ vztahy, které se často odvíjejí po linii generační příslušnosti. Přátelství je jedním ze vztahů, které nejen pomáhá mladému člověku stírat ostré hrany generačního přechodu, ale svým trváním jsou důležité pro úspěšné řešení životních obtíží v pozdějších obdobích (Alan 1989, s. 154–155). Důležitou roli zde hraje také jazyk. Jazyk jako jistá forma komunikace o určitých tématech funguje jako proces srážení určitých věkových skupin. Podle Corstena je tento proces nazýván historickým srážením sociálního nebo kulturního okruhu (Corsten 2007, s. 57). „Kulturní okruh tvoří lidé, kteří si spontánně všímají toho, že jiní lidé používají určitá kritéria artikulace a interpretace podobným způsobem jako oni sami, přestože se nikdy sami nepotkali.“ (Corsten, 2007, s. 57) Lidé náležející do stejné věkové skupiny vykazují větší pravděpodobnost zaujímání totožných stanovisek.

Mládí se stává filtrem, kterým prochází zkušenost předchozích generací. Jedinci si vytváří vlastní životní styl a na základě vlastních zážitků přistupují

²⁵ Dětství je obdobím životní dráhy, které je vázáno na proces uvědomování si svého okolí a začleňování se do společnosti v rámci specifické role dítěte, jenž je kulturně i sociálně podmíněna, a kterou zároveň definují dospělí. „Dospělí formují dítě k obrazu svému: vzdalují ho od svého světa, chrání ho před ním a současně mu vymezují jeho svět – ať již souborem hodnot a norem chování, nebo systémem institucí se socializační funkcí.“ (Alan 1989, s. 151)

²⁶ Hodnota přátelství začíná být uvědomována v období přechodu z mládí do dospělosti (Alan 1989, s. 155).

ke kulturnímu dědictví a liší se tím od generací předchozích (neboli v daném historickém okamžiku starších). Karel Mannheim tvrdí: „to, že jsou mladí bez zkušeností, pro ně znamená také zmenšení všeho nepotřebného, a tedy ulehčení dalšího života. Staří jsme především tím, že žijeme ve zvláštní, námi nabyté zkušenostní souvislosti, v níž každá nová možná zkušenost dostává svůj zvláštní tvar a své místo.“ (Mannheim 2007, s. 25) Zkušenost starších se tak postupně stává jejich vězením. Mládež, která není zatížena minulostí, snadněji přijímá a adoptuje vše co je nové a tím získává převahu nad staršími lidmi. Mládí je spojeno s novým a současným přebráním si kultury.²⁷

4.1.2 Období adolescence a mladé dospělosti

Období pozdní adolescence je spojeno s těžkým rozhodováním. Adolescentní jedinec se musí rozhodnout, zda po absolvování střední školy nastoupí do zaměstnání nebo půjde na vysokou školu. S tímto faktem souvisí dosahování ekonomické samostatnosti, které vysokoškolští studenti přijímají daleko později. Ekonomická samostatnost jak zmiňuje Říčan (2004, s. 231) a Vágnerová (2007, s. 11) je jedním ze znaků dospělosti, proto nelze vysokoškolské studenty řadit pouze mezi dospělé. V období adolescence se jedinec snaží porozumět zejména sám sobě a snaží se určit co je pro něho do budoucna důležité, čeho by chtěl dosáhnout. Dle požadavků současné společnosti by se měl osamostatňovat. Vývoj každého jedince je velmi individuální, ať už po psychické, biologické či sociální stránce. Proto se některý vysokoškolský student může cítit spíše jako adolescent a jiný už si připadá jako dospělý. Adolescenti zastávají jiné role, než které zastávali v dětství. Většinou se uklidňují vztahy mezi nimi a jejich rodiči a navozují se nové vztahy s vrstevníky a partnery. Adolescenti se snaží nalézt vlastní identitu a usilovat o seberealizaci. Nesnaží se přijímat pouze názory ostatních, ale snaží se vytvořit si svůj vlastní pohled na věc se snahou prosadit jej u ostatních. Adolescent se připravuje na roli dospělého (Vágnerová 2005, 324–326).

Naopak období mladé dospělosti spojujeme s věkovým rozmezím od dvaceti do třiceti let věku. Mladá dospělost je přechodné období mezi

²⁷ Důležitou roli hraje proces akulturace, jako vrůstání do zděděných životních forem. Učením se dané kultuře se kulturní dědictví ještě nestává plnohodnotnou součástí zážitkového a zkušebního komplexu, který se v mládí začíná utvářet. Učením se získávají pouze znalosti, poznatky a informace o kultuře (Alan 1989, s. 161).

adolescencí a dospělostí. Dospělost pak signalizuje kroky jako ochota přijmout a schopnost zvládat určité vývojové úkoly, především profesní roli, stabilní partnerství, rodičovství. Přijetí role dospělého však nemusí být pro mladé dost atraktivní, neboť představuje výhody i nevýhody s ní spojené. Může se jednat o rozpor mezi potřebou svobody a nezávislosti a s potřebou zkusit nové role, které sociálně potvrzují dospělost, ale na druhou stranu pro něho mohou být omezující a zavazující.

Dospělého člověka můžeme vymezit dle přejímání osobní a občanské odpovědnosti, který je ekonomicky nezávislý, ustanovil legitimizovaný vztah k životnímu partnerovi, vychovává potomka a také se přizpůsobuje stárnoucím rodičům (Langmeier, Krejčířová 1998, s. 160–163). Dospělí si na základě vysokoškolské přípravy začínají budovat vlastní kariéru, získávají nové zkušenosti, navazují dlouhodobější vztahy, pořizují si děti. Díky všedním povinnostem mají méně volného času. Dospělost se dá na základě psychologického hlediska vymezit jako etapa nejvyšší zralosti člověka. Člověk má být na vrcholu svých fyzických i tvůrčích sil, měl by být citově vyrovnaný, samostatný a měl by dokázat plně využívat své rozumové schopnosti. Pavel Říčan vymezuje znaky dospělosti takto: koná produktivní práci, která mu umožňuje být existenčně soběstačným, případně se připravuje na náročné životní uplatnění (vysoká škola). Je schopen spolupráce bez zbytečných konfliktů, zvládá samostatně hospodařit a jedná vyspěle vůči nadřízeným nebo ve studiu (nebouří se a není impulsivní). Buduje si realistické plány, které odpovídají jeho sklonům, zájmům, apod. Bydlí samostatně (mimo byt rodičů). Je schopen trávit volný čas sám. Je schopen stýkat se s příslušníky jiného pohlaví. Cílevědomě rozšiřuje svou orientaci v prostředí, v němž žije nebo pracuje. Aktivně se stará a pečuje o blaho rodiny (Říčan 2004, s. 230–231).

Pokud si všimneme dnešních vysokoškoláků, naplňování těchto kritérií se posouvá do pozdějšího věku. Pocit dospělosti se stává subjektivním prožitkem každého jedince. Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že dříve byl posun do dospělosti plynulejší a sociální očekávání byla jasněji vymezena a to především s ohledem na pohlaví a sociální postavení. Požadavky dnešní společnosti jsou vůči mladým lidem mnohem volnější a umožňují mnohem větší odchylky od normativních vzorců. Rodiče mladých dospělých často váhají, zdali je pro dítě, ale i pro společnost žádoucí, aby své potomky „postrkovali“, nebo zda

prodlužování částečné závislosti přispěje k pohodě jejich dětí i celé společnosti. Vzniká tedy nové životní období, kdy jedinec není již adolescentem, ale necítí se být ani plně dospělým. Vysokoškolský věk, který je podrobněji rozebrán v následující podkapitole, je v životě jedince velmi významný.

4.1.3 Emerging adulthood

Autorem konceptu emerging adulthood je dle Vávrové (2011) Arnett, který se na základě rozsáhlého výzkumu snaží včlenit toto období mezi adolescenci a dospělost. Podle něho se jedná o věk mezi 19./20. a 25. rokem (v některých případech 30. rokem věku), který se vyznačuje řadou charakteristik. Emerging adulthood lze do českého jazyka přeložit jako „vynořující se dospělost“. V americkém termínu označuje jedince ve zmíněném věkovém období, resp. mladí lidé či vysokoškoláci.

Vývoj českých emerging adults sledují například Macek, Bejček a Vaníčková (2007). Ukazuje se, že totalitní režim ovlivnil a pravděpodobně ještě ovlivní budoucí generace. Rodiče dnešních emerging adults vyrostli za komunistického režimu a dnešní emerging adults se narodily v 80. letech, stále tedy za totalitního režimu. Česká společnost prošla mnoha změnami politickými, ekonomickými a společenskými, které mají přímý i nepřímý vliv na dnešní vysokoškoláky. Mladí lidé často zdůrazňují pocity svobody, které můžeme spojovat právě se změnami v české společnosti. Na druhé straně je svoboda spojena se strachem z nejisté budoucnosti.

Z historického hlediska je nutné poznamenat, že ještě v 70. a 80. letech byla většina mladých lidí v jednadvaceti letech vdaných/ženatých nebo se do manželství chystali vstoupit, pečovali o dítě nebo ho očekávali. Ještě v rámci generace našich rodičů bylo běžné, že pokud se žena neprovdala do 25 let, byla považována za starou pannu, která se již neprovdá. Za normální se považovalo mít první dítě okolo 20 let a maximálně do 25 let. Mladí lidé, kteří překročili „dvacítku“, začínali pracovat nebo dokončovali studium a ženy se většinou věnovaly roli matky (Vávrová 2011, s. 33). Pokud se podíváme na dnešní generaci mladých lidí ve věku od 20 do 30 let, jen těžko bychom v jiném vývojovém období a ve způsobu života našli za posledních třicet let větší posun.

Mezi charakteristické znaky emerging adulthood zařazujeme posun věku vstupu do manželství a rodičovství, odkládání mateřství, prodlužování doby

studia, kdy vzdělání může trvat o několik let déle, znatelný nárůst vysokoškolsky vzdělaných lidí a to zejména vysokoškolsky vzdělaných žen a v neposlední řadě sledujeme, že mladí lidé často mění zaměstnání, kdy nehledají pouze dobré finanční ohodnocení, ale očekávají od zaměstnání jistý způsob naplnění a uspokojení. Také mění se postavení žen ve společnosti je důležitým faktorem změny. Ženy již nemusí hledat partnera, který je dokáže finančně zabezpečit, protože jsou schopny uživit se samy. Tím, že studují a budují kariéru, tím se samozřejmě posunuje vstup do manželství a rodičovství.

Cesta do dospělosti je dnes znatelně delší. Mladí lidé opouští své domovy, zejména domovy svých rodičů ve věku 19 let a nastupují na vysokou školu. Nevstupují do manželství, nemají děti, nepracují na plný úvazek až do svých pozdních dvacátých let. Dle Vávrové (2011, s. 34) Arentt zmiňuje, že v tomto věku prozkoumávají své možnosti v oblasti práce a učí se dělat důležitá rozhodnutí. Dle něho se jedná o období „velkých nadějí a snů“. Zároveň je i obdobím velké úzkosti a nejistoty, protože život mladých lidí je nezakotvený a spousta z nich neví, kam svou životní cestu směřovat.

Po nástupu na vysokou školu se studenti musí vyrovnávat s různými změnami a přizpůsobit se jinému prostředí a novým podmínkám. Tento proces adaptace (přizpůsobování se novým podmínkám) může být pro studenty obtížný, zvláště pro ty, kteří si nezakusili žít mimo domov, či nebyli na střední škole na internátu. Změny, se kterými se studenti musí vypořádat, jsou následující: dochází k omezení kontaktu s rodinou (zvláště ti, kteří jsou citově závislí na svých rodičích, tyto situace zvládají těžší), mění se životní prostředí (zejména materiální podmínky, které vytváří jisté životní pohodlí jako je např. život na koleji oproti životu doma v soukromí), omezuje se kontakt s dlouhodobými přáteli (již se tolik nescházejí), mohou být omezeny v zájmových aktivitách, na které není dostatek času. Tyto ztráty se časem nahrazují např. telefonickým kontaktem, internetovou komunikací, komunikací prostřednictvím sociálních sítí, u zájmových činností se hledají možnosti jak dále aktivity provozovat, nebo jsou nahrazeny činnostmi jinými (Konečný 2000, s. 8–9).

Vysokoškoláci zažívají mnohem větší svobody bez rodičovské kontroly, které jako mladiství nezažili. Svobodně prozkoumávají své možnosti a věnují se svým zájmům. Přestože si většina z nich užívá tohoto svobodného života, najdou se i tací, kterým takový životní styl nevyhovuje. Zjišťují, jak je těžké

břemeno všech záležitostí, které za ně do teď dělali jejich rodiče (například placení účtů, nakupování, apod.). Mladí lidé přijímají jistou zodpovědnost spojenou se samostatným bydlením, nicméně zbytek zodpovědnosti stále přenechávají rodičům.²⁸ Tento věk je také spojen s riskantním chováním, které může být eliminováno pitím alkoholu, užíváním ilegálních drog, apod.

Tudíž by se dalo konstatovat, že mladí lidé nesplňují úkoly pro časnou dospělost, mezi něž patří upevnění identity dospělého, produktivní orientace, upřesnění osobních cílů, nezávislost na rodičích, hledání partnera, zakládání vlastní rodiny, předběžná volba povolání a postupné získávání odpovědnosti v profesi. Můžeme tedy souhlasit, že se opravdu nejedná pouze o prodlouženou adolescenci.

4.2 Charakteristika období pozdní dospělosti – generace 70. a 80. let

V této kapitole se nejdříve zaměřím na vymezení období pozdní dospělosti, do něhož současná generace „padesátníků“ spadá. Poté se zaměřím na interpretaci výpovědí respondentů této generace, které jsem pořídila v rámci empirického šetření.

4.2.1 Pozdní dospělost

Vývojové změny a postupné stárnutí představují kontinuální změny, jejichž rozčlenění je do jisté míry libovolné. Pro dospělost to platí dvojnásob, jelikož nacházíme výrazné mezníky, které rozdělují jednotlivé etapy jako v dětství a dospívání. Je znatelný značný rozdíl v myšlení, cítění a sociálním chování mladého jedince a starého člověka. Období dospělosti můžeme rozdělit: **časná dospělost** (od 20 do 25 let) je přechodným obdobím mezi adolescencí a plnou dospělostí. Dochází k upevnění identity dospělého člověka, identifikaci rolí, upřesnění osobních cílů. **Střední dospělost** (do 45 let) je obdobím plné výkonnosti a relativní stability. Je znatelné posílení zodpovědnosti v rolích, rodině či při výchově, vyhledávání životních cílů, upevnění cílů v povolání a osamostatnění se od dřívějších rádců. **Pozdní dospělost** (do 60–65 let) až do začátku stáří (Langmeier, Krejčířová 1998, s. 161)

²⁸ Dle Vávrové Arentt nazývá toto období tzv. semi-autonomií (Vávrová 2011, s. 36).

Za jedno z důležitých kritérií dospělosti bývá zralost. Jedinec přijímá plnou osobní a občanskou odpovědnost, začíná být ekonomicky nezávislý, rozvíjí plně své osobní zájmy, uzavírá legalizovaný vztah k životnímu partnerovi. Je zcela na místě se domnívat, že žádný člověk nikdy v plné míře nesplňuje daná kritéria. Jde spíše o ideál, jak by zralý člověk měl vypadat. Zároveň nezahrnuje všechny možné charakteristiky dospělosti. Avšak základním znakem zralosti je překonání rozporů dětství a dospívání. Zralý člověk je nezávislý na svých rodičích, ale má k nim kladný vztah, má trvalé pouto k partnerovi a zachovává širší přátelské vztahy (Langmeier, Krejčířová 1998, s. 162–163).

Nyní se dostávám k popisu období pozdní dospělosti, jež je pro mě důležitá pro věkové vymezení příslušníků generace 70. a 80. let (rodičů). Pozdní dospělost (od 40–45 let do 65 let) bývá charakterizováno jako část života, která je obtížnější a problémovější nejenom ve srovnání s mladším věkem, ale i s pozdějším – stářím. Někdy je toto období charakterizováno jako „zlaté období“, kdy po odchodu dětí z domova si rodiče dopřávají více volného času a kdy mají méně starostí. Nicméně dané tvrzení není tak jednoznačné. Jsou jedinci, kteří mají ve zmíněném vývojovém období problémy nejenom fyzické, psychické, ale také sociální. Mnozí z nich se nedokáží uspokojivě vyrovnat s vývojovými úkoly věku – pokles fyzické zdatnosti, odchod dětí z domova (neboli syndrom vyhořelého hnízda), příprava na důchod a opouštění trvalého pracovního poměru. Jde o období tzv. bilancování. Dochází k přezkušování výsledků dosavadního života a hledá se odpověď na otázku, zda toho, čeho jedinec doposud dosáhl, odpovídá i jeho očekávání. Hodnotí se chyby minulých rozhodnutí, například při volbě povolání, ve výběru životního partnera, ve výchově apod. Pokusy o napravení dřívějších omylů jsou časté, ale ne vždy úspěšné. Lidé se s těmito „proviněními“ vyrovnávají různě. Někteří omyly popírají, překonávají a jiní propadají depresi. Pokud je však původní cesta potvrzena a shoduje se s životním cílem, je člověk vytrvalý a trpělivý v přechodu do další vývojové fáze – stáří (Langmeier, Krejčířová 1998, s. 175–177).

Dle Říčana (2004) Sheehyová tvrdí, že v padesáti začíná druhá dospělost. Podle ní se období po padesátce mění tak výrazně, že to otevírá úplně nový přechod do životního období. Dochází k posunu etap životního běhu. Především se prodlužuje život. Zvyšuje se naděje na dožití pro všechna věková pásma (u nás bylo patrné podstatné zpoždění díky komunistickému režimu). Díky lepší výživě,

pokroku medicíny a kosmetiky se zlepšuje fyzická kondice lidí středního a staršího věku. Lidé jsou schopni déle pracovat a přejí si to. Důchodový věk se posouvá k sedmdesátce. „Cítíme se mladší, než by běžně odpovídalo běžné představě o muži či ženě našeho věku.“ (Říčan 2004, s. 312)

V souvislosti s tímto vývojovým obdobím a výzkumným cílem diplomové práce hraje důležitou roli otázka: Jak se žije s adolescentem - mladým dospělým? Tento jedinec je již partnerem, jehož jednání a názory musíme respektovat a brát vážně. Není to jednostranná výchovná záležitost. „Je to konflikt, ve kterém stále častěji musíme ustupovat.“ (Říčan 2004, s. 314) Rodiči se se svým dítětem (mladým dospělým) vrací mládí. Poznává gesta, řeč, úsměv, myšlenky, které od nich převzal. Většina rodičů se v nich poznává, fandí jim – identifikuje se s nimi. Avšak chtít se kamarádit se svými dětmi znamená podbízet se jim a zároveň je o něco šidit. „Je to bláhová snaha nějak sám sebe propašovat do jejich mládí – jen buďme klidně, a pokud možno suverénně, staří, takové nás potřebují.“ (Říčan 2004, s. 315) Je nutné myslet na separaci – odpoutání se od svých dětí, umožnění volnosti a přenechání je někomu jinému (partnerovi). Nicméně citové odpoutání je velice zrádné. Může dojít k situaci, kdy rodič své dítě zcela ztratí.

4.2.2 Interpretace výpovědí – generace 70. a 80. let

Jak jsem již zmínila 70. a 80. léta byla velice stabilní, nicméně se na nich podepsalo období normalizace. Je velmi složité tuto generaci popsat, proto jsem se rozhodla pořídit rozhovory s těmi, kterých se to týká – s rodiči vysokoškolských studentů věkové kategorie 50–55 let (nynější padesátníci). Základní otázka byla: Co ve Vás vyvolává vzpomínka na dobu normalizace? Když ji srovnáte s dnešní dobou?²⁹

Vzpomínky na období normalizace jsou samozřejmě odlišné. Milan (55): „Vyvolává ve mně vzpomínky na bezstarostné mládí, nic jsme moc neřešili, snažili jsme se bavit, chodit na zábavy, sportovat, užívat si. Komouše jsme moc neřešili, spíš jsme z nich měli srandu. Lidé drželi více spolu, protože

²⁹ Více o výzkumném šetření s generací 70. a 80. let v šesté a sedmé kapitole i v přílohách. Mimo základní otázku byla zařazena ještě jedna, která korespondovala s výzkumným šetřením s vysokoškolskými: Jaký spatřujete mezi generacemi konflikt a kdy se podle Vás jedná o mezigenerační spojení?

se moc nelišila jejich životní úroveň, tak si neměli co závidět, pozvedl se hodně venkov, pracující jezdili na ozdravné pobyty, do lázní, podporovalo se školství.“

Jedním ze základních ukazatelů byl strach, který každý chápal jinak. Například respondentka Simona (50) hovoří o době normalizace, jako šedé době *„nejistota kdo tě napráská, jistota zaměstnání, důchodu, lékařské péče bez nadité peněženky, relativně dostatek času, soužití generací, příkladem jsou dvougenerační domy a spolupráce členů rodiny, zájem o druhé a taky vzdělání mělo systém a mohli se od nás učit.“* Hana (50) zastává jiný názor: *„Určitě jsem nežila v žádném strachu, a proč taky. Každý měl práci, zdravotní péče byla zdarma, i když značně prolezlá úplatkářstvím. Školství bylo na vysoké úrovni, chytrí studovali a ti slabší šli prostě na učňák, vážili jsme si učitelů, byli pro nás autoritou stejně jako rodiče a prarodiče.“* Milan (55): *„Narodili sme se do doby, kdy bylo třináct let po válce, generace našich rodičů ji prožila a musela tvrdě makat na obnově a vážila si míru, pak přišli bolševici a všechno znárodnili, ukradli, zavírali lidi...S tím přišel strach, nám toho radši moc neříkali, takže sme tak trochu vyrůstali v nevědomosti, narodili sme se do nějakýho prostředí, nic jinýho sme neznali, tak jsme to brali jako konečnou.“* Za dob normalizace měli dle Hany (50) starosti jejich rodiče a oni samotní to zas tak nevnímali. Měli spíše strach z toho, *„že když jsem četla zakázané knihy a dělala to, co strana nechtěla, abychom dělali, pak jsem měla strach z následků. Pokud se někdo dostal do spárů STB, dokázala ho zničit, vím to ze svého okolí“*. Samozřejmě i dnešní doba s sebou přináší strach, který je spojen spíše s tím, že se lidé bojí zestárnout. Dle Hany (50) je to viděno v tom, že: *„...(...)... říkají, co s námi bude, jak se uживíme...pokud se znelíbíš zaměstnavateli, nekompromisně si s tebou může dělat, co chce a vyhodí tě. Je to jiný druh strachu, ale řekla bych, že je existenční a o to je horší!“* Simona (50) se vyjadřuje o dnešní době jako o *„příliš barevné, povrchní, roztěkané, zaměřené na zážitek, je taky dost rychlá, citově plochá, nesmíš na nic čekat, všichni chtějí všechno hned a všechno co je namáhavý, pryč s tím. Je taky netrpělivá jako že užij si na úkor druhého a pokud na to nemáš, tak si na to můžeš půjčit.“*

Současná mladá generace komunismus na rozdíl od jejich rodičů nezažila na vlastní kůži, nebo jej pocítila velmi okrajově. Svoboda je pro ně samozřejmostí. Podle Petra Macka se rodiče současných mladých lidí

(vysokoškoláků) v mnoha případech podobají tzv. totalitnímu dítěti. Totalitní společnost vypadala jako tuhá výchova s jasnými pravidly určujícími, co se smí a co se nesmí. Lidé, kteří v ní žili, získali přesvědčení, že nejlepším řešením je být závislí na silné autoritě i v oblastech, ve kterých se dnes mladí lidé rozhodují naprosto svobodně. „Totalitní dítě“ ztratilo v devadesátých letech autoritativní oporu ve společnosti, získalo prostor ke svobodné volbě. Na druhou stranu ztratilo i většinu záchytných bodů, které by mu zajišťovaly pocit bezpečí.“ (Kodadová, s. 1, online)

Dokáží-li se mladí lidé svobodně rozhodovat a usilují o vlastní sebeprosazení ve společnosti, trpí mnozí jejich rodiče „posttotalitním syndromem“ nedůvěry v druhé, v instituce i v sebe sama. Mají snahu přenášet vlastní zodpovědnost na své okolí a na všemocný rodičovský stát, který zajišťuje potřebné sociální jistoty (Kodadová, s. 1, online). Pro naše rodiče byla a je významnou hodnotou svoboda, protože ji neměli. Dnešní dospívající ji vnímají jako samozřejmost. Mají před sebou širokou škálu možností a velkou možnost výběru. Hodnotou pro ně paradoxně může být řád a určitá pravidla.

5 Mezigenerační solidarita a konflikt

Nyní se dostávám k další důležité části diplomové práce a to k solidaritě a konfliktům mezi generacemi. Podrobněji se zaměřuji na generační interakce, zejména na to, v čem se generace shodují, doplňují nebo naopak míjí či kde vznikají neshody a konflikty. Upřesňuji tyto dva pojmy, konkretizuji stanoviska vztahů mezi generacemi s jejich přednostmi a nedostatky a zároveň si stanovuji východiska pro část empirickou.

Jak jsem již uvedla v předchozích kapitolách, mezigenerační vztahy jsou determinovány odlišným věkem, životní zkušeností, kulturními vzory a stereotypy, stejně jako osobnostními vlastnostmi, přístupy, apod. Domnívám se, že v oblasti vztahů mezi generacemi je právě rodina a výchova jedním z nejdůležitějších činitelů. To, jaké styly jednání a návyky si z původní rodiny děti nesou, se odrazí i v jejich chování vůči ostatním, nejen starším lidem. Pokud je v nich pěstována úcta, pozitivně se to odrazí v realizaci jejich vztahů. Shodují se s názorem Jiráskové, která uvádí, že „většina mezigeneračních sporů – ať již v rodině nebo v širší společnosti – pramení z pokřivení názoru a předpojatých představ o jiných generacích, a zejména pak z povýšení těchto teorií na jedinou pravdu“ (Jirásková 2005, s. 6).

Mezilidské vztahy je možné řešit dvěma základními způsoby. Na jedné straně stojí zášť, nenávisť, nepřátelství a boj soupeřů a na té druhé straně vidíme důvěru, dohodu a spolupráci či spojenectví.

5.1 Mezigenerační konflikt

Mezigenerační konflikt můžeme definovat jako opoziční chování mladé generace vůči zavedeným a předávaným normám a hodnotám, které tato generace považuje za překonané. Avšak zmíněné opoziční chování nemusí vždy znamenat konflikt. V některých oblastech se může jednat o pouhé vymezení nastupující generace vůči starším věkovým skupinám. Navíc pojem „generační konflikt“ nemusí znamenat pouze střety mezi „mladými“ a „starými“, ale i střety dvou sousedících generací. Podle Maříkové, Petruska, Vodákové (1996, s. 432) může generační konflikt vzniknout kvůli inovacím, jimž je nakloněna mladá generace a které jsou pro postindustriální, konzumní společnost typické. Dokonce i sama inovace může mít charakter střídání generací nebo generačního konfliktu.

Konflikty ve společnosti byly, jsou a budou. Konflikty malé i konflikty velké. Každý z nás má své potřeby, svá očekávání, přání, záměry, snahy. Ty jsou odlišné od člověka k člověku. Konflikty jsou problémem, kterému jsme svědky. Ke konfliktům musí docházet, neboť jsme individuálně odlišní a to se změnit nedá. Problém nespočívá v tom, že tu konflikty jsou, ale zejména ve stylu jejich řešení a ve snaze dělat vše proto, aby k nim nedocházelo či nebyly tak děsivé. Konflikty ve velké míře narušují dobré vztahy mezi lidmi a jsou v pozadí právě těch špatných mezilidských vztahů (Křivohlavý 2002, s. 13). Součástí konfliktu je také soupeření, které můžeme vystihnout heslem „Kdo z koho! Jeden vítěz a druhý poražený.“ (Křivohlavý 2002, s. 39) Perspektivy já nebo ty jsou extrémní formou řešení konfliktů. K soupeření dochází často tam, kde je něčeho málo a kde si na to dělají nárok dva soupeři, avšak dostat to může pouze jeden z nich.

Vztahy mezi generacemi v rodině jsou do určité míry jedinečné. Oproti jiným mezilidským vztahům vykazují vyšší míru citů a závazku a bývají trvanlivější než ostatní vztahy. Jedinečnost těchto vztahů s sebou nese zároveň riziko, že konflikty uvnitř rodiny mohou být silné a vleklé. Avšak podle Nekuli (2008) Bengston tvrdí, že je přítomnost konfliktů mezi generacemi v rodině zcela normální a ve většině případů funkční jev. To jak budou konflikty mezi generacemi závažné a složité do značné míry určuje generační přenos návyků z orientační rodiny. Vztah mezi příslušníky obou generací je odrazem vztahu, který budovali rodiče s dětmi během jejich vývoje. Pokud je vývoj vztahu mezi rodiči a dětmi postaven na nezdravých základech, zvyšuje se riziko konfliktů mezi starší a mladší generací. Významnou oblastí konfliktu jsou také témata a zdroje, na jejichž základě konflikty vznikají.

Nejčastější zdroje mezigeneračních konfliktů byly definovány skupinou autorů Clarke a kol. (1999) následovně: **komunikace a interakční styl** – zde je konflikt zapříčiněn způsobem, jakým vstupují jednotliví členové rodiny do mezigeneračních vztahů. Autoři uvádějí například konflikty, které vznikají kvůli kritickému komunikačnímu stylu některého z členů rodiny nebo neshody z důvodu nesouhlasu s interakcí mezi členy (např. dospělí potomci nesouhlasí s tím, jak zachází jeden rodič s druhým). **Zvyky a životní styl** – konflikty vznikají díky nesouhlasu s výběrem životního stylu. Jedná se například o výběr vzdělání a profesního zaměření, alokaci zdrojů, sexuální aktivitu a orientaci, trávení volného času, aj. **Vychovávání dětí** – konflikty o rodičovské metody.

Orientace na práci – konflikty zapříčiněné rozdílným přístupem k pracovnímu výkonu nebo rozdíly v hodnocení pracovního nasazení. **Politika, náboženství a ideologie** – neshody v náboženském, morálním, etickém a politickém přesvědčení a postojích. **Udržování chodu domácnosti** – konflikty o účast na udržování chodu domácnosti a zlepšování rodinného prostředí.

Zdroje konfliktů se liší v četnostech vzniku u starší generace směrem k mladší. Dominantním zdrojem je především životní styl mladých, komunikace a interakční styl.

5.2 Mezigenerační spolupráce – solidarita – spojenectví

Oproti výše uvedenému vymezují spolupráci, která může být vyjádřena slovy: „Kdy dva jsou více než jedna a jedna“ (Křivohlavý 2002, s. 41). S vlohami pro spolupráci se rodíme a soutěžit se učíme od malička. Při spolupráci nakonec každý něčeho dosáhne, takže všichni jsou o něco bohatší než na začátku. Jde o určitý objem hodnot, který se v průběhu spolupráce zvyšuje. Spolupráce, dle Křivohlavého (2002), žije z očekávání. Důležitým rysem spolupráce je pojetí spravedlivého rozdělení hodnot mezi partnery.

Vedle spolupráce hovoříme o tzv. generačním sblížení, smlouvě či solidaritě. Ivo Možný (2004) v souvislosti s touto problematikou poukazuje na to, že v české společnosti má většinou mezigenerační solidarita podobu emocionální solidarity, která je nejčastěji vyjadřována jako morální a psychická podpora. Co se týče ekonomické (finanční) podpory, tak ta je spíše výjimečná a pokud k ní dochází, je většinou směřována od starší generace k mladší (Možný 2004, s. 38).

Teorie mezigenerační solidarity je podle Bengstona³⁰ koncept³¹, který se snaží reflektovat vzorce behaviorální, kognitivní a afektivní orientace a soulad členů jedné generace vůči členům druhé generace v rámci širší rodiny. Jádrem konceptu

³⁰ Autorem konceptu mezigenerační solidarity je americký vědec v oboru gerontologie, sociologie a sociální psychologie Vern L. Bengston.

³¹ Tento koncept mezigenerační solidarity vychází několika teoretických linií. Mezi první zařazujeme klasické sociologické teorie sociální organizace, které poukazují na vliv skupinových norem a vzájemné funkční závislosti na formování chování. Dalším zdrojem jsou sociálně psychologické teorie skupinové dynamiky. Tyto teorie zdůrazňují city, interakce, hodnotovou podobnost a normy vzhledem k členství ve skupině. Třetím z hlavních zdrojů je vývojový pohled v teorii rodiny a studie zabývající se integrací a solidaritou v rodině (Nekula 2008, s. 22–23).

je šest dimenzí³², které popisují různé formy soudržnosti a podpory v mezigeneračním vztahu. Dle Bengstona (2007) jimi jsou: **asociační solidarita** – vzájemné kontakty. Asociační solidarita je definována jako forma a množství vzájemných kontaktů a vzorce vzájemných interakcí v rozmanitých typech společných aktivit. **Afektivní solidarita** – citová blízkost. Afektivní solidarita vyjadřuje množství a typ citů ve vztahu ke členům rodiny a jejich reciprocitu (vzájemnost). Jedná se o vyjádření vřelosti, blízkosti, důvěry, porozumění a respektu k ostatním členům rodiny. **Konsensuální solidarita** – shoda v hodnotách a přesvědčeních. Konsensuální solidarita je dána stupněm shody v hodnotových orientacích, přesvědčeních a názorových postojích mezi jednotlivými členy rodiny. **Funkční solidarita** – vzájemná pomoc. Funkční solidarita vyjadřuje množství, typ a motiv vzájemné pomoci a směny zdrojů mezi generacemi. Zahrnuje především finanční pomoc, fyzickou pomoc a emocionální podporu. **Normativní solidarita** – závazky k rodině. Normativní solidarita je popisována jako síla závazku k vykonávání role uvnitř rodiny a síla závazku k členům rodiny dané rodinnými normami stejně tak jako možná očekávání ostatních členů rodiny. Oblast závazku rodičů k dětem v sobě zahrnuje především podporu a pomoc. **Strukturální solidarita** – struktura možností. Strukturální solidarita vyjadřuje strukturu možností mezigeneračních vztahů vzhledem k počtu, typu a geografické vzdálenosti jednotlivých členů rodiny.

5.3 Konkretizace vztahů

Tato kapitola je členěna do tří podkapitol. Věnuji se stanoviskům mezigeneračních vztahů, přednostem a nedostatkům mezigeneračních vztahů a v neposlední řadě zařazuji základní činitele mezigeneračních vztahů. Pro konkrétní vymezení této problematiky jsem zvolila autora Cibulce, který na základě svého výzkumu dokázal výstižněji popsat a zachytit vztahy mezi generacemi. Z jeho knihy vycházím i v následujících dvou kapitolách.

5.3.1 Stanoviska mezigeneračních vztahů

Problematiku vztahů mezi generacemi můžeme vyjádřit třemi názory: objektivními, subjektivními a předsudky. Objektivní jsou takové, kdy si jsou

³² Těchto šest dimenzí využívám ke stanovení si indikátorů spojení, jež jsou důležité pro empirické šetření (viz kap. 6.4) diplomové práce.

aktéři vědomi vlastních nedostatků a předností a také dovedou vidět přednosti i nedostatky u příslušníků jiné generace. Těchto názorů by mělo být co nejvíce, protože jsou pro mezigenerační vztahy optimálními. Subjektivní názory, kterých bohužel není tak málo, jsou výrazem nesprávného pohledu na život lidí okolo nás. Jedná se o postoje, kdy si příslušník určité generace nepřipouští své podstatnější chyby, ale vidí je v těch druhých. Podle Cibulce (1980) má každá věková skupina své vlastní předsudky³³. Děti mají sklon zveličovat originalnost vlastní zkušenosti. Jedinec zde zcela neobjektivně vystupuje proti jiným lidem či skupinám. Předsudky mají do jisté míry svůj původ v dětství, kdy naše názory o světě kolem nás formovali rodiče. Ve vztazích mezi generacemi můžeme pozorovat mnoho předsudků - většinou je lidé vytvářejí vůči těm dříve/později narozeným.³⁴

Podíváme-li se hlouběji na vztahy mezi generacemi, zejména na vztah mezi mladými a staršími generacemi a i na vztah uvnitř těchto generací, zjistíme, že je mezi nimi jistý rozdíl. Cibulec (1980) hovoří o základních stanoviscích³⁵, které ovlivňují zmiňované vztahy: **nepřátelské stanovisko** je mezi generacemi zastoupeno v malé míře, jelikož představuje permanentní nepřátelství a nesmiřlivost mezi starými a mladými příslušníky rodiny. Jde o silně narušené rodinné vztahy a signalizuje vážnou poruchu chování vůči sobě navzájem. Toto nepřátelské stanovisko se v rodině může formovat také pod vlivem dlouhodobého, nepříznivého a nedobrovolného soužití dvou generací v jednom bytě či domě. Někdy bývá zaviněné velkým názorovým i věkovým rozdílem. Takové nepřátelství uvnitř rodiny rozhodně nepomáhá výchově dětí a správnému vytváření jejich charakteru a postojů jak k lidem, tak celému světu. Problém můžeme vidět v rozšířeném názoru, že „dnešní mladí lidé nemají dostatek úcty k nám starým, nedovedou si vážit toho, co jsme pro ně udělali, myslí si stále jen na sebe a své pohodlí, a kdyby mohli, tak by nás nejraději poslali někam na pustý ostrov“ (Cibulec 1980, s. 16). **Nekritické** postoje, které jsou také součástí negativní formy ve vztazích mezi generacemi uvnitř rodiny, se mohou skrývat v neúspěchu, který jedince potkal během jeho života. Většinou je spojen s jistým

³³ Předsudky jsou v podstatě zkonstatělé a afektivní emocionální postoje na bázi iracionality a averze (Cibulec 1980, s. 13).

³⁴ Názor slavného Cicerona: „Jsou však i starci nevrlí, úzkostliví a popudliví, netrpěliví a svěhloví. Ale to jsou vady povahy, nikoliv stáří. Nevrllost a ostatní povahové vady lze nějak omluvit. Ne sice zcela oprávněně, ale přece jen by se mohla tato omluva připustit. Staří lidé se totiž domnívají, že je přehlížíme a že si jich nevážíme, ano, že se jim posmíváme.“ (Cibulec 1980, s. 14)

³⁵ Tato stanoviska využívám ke stanovení indikátorů konfliktu, jež jsou důležité pro empirické šetření (viz kap. 6.4) diplomové práce.

zlehčováním úspěchů příslušníků jiné generace. Nejčastější formou je přeceňování významnosti, důležitosti a užitečnosti své vlastní generace. **Neutrální** postoj není ani pro ani proti. Někdy může mít opatrnickou formu, neboť jeho nositel se bojí zaujmout jakýkoliv, ale hlavně kritický postoj vůči příslušníkům jiných generací. Neutrální postoj nacházíme zejména u lidí ve středním věku, kteří již nejsou mladí, ale ještě se nepočítají mezi ty staré. Neutrálním postojem si lidé ulehčují řešení problémů, které existují ve vztazích mezi generacemi. **Pozitivní a přátelské** stanovisko je tím nejžádanějším ve vztazích mezi generacemi. Je založeno na síle osobnosti, rozumové a morální vyspělosti jedince, správném a adekvátním posuzování lidí a na umění jednat s lidmi. Pozitivní a přátelský postoj může zaujímat jedinec, který si je vědom svých předností i nedostatků, což dovede akceptovat i u druhých.³⁶ **Ambivalentní** hledisko vyjadřuje určitý postoj, který je pro i proti jiným generacím. Jde o názory vzniklé na základě špatných i dobrých zkušeností s jinými generacemi. Tento typ postojů vidíme spíše u jedinců, kteří prožili trpké dětství, ale v dospělosti žili ve spořádaném manželství. Mohou to být také lidé, kteří byli zklamáni někým blízkým z jiné generace (Cibulec 1980, s. 16–18).

Z výše uvedeného vyplývá, že jestliže jsme schopni zaujmout pozitivní stanovisko k jiné generaci, neznamená to hned, že jsme ochotni s ní bydlet v jednom bytě. Na druhé straně se neobejdeme bez názoru nepřátelských, či dokonce nesmiřitelných, jež nám signalizují, že jedinec nepřipouští žádný vzájemný styk mezi generacemi a o společném bydlení ani nemluvě. Takovéto chování bývá častěji zastoupeno u příslušníků generací mladších, a to zejména v období jejich stability a síly. Starší lidé zauímají taková stanoviska jen zřídka. Nepřátelský postoj může plynout ze sporů a těžkých neshod v rodině, ve které jedinec vyrůstal. Nesmiřitelnost se podle Cibulce otupuje věkem. Lidé, kteří v mladém věku stáli na nesmiřitelných pozicích, často ve stáří mění svůj názor. Jak zmiňuje Cibulec (1980), celý problém špatných vztahů mezi generacemi leží v oblasti lidských hodnot a celkové morálky. Čím pozitivnější budou životní

³⁶ Příkladem pozitivního postoje může být: „Domnívám se, že vztahy mezi generacemi lze řešit a že budou žít staří i mladí vedle sebe spokojeně a v klidu. Bude záležet na každém z nás, jak se bude chovat a jak připustí, aby se jiní chovali k němu. Je pravda, že někteří mladí lidé si nedovedou vážít toho, co staří vykonali, a také mnohdy jim ani moc nerozumějí, ale i staří mnohdy nevědí, jaké problémy mají mladší.“ (Cibulec 1980, s. 18)

hodnoty, čím více budeme prožívat svůj život, tím kvalitnější vztahy budou produkovány.

5.3.2 Přednosti a nedostatky ve vztazích mezi generacemi

Díky hromadným sdělovacím prostředkům se dostává velké části obyvatelstva informací, která přerůstají rámec úvah a názorů a ovlivňují je natolik, že jsou ochotni tyto názory a zvyky generace mladší přejímat. Jak už jsem na začátku zmínila, v současné postmoderní době se mluví o tom, že dochází k úpadku historie, tedy i tradice, které působily po staletí. To samozřejmě souvisí s celkovou charakteristikou generací z hlediska jejich předností i nedostatků.

Přednosti mladé generace: jsou *progresivní*, ale bez větších životních zkušeností. Je zde všudypřítomná *touha po novém*, jako jsou spotřební předměty, kulturní zážitky, móda, sex, bydlení, apod. Jejich *jednání je nekonvenční* a ve stycích hraje důležitou roli kritičnost nejenom k příslušníkům starší generace, ale také k té vlastní. Předností je také velká *odvaha* pouštět se do nových a neobvyklých úkolů, jakož i chuť řešit konflikty. Mládí je daleko více *přizpůsobivé*, ale i náročné pokud jde o životní podmínky, pracovní příležitosti, volný čas i přátelství. Mezi **závažné nedostatky** řadíme jistou *neukázněnost*, *lehkovážnost*, která se dotýká nejenom chování, ale i materiálních hodnot. Cibulec (1980, s. 24) se domnívá, že s kázní, podceňováním nebezpečí, projevy nevole a protesty se potýkaly již mnohé generace před námi. Mládí bývá někdy *agresivní*, a to nejenom v chování, ale i při překonávání překážek. Mladý člověk je také do jisté míry *egoistický*. Chce mít vše pro sebe nikoliv z lakoty, ale proto, že ještě nic neprožil. Můžeme konstatovat, že pramenem chyb mladé generace je její životní zkušenost³⁷, ze které vychází nejistota.

Mezi další charakteristiky můžeme zařadit: iniciativnost, snaha překonávat překážky, sebedůvěra, ctižádost, snaha o sebeuplatnění, schopnost vidět nové, co starší generace nechápe, kontrastní chování na styl života starších generací, odpor proti předsudkům, přežitkům, tuposti a dogmatismu, ale i zaměření na budoucnost a romantičnost (Smolík 2010, s. 19).

³⁷ Životní zkušenost může být chápána jako přednost, ze které se člověk poučil a která mu slouží jako vodítko ve složitém životě. Je tím nejdůležitějším mezníkem mezi generací mladší a starší. Ale ne všechny starší generace mají mnoho životních zkušeností, ze kterých by se mohli poučit.

Mezi **přednostmi starších generací** patří *životní moudrost*, která pramení z jejich znalostí a smyslu života. Dále sem řadíme *rozhavu*, která velmi kontrastuje s mladickým hazardérstvím a dobrodružností. Kladným znakem starší generace je také *přiměřenost* celkových reakcí. Příslušníci starších generací jsou pracovně i osobně *stálejší* a mají zaběhnutý životní rytmus. Je u nich patrná i větší *pracovitost* a ustálenost potřeb. Jestliže má mladá generace blíže k progresivnosti, potom je pozitivním znakem těch starších *tolerance* chyb a omylů, kterých se mladá generace dopouští. Mezi **nedostatky starší generace** může patřit *konzervativismus*, který někdy přechází až v *dogmatismus*. Je to otázka nových forem soužití a lpění na zásadách a normách, které byly překonány. Konzervativní člověk se bojí zásahů do způsobu života, na který je zvyklý. Dalším negativním znakem je *podceňování* mladých lidí. *Strach* z mládí vede některé příslušníky starší generace k zlehčování a podceňování jeho výkonů, úspěchů i osobnostních kvalit. Jindy to může být *nezájem a neznalost* mladé generace, které vytvářejí jejich postoj zaměřený na pochybnosti a *podceňování* mladých. Starší mohou prožívat strach o vlastní osobu, kdy se obávají, že nebudou držet krok s mladými, o kterých si myslí, že je opustí ve chvíli, kdy budou pomoc nejvíce potřebovat (Cibulec 1980, s. 24–25).

5.3.3 Základní činitelé mezigeneračních vztahů

Podstatnou roli ve vztahu mezi generacemi sehrávají základní činitelé. Jde o souhrn negativních a pozitivních vlastností zastoupených u jednotlivých lidí tvořící rodinu a blízké příbuzenstvo.

Mezi *kladné vlastnosti* řadíme: **altruismus**, který v sobě zahrnuje přátelství, solidaritu a lásku k druhým. **Empatie** neboli schopnost vcítit se do druhých. Ten kdo je empatický vidí svět očima toho druhého a dovede tak reagovat. Základem je citlivost, lidskost a pochopení. **Láska k bližnímu** je považována za další činitel. Abychom mohli milovat druhé, musíme milovat sami sebe. Najít k sobě kladný vztah, vážit si sebe sama a uplatňovat to také u svých blízkých. **Umění odpouštět** je součástí kladných postojů k druhým lidem. Každý člověk se dopouští chyb či omylů. Právě na odpouštění by se nemělo zapomínat při řešení různých sporů. **Fair play** neboli čestná hra napovídá, že jde o čestný, rovnocenný vztah bez diskriminace. Avšak v rodinných vztazích to bývá někdy obtížné a to zejména mezi starší a mladší generací. Argumenty na obou

stranách bývají tak pádné, že neumožňují žádnou diskuzi a férovou hru. **Sociabilita** je dalším činitelem ve vztazích mezi generacemi. Jedná se o společenské přizpůsobení, které vychází ze sympatie k lidem. Jedinci s vyšší sociabilitou mají větší dávku sociálního citění, jsou ochotnější a navazují lépe společenské vztahy. **Osobnostní charakteristika člověka** - na jejím základě vzniká pozitivní nebo negativní postoj ke svému nejbližšímu okolí. Můžeme sem řadit osobnostní morálku, způsob života a charakterové vlastnosti, které přispívají k celkové atmosféře v rodině (Cibulec 1980, s. 27–31).

Mezi *záporné vlastnosti* řadíme: **Egoismus**, neboť je hrozbou pro vztahy mezi generacemi. Jde v něm o výrazné sledování vlastních výhod, což je spojeno se sobectvím, bezohledností i narcismem. **Nesnášenlivost** je dalším záporným činitelem. Mívá původ v raném mládí, kdy rodiče podceňovali dítě a používali tvrdé tresty, učili dítě, aby nikomu nevěřilo a s nikým se nekamarádilo. **Pedantství a netolerantnost** - pedanti velmi rádi uplatňují své zásady v jednání s jinými lidmi a nepřipouštějí jejich stanoviska. Pedant žije vlastní život podle šablon a předpisů, které bezhlavě dodržuje. **Nezájem a antipatie** je další negativním činitelem. Je v něm skryta distance, egoismus i strach z lidí. Zvláště negativním a nebezpečným činitelem je **hrubost**, jež je nejprimitivnější formou ve vzájemných vztazích mezi jedinci. V neposlední řadě sem řadíme **honbu za majetkem**. Tito lidé vztahy s ostatními hodnotí skrze peníze a majetek. Lidská důstojnost a hrdost jde stranou. Jedná se o jakýsi obchod se sympatií, láskou a přátelstvím (Cibulec 1980, s. 27–31).

5.4 Shrnutí mezigeneračních vztahů

Podle Heleny Kubátové (2010) je pro současnou společnost typické, že neexistuje spor mezi mladou a střední generací. Také dle Kubátové Marada říká, že jde spíše o mezigenerační spojenectví, nikoliv o propast mezi světem mládeže a světem dospělých. Mládež a dospělí se jakoby ocitli na jedné lodi. Spojovat by je mohl jak odpor k odcizujícímu se systému moderní společnosti, tak kult mládí. Dle Kubátové Lipovetsky rozmýšlí o tom, že dochází k odstranění generačních rozdílů v důsledku toho vypadat mladě bez ohledu na věk (Kubátová 2010, s. 228). Touha po mládí, pevném, štíhlém a zdravém těle, se stává masovým hnutím, kde si každý chce připadat zdravěji než jejich předchůdci. Mládež tak učí své rodiče, jak se mají oblékat, co si mají myslet

a jakou hudbu mají poslouchat. Svět rodičů se tak velice přibližuje světu jejich dětí. Vracejí se ke studiu, přebírají mnohé vnější symboly subkultury mladých, ať jde o módu, vnější vzhled, o sportovní aktivity. V tomto smyslu můžeme také konstatovat, že se mládí prodlužuje. „O vkusu a názorech rozhodují generace přicházející a my tedy mládneme s nimi.“ (Alan 1989, s. 164) Atributy mládí se stávají univerzálním modelem chování.

Přestává jít o pouhé tradiční obrazy či schémata vztahu generací, ale jde o fakt, že „naše minulá zkušenost je slepá, fakt, že se hledá nový model dospělosti“ (Alan 1989, s. 164). Mládí je tedy obdobím plným rozporů a obdobím, v němž se koncentruje generační posun charakteristický vrůstáním do dospělosti, přebíráním znalostí, dovedností, zodpovědnosti, opouštěním hodnot dětství a odporem k některým znakům dospělosti. Nicméně z uvedeného vyplývá, že dnešní mládež nemá nic, proti čemu by se stavěla (Kubátová 2010, s. 228).

Současná generace mládeže nezažila žádné historické zvraty a nikdy nemusela přinášet žádné oběti. Může si tak užívat života bez traumat a strachu. Proto dnes chtějí vše, co si zlíbí (cestovat, peníze, štěstí, apod.). Střední generace jí to nejenom nezazlívá, ale následuje ji. Zatímco dříve se chtěli dívky podobat svým rodičům,...(...)..., dnes se chtějí rodiče podobat svým dětem.“ (Kubátová 2010, s. 229) Zajisté proto nemůžeme hovořit o mezigeneračním konfliktu. Nicméně tento názor není jednotný. Jiní autoři, například Frank Schirrmacher, tvrdí, že mezigenerační vztahy bývají často problematické a dochází ke střetům mezi „mladými“ a „starými“. Schirrmacher, ve své knize *Stáří má zelenou*, hovoří dokonce o **válce generací**, která je podle jeho slov nejstarší a zároveň nejmodernější ze všech válek. Mezigenerační válka je založena na biologickém základě, který je nezvratným předpokladem konfliktu. Vedle biologické války zmiňuje také psychologickou válku, která je vedena pomocí slov a ponižování. „Mladí zabíjejí staré tím, že ničí jejich identitu a využívají k tomu téměř výlučně jazykové a názorné prostředky.“ (Schirrmacher 2004, s. 52)

Mezigenerační rozpory a konflikty mohou mít další možnou příčinu, a to je vztah s rodiči v období dospívání a mládí. Tyto konflikty se na pozadí vztahů rodičů a dětí neodehrávají již tak jednoznačně. Avšak svůj význam zdaleka neztratily. Také média jsou dalším ukazatelem mezigeneračních vztahů. O dané téma se opírají jak v pozitivním, tak i v negativním slova smyslu. Především díky růstu informací, jež zprostředkovává škola i hromadně sdělovací prostředky,

mnohdy přestávají být rodiče autoritou. Na trhu práce je zobrazován střet mládí a stáří, kde většinou slýcháváme, že trh práce dává přednost mladým, vitálním, dravým lidem, a starší generace nemají takové vzdělání, neumějí jazyky a chybí jim jistá flexibilita. Avšak tento konflikt není pozorovatelný jen na úrovni mládí a staří, ale i mezi mladými dochází ke konkurenčnímu boji o jistou pracovní pozici. Každá nová generace je něčím lepší, sebevědomější a ctižádostivější než ta předchozí a každá je něčím specifická. Pro **revoluční** generaci je typické rozebrání výhodných postů a raketové kariéry, pro **porevoluční** pak doznívání trendu rychlých kariér a lepšího vzdělání. A právě kvůli tomu, že všechna důležitá místa jsou na dlouhou dobu zabrána, musí být nová generace ještě průbojnější a ještě vzdělanější než ta předchozí (Marada 2003, s. 128–129). Zaměstnavatelé sice často dávají přednost mladším, ale věk nemusí být vždy rozhodující. Mnoho firem si také uvědomuje, že zralí lidé jsou pro některé posty vhodnější. Avšak velikou roli hrají jazykové znalosti, ovládání počítače a složitost jejich programů, které ve většině starší populaci chybí. Mladí lidé jsou tak díky své technologické gramotnosti zvýhodněni oproti těm starším. „...(..)...neustálé technologické inovace (i když zdaleka nejen tyto) favorizují na trhu práce“ (Marada 2003, s. 129). Takováto situace v lidech může vyvolávat pocity odstrčenosti a nepotřebnosti což může mít za následek snížení jejich sebedůvěry vedoucí až k rezignaci. Současný trh práce je přesycený absolventy, kteří hledají práci a uplatnění, na které studovali, a které ve větší míře nenacházejí. Nejistota v hledání práce se rozprostřela napříč různými věkovými kohortami. „Mladí lidé sdílejí v tomto směru svůj osud a sociální zkušenost se svými rodiči. Jsou však přitom v poněkud výhodnější pozici, pokud jde o psychologické zvládnání této situace“ (Marada 2003, s. 131). Tento generační střet není reflektován pouze z pohledu nastupujících generací, které se snaží tlačit na prestižní a žádaná místa, ale také z pohledu generace revoluční, která důležitá místa stále drží. Na jedné straně se tato generace ještě rozhodně nehodlá vzdát, nicméně se svých mladších konkurentů obává. To znamená, že se starší generace vymezuje vůči mladší na základě jejich socializace v otevřené společnosti. Revoluční a porevoluční generace jsou tak rozlišovány především skrze vnímání odlišných podmínek, které panovaly v době jejich socializace (Hrozek 2006, s. 9–10).

Pokud má naše společnost jakožto generačně rozvrstvené společenství fungovat a prosperovat, je i přes existující problémovost ve vztazích mezi

generacemi nezbytné, hledat společná témata, body dorozumění, příležitosti k vzájemnému setkávání a překonávání překážek v komunikaci (Jirásková 2005, s. 63). Tím spíše, jelikož se v současné době v důsledku prodlužování průměrného věku člověka na světě setkávají čtyři žijící generace a senioři jako věkově vymezená skupina v nich mají silné početní zastoupení.

6 Výzkumné šetření mezigeneračních vztahů

Na základě předcházejících kapitol můžeme konstatovat, že problematika mezigeneračních vztahů je důležitým tématem, které se odráží v celé společnosti. Nyní přecházím k výzkumnému šetření tohoto problému. Tato část plynule navazuje na část teoretickou. Vztahy zvolených osob empirického šetření budou zkoumány v souladu s konkrétními poznatky uvedenými v předchozí (teoretické) části práce.

Nejprve stanovuji výzkumný cíl, následují výzkumné otázky, zvolení indikátorů spojenectví a konfliktu, popsání výzkumného vzorku a stanovení metody a techniky sběru dat. V navazující sedmé kapitole je stručně popsán postup analýzy dat se všemi náležitostmi spolu se shrnutím výsledků a závěrečnou diskuzí.

6.1 Výzkumný problém a cíl

Hlavním výzkumným problémem a také cílem empirické studie diplomové práce je popsat mezigenerační vztahy mezi generací současných vysokoškoláků a generací jejich rodičů. Konkrétním cílem je zmapovat vztahy a odpovědět si na otázku, zda se spíše jedná o mezigenerační konflikt nebo o mezigenerační spojenectví.

6.2 Pilotáž

Za jednu z nejdůležitějších činností, kterou jsem v rámci výzkumného šetření provedla, považuji pilotáž. Jelikož jsem se potřebovala zorientovat v tématu i v terénu, kromě načtené literatury a spousty článků, které se problematice mezigeneračních vztahů věnují, jsem provedla několik pilotážních rozhovorů s generací 70. a 80. let (rodiči vysokoškoláků) i s vysokoškoláky samotnými, abych věděla, na co přesně bych se měla zaměřit. U rodičů mne zajímala vzpomínka na období, ve kterém vyrůstali - jak se liší od doby nynější. Zároveň jsem se zaměřila na mezigenerační vztahy v současnosti z jejich pohledu.

Na základě pilotážních rozhovorů s vysokoškoláky jsem se pokusila v souvislosti s výzkumným cílem diplomové práce a literaturou stanovit strukturu výzkumných otázek a následného scénáře rozhovoru.

6.3 Výzkumné otázky

Po definování výzkumného problému a cíle empirické části práce následovalo stanovení si výzkumných otázek. Výzkumné otázky byly zvoleny pro účely kvalitativního šetření ke zmapování mezigeneračních vztahů prostřednictvím rozhovorů.

Hlavní výzkumná otázka

Jaký je vztah mezi generací vysokoškolských studentů a generací jejich rodičů? Jedná se o mezigenerační spojenectví nebo konflikt (propast)?

Dílčí výzkumné otázky

- 1) Jak vnímá, popisuje a hodnotí generace současných vysokoškolských studentů své vztahy s rodiči?
- 2) Jak vnímají a popisují zkoumané osoby vzájemné konflikty a neshody?
- 3) Jak zkoumané osoby popisují vzájemnou pomoc?
- 4) Jak se ve vzájemném vztahu (rodič/dítě) dle zkoumaných osob projevuje vzájemné spojenectví (shoda)?

Z těchto výzkumných otázek byly stanoveny bloky, které zahrnují další otázky zjišťovací. Jedná se o bloky: *Vzájemné vztahy – vzájemné kontakty; Autonomie - emancipace mladých, životní styl; Vzájemná citová blízkost a soudržnost; Shoda v hodnotách, názorových postojích a přesvědčeních; Neshody a konflikty; Vzájemná pomoc; Závazek k rodině.* Tyto bloky sloužily k lepší orientaci v datech a pro následnou analýzu (kódování) rozhovorů.

6.4 Vymezení pojmů

V této kapitole stanovuji vhodné indikátory pojmů spojenectví a konfliktu, na základě nichž budu schopna vytvořit otázky rozhovoru v souladu s výzkumným cílem a hlavní výzkumnou otázkou, což poslouží k dobré analýze získaných odpovědí. Na konfliktnost i spojenectví v mezigeneračních vztazích je nahlíženo z pohledu jedinců vysokoškolského věku. Operacionalizace pojmů a stanovení výzkumných otázek byly východiskem k vytvoření scénáře rozhovoru. Scénář rozhovoru je uveden v příloze A.

Spojenectví

Indikátory spojenectví:

- Komunikace a styl interakce - pozitivní a přátelské stanovisko ke svým rodičům (altruismus, solidarita, empatie, láska k rodičům).
- Solidarita - **etický** princip: nejde jenom o materiální podporu, ale i o způsob morální podpory, soudržnosti, pospolitosti a odpovědnosti k svým rodičům. **Asociační solidarita:** vzájemné kontakty – vzájemné interakce v rozmanitých typech společenských aktivit. **Afektivní solidarita:** citová blízkost, reciprocita – vyjádření vřelé blízkosti, porozumění, respektu. **Konsenzuální solidarita:** shoda v hodnotách, postojích, názorech. **Funkční solidarita:** vzájemná pomoc. **Normativní solidarita:** závazky k rodině
- Životní styl - touha po mládí, štíhlém a zdravém těle, styl oblékání, poslech hudby, studium rodičů, sportovní aktivity, móda, cestování, technologie.

Konflikt

Vztahy mezi generacemi pokrývají široké spektrum pozitiv i negativ spojených s jejich situací, konfliktních rysů, „ale i vřazení těchto individuálních životních příběhu a rodinného kontextu“ (Přídalová 2007, s. 222). Pojetí konfliktu zde chápou jako ambivalenci a rozporuplnost zážitků, vzájemnou provázanost negativních stresujících momentů, které jsou chápány buď aktuálně, nebo v souvislosti s jistou historií příbuzenského vztahu s jistým uvědoměním si do budoucna. Volím níže uvedené možné *indikátory konfliktu*:

- **Komunikace a styl interakce - vzájemné kontakty a vztahy**
 - nepřátelské stanovisko - permanentní nepřátelství a nesmířlivost v rodině (egoismus, nesnášenlivost, netolerantnost, nezájem, antipatie)
 - kritické postoje - podceňování mladých lidí
 - odlišná životní zkušenost - odlišné názory, postoje, normy a hodnoty
 - neshody v postojích a názorech rodičů vůči zaměření a životu svých dětí (např. dítě nestuduje to, co by si rodiče přáli)
- **Orientace na práci - trh práce:** mladší generace jsou daleko průbojnější než generace starší. Zaměstnavatelé dávají přednost mladším, technologická gramotnost, jazykové znalosti. Uvedené vede k pocitu ostrčení, což může být spouštěčem konfliktů mezi generacemi. Dále to jsou rozdíly v hodnocení pracovního nasazení, rozdílný přístup k výkonu, vzdělání a celkově k práci.

- **Orientace na domácnost a udržování jejího chodu** – konflikty o účast na udržování chodu domácnosti a zlepšování rodinného prostředí.

6.5 Typ výzkumu

Pro diplomovou práci byl zvolen kvalitativní výzkum. „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému.“ (Hendl 2005, s. 50) Výzkumník vytváří komplexní obraz a analyzuje různé typy textů. Podává nám tak informace o názorech účastníků výzkumu. Kvalitativní výzkum je výzkum, jehož výsledků se nedosahuje statistickými postupy. Tento typ byl zvolen z důvodu lepšího proniknutí do výzkumného problému.

Výzkum byl prováděn pomocí strategie „grounded theory“ neboli „zakotvené teorie“ (Strauss, Corbinová 1999). Takovéto metodické uchopení oblasti pomocí strategie zakotvené teorie začíná zkoumanou oblastí a induktivně odvozuje ze zkoumaného jevu. Zakotvená teorie je návrhem hledání specifické teorie, která se jistým způsobem týká vymezené populace. Pozornost je zde věnována jednání a interakcím sledovaných jedinců a procesům v daném prostředí (Hendl 2008, s. 123). Dle Dismana (2008, s. 300) výzkum končí tehdy, pokud již nevede k novým objevům či změnám. Vzhledem k možnostem terénu je tzv. teoreticky nasycen.

V souvislosti se zvoleným výzkumem a metodou sběru dat se v následujících kapitolách zaměřuji na prostředí výzkumu, samotný postup sběru dat, charakteristiku respondentů a v neposlední řadě na analýzu a interpretaci výsledků.

6.6 Metoda a technika sběru dat

Kvalitativní metoda sběru dat slouží k hlubšímu porozumění významům, které respondenti připisují mezigeneračním vztahům. Metoda také vyhovuje mému záměru popsat mezigenerační vztahy vybraného souboru vysokoškoláků a porozumět podstatě problému.

Kvalitativní metoda pomáhá získat o daném jevu detailní informace, které se v kvantitativním výzkumu těžko podchycují. Kvalitativní metoda se hodí, pokud chceme získat nové a neotřelé názory na danou problematiku (Strauss, Corbinová 1999, s. 11).

Pro sběr dat byla použita technika kvalitativních rozhovorů (neboli interview), na jejichž základě můžeme díky přímé interakci s respondenty získat podrobné informace. Zvolené rozhovory s vysokoškoláky byly založeny na polostrukturovaném dotazování. Tento typ rozhovoru je charakteristický osnovou a celkovou pružností dotazování (Hendl 2008, s. 164). Rozhovor vychází ze seznamu otázek nebo témat, jež je nutné probrat. Má zajistit, že se dostane na všechna důležitá témata. Je na tazateli, v jakém pořadí a jakým způsobem získá informace, které osvětlí daný problém. Zůstává mu i volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace. Dává nám také možnost co nejvýhodněji využít čas k interview. Umožňuje provést rozhovory s několika lidmi strukturovaněji a ulehčuje jejich srovnání. Pomáhá udržet zaměření rozhovoru, ale dovoluje dotazovanému uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti (Hendl 2005, s. 174). Tato technika sběru dat se podle Miovského považuje za ideální nástroj v oblasti aplikace většiny výzkumných plánů v rámci kvalitativního přístupu. Dokáže řešit mnoho nevýhod, jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného rozhovoru, nicméně vyžaduje náročnější technickou přípravu (Miovský 2006, s. 159–161).

Na základě postupu při tvorbě tohoto rozhovoru jsem si vytvořila určité schéma, ve kterém byly specifikovány okruhy otázek. Výhoda tohoto druhu rozhovoru tkví v tom, že je možné zaměřovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme a dle potřeby a možností pořadí upravovat tak, abychom tím maximalizovali výtěžnost rozhovoru. Některé okruhy, včetně pořadí otázek se mohou ponechat více na tazateli. Jiné části mohou mít plně strukturovanou formu a je nutné striktně dodržet pořadí. Dále je vhodné používat upřesnění odpovědí od respondenta. Doplnující otázky, které jsem během rozhovorů pokládala, pro mne byly velice užitečné a přinesly mi mnoho významných informací.

Součástí výzkumného šetření diplomové práce byl i nestrukturovaný rozhovor s generací 70. a 80. let (rodiči). Nejprve jsem představila téma mé diplomové práce a nechala prostor se k němu vyjádřit. Následně jsem rozhovor směřovala k odpovědím na tři doplňující otázky: Co ve Vás vyvolává vzpomínka na dobu normalizace? Když ji srovnáte s dnešní dobou? Jaký spatřujete mezi generacemi konflikt a kdy se podle Vás jedná o mezigenerační spojení?

Tazatel do tohoto typu rozhovoru příliš nezasahuje. Daný rozhovor sloužil ke konkretizaci života zvolené generace v období normalizace. Výsledky jsem využila k definování životního období této generace a zakomponovala je do teoretické části práce, kapitoly 4.2. Z těchto rozhovorů jsem získala i další důležité informace, které jsem využila jako doplnění shrnutí výsledků empirického šetření s vysokoškoláky.

6.7 Cílová skupina a volba výzkumného vzorku

Problematika vzorkování hraje důležitou roli. Ve studii pomocí rozhovorů musíme rozhodnout, se kterými osobami provedeme rozhovor a z jakých skupin mají pocházet.

V rámci volby výzkumného souboru respondentů byla použita technika záměrného výběru. Z důvodu konkretizace vzorku respondentů byli cílovou skupinou výzkumného šetření zvoleni studenti/studentky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (dále FF UPOL) ve věku od 23 do 26 let jako mezník pozdní adolescence a mladé dospělosti, neboli jako věk vysokoškolský³⁸. Mimo jiné charakterizují (kap. 6.7.1) tři vybrané respondenty, jež jsem využila ke konkretizaci generace 70. a 80. let (rodiče).

6.7.1 Charakteristika respondentů – generace 70. a 80. let (rodiče)

Tuto kategorii respondentů jsem konkretizovala na jedince s vysokoškolským vzděláním, kteří v období normalizace studovali VŠ, tudíž jim bylo kolem 19–26 lety. Vybraní respondenti jsou učitelé ze Střední průmyslové školy v Dobrušce. Věkové rozpětí 50–55 let.

Respondent I. – Simona (50)

Respondentka Simona je učitelkou na Střední průmyslové škole v Dobrušce. Vyučuje tělesnou výchovu a zároveň se věnuje vychovatelské činnosti na internátu. Rozhovor probíhal v domácím prostředí, ve kterém se dotyčná cítí nejlépe. Simona byla milá, nicméně pokud jsem se měla zmínit o otázce, jak vidí dnešní svět, či jak by srovnala dobu dnes s dobou, ve které sama vyrůstala, začala odpovídat rozhořčeně. Nicméně interview považuji za velice zajímavé a přínosné. Rozhovor trval 35 min.

³⁸ Viz klasifikace vysokoškolského věku v kapitole 4.1.

Respondent II. – Hana (50)

Respondentka Hana je velice příjemná paní, shodou okolností také pracuje na Střední průmyslové škole v Dobrušce a vyučuje anglický jazyk. Kontakt na Hanu jsem získala od Simony (50). Rozhovor probíhal v ničím nerušené atmosféře, a to u Hany doma. Prostředí bylo velice příjemné, Hana se na rozhovor těšila, byla velmi milá a nabitá pozitivní energií. Na otázky odpovídala plynule. Tento rozhovor považuji za velice přínosný, jelikož podala o něco jiný pohled než předchozí respondentka Simona. Rozhovor trval 40 min.

Respondent III. – Milan (55)

Respondent Milan také studoval VŠ v období normalizace. Milan pochází z vesnice o 400 obyvatelích. Rozhovor probíhal venku před jeho domem na terase. Milan byl hodně přemýšlivý člověk. Nad každou otázkou se dostatečně zamyslel a poté srozumitelně a jasně odpověděl. Dotyčný na mne působil jako „tradicionalista“. Neustále srovnával dnešní dobu s dobou, ve které on sám vyrůstal. Zdálo se mi, že byl dosti negativní k dnešní mladé generaci a neustále je porovnával s tím, co by si on sám nikdy nemohl dovolit ke starším lidem a vlastním rodičům. Rozhovor trval 40 min.

6.7.2 Charakteristika respondentů – vysokoškoláci

Respondent č. 1 – Kristýna (24)

Kristýna je studentka FF UPOL. Studuje poslední ročník navazujícího magisterského studia a prodlužuje. Pochází z vesnice v Orlických horách. Kristýna přes týden žije v Olomouci s dalšími pěti kamarádkami. Rozhovor probíhal u ní na privátě. Bohužel jsme byly v situaci, kdy nás rušili ostatní spolubydlíci. Nicméně jsem nasbírala kvalitní informace. Kristýna byla velmi milá a působila na mne až plachým dojmem. Chvilí trvalo, než se slečna rozmluvila. Rozhovor trval 20 minut.

Respondent č. 1 – Tereza (24)

Tereza je také studentkou FF UPOL. Stejně tak jako Kristýna studuje poslední ročník magisterského studia. Neprodužuje a vše se snaží zvládnout v termínu. Pochází z Orlických hor a přes týden bydlí s šesti lidmi na bytě. Někdy je to pro ni značně náročné, ale snaží se přizpůsobit okolnostem. Rozhovor probíhal

v parku. Tereza byla velice příjemná a dělala si ze spousty věcí legraci. Do rozhovoru se promítal její smích. Rozhovor trval 27 min.

Respondent č. 2 – Jana (24)

Dotazovaná je studentkou FF UPOL. Studuje Psychologii. Jana byla jedna z těch respondentek, které se nijak nesvěřují. Její odpovědi byly stručné. Rozhovor byl proveden u mě na privátě. Prostředí pro rozhovor si zvolila sama. Zde se mi osvědčily otázky, které jak se zdá mohou působit tak, že se opakují. Nicméně jsem je plně využila při získání detailnějších informací. Jana na mě působila jako introvertní typ a hodně si chránila své soukromí. Rozhovor trval 15 min.

Respondent č. 3 – Marek (23)

Marek je také studentem FF UPOL. Marek byl nepříliš sdílný. Spíš jsem z něho cítila, že ho téma moc nezajímá a chtěl to mít rychle za sebou. Rozhovor byl proveden na koleji. Bohužel to bylo v době, kdy se respondent stěhoval z kolejí na jiné koleje, jelikož jsou přes prázdniny zavřené. Získala jsem velmi stručné odpovědi, ale i tak jsem je mohla plně využít. Rozhovor trval 17 min.

Respondent č. 4 - Michaela (23)

Respondentka Michaela studuje FF UPOL. Michaelu mi doporučila dotazovaná Jana (24). Michaela při studiu žije s přítelem na privátě a jezdí na víkendy domů. Byla velice sdílná, pořád se smála a hovořila stručně. Rozhovor probíhal u ní na privátě. Rozhovor trval 20 min.

Respondent č. 5 – Eliška (24)

Eliška je respondentkou, která je velice upovídaná a sdílná. Studuje FF UPOL. Pořád se usmívala a bylo vidět, že jí téma nesmírně bavilo. Stále bydlí doma. Přes týden je na koleji, kde není vůbec spokojená. Plánuje společný život s přítelem. Rozhovor probíhal ve velice příjemném prostředí u ní doma. Rozhovor trval 27 min.

Respondent č. 6 – Andrea (24)

Dotazovaná Andrea studuje také na FF UPOL. Rozhovor probíhal v kavárně. Andrea žije pouze s matkou, jelikož je otec opustil. Tento rozhovor považuji za specifický z toho důvodu, že Andrea vyrůstala pouze s jedním rodičem. Respondentka na mne působila silně a odhodlaně. Téma ji podle jejích slov bavilo a dostala jsem mnoho použitelného materiálu ke zpracování. Rozhovor trval 23 min.

Respondent č. 7 – Martina (24)

Respondentka Martina je studentkou FF UPOL. Své studium prodlužuje. Rozhovor probíhal u ní na privátě. Atmosféra byla příjemná. Martina je celkem upovídaná osoba, nicméně se k některým otázkám nechtěla vyjadřovat a mnohdy ji nic nenapadlo. Rozhovor trval 18 min.

Respondent č. 8 – Jarda (24)

Dotazovaný byl jeden z mála mužů, které jsem získala pro rozhovor. Rozhovor považuji za velice zajímavý z toho důvodu, že Jarda byl člověk, který se dosti rozpovídal. Téma ho bavilo a podle jeho slov nad ním nikdy moc neuvažoval. V bakalářském studijním programu studoval sociologii, což se dle mého názoru dosti projevilo do jeho odpovědí. Rozhovor proběhl v Olomouci v parku a trval 45 min.

Respondent č. 9 – Adela (24)

Dotazovaná Adéla je studentkou FF UPOL. Adéla byla velmi stručná. Téma ji docela zasáhlo a podle ní donutilo přemýšlet. Rozhovor byl krátký, probíhal u mě na privátě a trval 14 min.

Respondent č. 10 – Veronika (24)

Respondentka Veronika letos dostudovala na FF UPOL. Rozhovor byl pořízen u mě na privátě. Veronika brala téma velice vážně a podala dosti věcné informace. S rodinou má dobrý vztah a již žije s přítelem. Snaží se shánět práci. Rozhovor trval 35 min.

Respondent č. 11 – Petr (24)

Petr byl doporučen od Jardy (24). Studuje na FF UPOL. Respondent odpovídal stručně. Téma pro něho bylo zajímavé, ale taktéž ho chtěl mít rychle zodpovězené. Rozhovor proběhl u něho na privátě v trvání 15min.

Respondent č. 12 – Kateřina (24)

Dotazovaná Kateřina je studentkou FF UPOL. Rozhovor proběhl u ní na privátě. Z jejích slov bylo zřejmé, že je dosti vázaná na rodinu. Atmosféra byla příjemná a Kateřina se na rozhovor velice těšila. U respondentky jsem zaznamenala moravské nářečí, ale snažila se mluvit spisovně. Rozhovor trval 26 min.

Respondent č. 13 – Michaela (24)

Respondentka je studentkou posledního ročníku FF UPOL. Dotazovaná již od 15 let bydlí z domu. Míša ráda cestuje a není moc na rodinu vázaná. Snaží si neustále přivydělávat a stát se nezávislým člověkem. Rozhovor probíhal u ní na privátě a trval 23 min.

Respondent č. 14 – Dana (23)

Dana je studentkou FF UPOL. Studuje první ročník navazujícího magisterského studia. Respondentka bydlí na koleji. Rozhovor probíhal v kavárně, kterou si respondentka zvolila. Dana byla velmi ochotná a působila ne mne zcela vyrovnaně. Rozhovor trval 35 min.

6.8 Sběr dat

Kvalitativní metoda sběru dat nám poskytuje možnost prolínání několika kroků. Zároveň se sběrem dat probíhá průběžná analýza a interpretace. Sběr dat je podle Dismana (2008) součástí terénního výzkumu.

Jak bylo zmíněno na začátku, provedla jsem pilotní studii, abych se dokázala zorientovat v tématu. Na tomto místě opět zmiňuji provedené rozhovory s rodiči, které považuji za podstatné nejenom k získání informací a zorientování se v tématu, ale také k tomu, abych vymezila druhou generační skupinu, která vyrůstala v době normalizace. Záměrně jsem si vybrala ty rodiče, kteří byli ve stejném věku jako dnešní vysokoškoláci, ale vyrůstali v jiné době. Tudíž se jedná o příslušníky generace, která toto životní období prožívala na přelomu 70. a 80. let. Zvolení respondenti studovali ve zmiňovaném období vysokou školu. Dle mého názoru získané pohledy této generace naznačují změnu hodnot i názory na současný stav vztahů mezi nimi a současnými vysokoškoláky, tedy jejich dětmi, kteří VŠ studují. Jak jsem již uvedla, výpovědi těchto dotazovaných mně pomohly zorientovat se v době, ve které tato generace vyrůstala, jak ji prožívala, a které mi žádná kniha nedokázala přesně objasnit. Tyto poznatky jsem na základě jejich důležitosti zakomponovala do teoretické části práce (kap. 4.2) a dotýkám se jich i ve shrnutí výsledků. Zvolený rozhovor byl nestandardizovaný (volný), kdy jsem dotyčným položila tři otázky, ke kterým se měli plynule vyjádřit. Nesetkala jsem se s žádným problémem, každý byl ochoten mi odpovědi podat. I když se jednalo pouze o tři respondenty, jejich

výpovědi byly dostatečně dlouhé, abych z nich mohla vytvořit menší závěr, obohatit tak teoretickou část práce a lépe zaměřit i svůj výzkum.

Kromě výše zmíněných respondentů jsem si zvolila výzkumný vzorek vysokoškoláků, jenž je důležitý k naplnění výzkumného cíle. Zaměřila jsem se na vymezení věkové hranice tak, abych se držela získaných informací o vysokoškolském věku, které jsou uvedeny v teoretické části (kap. 4.1). Jak bylo uvedeno v konkretizaci a charakteristice zvoleného souboru respondentů byli zvoleni vysokoškoláci FF UPOL. Respondenty jsem získala samotným kontaktováním studentů z mého blízkého okolí. Jelikož jsem také studentkou FF UPOL nesetkala jsem se s větším problémem. Využila jsem techniku „sněhové koule“ na základě níž jsem od dotazovaných získávala kontakty na další potencionální respondenty. Zmíněná technika nám umožní nasytit vzorek případů. Konec sběru dat nastává tehdy, kdy nám další data nepřinášejí žádné nové obohacující poznatky (Disman 2008, s. 304).

Nyní se dostáváme k samotné volbě scénáře polostrukturovaného rozhovoru, který byl určen pro mnou zvolený soubor respondentů. Jeho vytvoření je jedním z hlavních kroků. Při jeho tvorbě jsem se držela zvoleného výzkumného cíle a výzkumných otázek, které mi pomohly k volbě jednotlivých bloků (okruhů) otázek. Na základě jednotlivých okruhů³⁹ jsem si stanovila konkrétní otázky. Rozhovor, který jsem zvolila, jsem potřebovala vyzkoušet, proto jsem učinila předvýzkum. Předvýzkum byl proveden na malém vzorku mnou zvolené populace. Testovala jsem nástroje a srozumitelnost jednotlivých otázek. Scénář jsem vyzkoušela na třech studentkách ve věku 24 let. Z výsledku prvního rozhovoru vyšlo, že je nutné některé otázky vynechat, nicméně po dalších zkušebních rozhovorech jsem přišla na to, že otázky zcela vymazat nelze, jelikož je mohu použít k doplnění informací, které mne v rámci rozhovoru zajímají. Proto byl celý scénář rozhovoru ponechán v původním stavu. Více o předvýzkumu v kapitole 7.1.

Každý z respondentů byl před zahájením rozhovoru seznámen s účely výzkumného šetření a vyzooměn o anonymitě. Dále jsem požádala ke svolení použít diktafonu. Pokračovala výzva k odpovědím na pokládané otázky. Otázky

³⁹ Vzájemné vztahy – vzájemné kontakty; Autonomie - emancipace mladých, životní styl; Vzájemná citová blízkost a soudržnost; Shoda v hodnotách, názorových postojích a přesvědčeních; Neshody a konflikty; Vzájemná pomoc; Závazek k rodině.

jsem kladla postupně podle scénáře rozhovoru, případně jsem podávala doplňující, objasňující a sondážní otázky. Formulace otázek byla přizpůsobena dané situaci. Některé otázky jsem si dovolila vynechat, a to z důvodu, kdy mi dotyčný podal danou informaci již v průběhu interview. Dotazovaní si mohli sami zvolit prostředí, ve kterém bude rozhovor probíhat. Charakteristika prostředí, kde bylo interview s jednotlivými respondenty provedeno, je uvedeno v předchozí kapitole.

Respondenti byli milí a nesetkala jsem se s žádným, kdo by mi rozhovor odmítl. Někteří z nich byli stydlivější. I když všem otázkám rozuměli, tak si nebyli jistí svou odpovědí. Měla jsem pocit, že se obávali, aby neřekli něco špatného. Jelikož jsem i já vysokoškolská studentka, tak jsem se mezi touto skupinou respondentů cítila dobře. Výhodou mého postavení bylo, že jsem se neocitala v roli cizince. To znamená, že jsem nebyla neznámým člověkem, který jednorázově přichází a odchází. Role cizince je ohrožující v tom, že snižuje pravděpodobnost otevřenosti respondentů a vyvolává snahu o pozitivní sebezprezentaci nebo touhu z nepřírozené situace uniknout (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 76). Řadu respondentů jsem znala a nebylo od nich těžké informace pořídit. Nasbírala jsem i mnoho kontaktů a seznámila se s novými lidmi. Za jedny z nejzajímavějších považuji pilotážní rozhovory, kde jsem se snažila získat informace od generace „našich“ rodičů, kteří ve svém vysokoškolském věku zažili období normalizace. I přesto, že jsem se snažila o zmiňovaném období číst mnoho knih, tak pro mne byly tyto rozhovory důležité a umožnily mi pochopit a konkretizovat tuto generaci. Zároveň došlo k propojení jejich odpovědí s výpověďmi vysokoškoláků a teoretickými poznatky.

K prohloubení výpovědí a sestavení závěrů jsem použila techniku focus group. Jedná se o skupinové interview neboli organizovanou skupinovou diskuzi, jako kvalitativní rozhovor většího počtu jedinců (Hendl 2005, s. 183). Tuto techniku jsem pojala ve smyslu vyjádření se k výsledkům výzkumného šetření. Dotazovaným byly položeny otázky, které korespondovaly s výsledky šetření. Respondentů bylo sedm ve věku 22–24 let, vzájemně se doplňovali a přicházeli stále na něco jiného. Setkala jsem se s velmi pozitivními reakcemi na zvolené téma mezigeneračních vztahů. Výsledky vyjádření k výsledkům jsou uvedeny v kapitole 7.4.

Tato práce s lidmi mne bavila. Jelikož respondenti odpovídali sami za sebe v ničím nerušené atmosféře a jimi vybraném prostředí, byl každý rozhovor jedinečný. Dá se konstatovat, že jde o konstrukt reality, kde jsou získané informace v přímé souvislosti s tím, co dotazovaní prožívají.

6.9 Zpracování dat

Vzhledem k možnostem terénu a teoretickému nasycení bylo získáno 14 rozhovorů s vysokoškolačky. S rodiči byly nasbírány rozhovory tři. Vyjádření k výsledkům se v rámci techniky focus groupe zúčastnilo sedm respondentů. Získané rozhovory jsem nahrávala na diktafon a poté přepisovala do osobního počítače. Vyjma rozhovorů s rodiči, které trvaly cca 40 min, délka dalších rozhovorů byla cca 25–30 minut. Přepis každého rozhovoru jsem prováděla „doslovnou transkripčí“. „Jde o proces převodu mluveného projevu z interview do písemné podoby. Jde o časově náročnou proceduru“ (Hendl 2008, s. 208). Jakým způsobem a kde jsem rozhovory pořídila, zmiňuji v předchozí kapitole.

Po přepsání rozhovorů následovala jejich analýza. Zvolila jsem postup zakotvené teorie, která využívá tři druhy kódování – otevřené, axiální, selektivní. Na data jsem nejprve aplikovala kódování otevřené. U všech rozhovorů zvlášť jsem vytvořila kategorie⁴⁰, jejich dimenze a vlastnosti. Názvy kategorií jsem postupně zobecňovala. Inspirací pro vytvoření názvů kategorií mi byly pojmy používané v literatuře nebo ty co jsem si stanovila jako bloky jednotlivých otázek v rozhovoru. Snažila jsem se vytvořit takové kategorie, aby co nejlépe vystihovaly zkoumanou realitu. Zvolené kategorie se nemusí objevovat v každém rozhovoru. Vzniklé kódy, kterými jsou sekvence slov, jsem zároveň řadila do příslušné kategorie. Některé kódy bylo možno vložit do více kategorií, ale povětšinou byly zahrnuty pouze do jedné, do které se hodily více. I přes to, že složitá realita pro mne nebyla snadno vystihnutelná v kategoriích, jejich vytvoření významnou měrou přispělo k zpřehlednění dat a k jejich následné analýze.

Otevřené kódování bylo použito také u rozhovorů s rodiči. Vzhledem k rozsahu – tři rozhovory – jsem provedla pouze otevřené kódování.

Druhým krokem bylo axiální kódování. Během postupného procesu identifikace jevů, kategorií, jejich vztahů a jejich následného ověřování na datech, byl vytvořen základní paradigmatický model - vytvořené kategorie se propojí

⁴⁰ Viz příloha B.

a odkryjí tak jakýsi příběh. Prostřednictvím tohoto modelu k sobě můžeme vztáhnout jednotlivé jevy, které se v rozhovorech objevily a interpretovat, jak vysokoškoláci vnímají vztahy se svými rodiči. Paradigmatický model je uveden v příloze D. Třetím krokem je dle zakotvené teorie selektivní kódování, kdy se zvolí ústřední kategorie, která se vztahuje k ostatním kategoriím a propojuje všechny rozhovory.

V souvislosti s analýzou výsledků, vzniklými kategoriemi a paradigmatickým modelem byl vytvořen model spojenectví - dobrých vztahů. Tento model názorně poukazuje na vztah spojenectví (dobrých vztahů) ke zvoleným kategoriím. Výsledky jsou zahrnuty ve shrnutí výsledků v kapitole 7.3. Model spojenectví⁴¹ je zároveň považován za odpověď na základní výzkumnou otázku⁴².

V následující kapitole dostatečně shrnuji výsledky empirického šetření s vysokoškoláky, propojuji je s teoretickou částí práce, výpověďmi starší generace a v neposledním koncipuji závěr diplomové práce.

⁴¹ Viz příloha E.

⁴² *Jaký je vztah mezi generací vysokoškolských studentů a generací jejich rodičů? Jedná se o mezigenerační spojenectví nebo konflikt (propast)?*

7 Prezentace výsledků a jejich analýza

V této kapitole konkrétněji popisují postup zpracování⁴³ (analýzu) dat a jejich následnou interpretaci. Zahrnují zde kapitolu s předvýzkumem a následně se podrobněji věnují otevřenému, axiálnímu a selektivnímu kódování. V neposlední řadě shrnují výsledky výzkumného šetření a podrobuje je diskuzi.

7.1 Předvýzkum

Tuto část výzkumu považují za velice důležitou a to z toho důvodu, že je třeba se ubezpečit o srozumitelnosti pokládaných otázek směrem k respondentům. Na základě volby scénáře rozhovoru si nemůžeme být dostatečně jistí tím, že našim otázkám porozumí i dotazovaní. Proto byl proveden předvýzkum, na základě něhož jsem zjistila, že není třeba přepracovávat scénář rozhovoru, jelikož jsem dostala dostatečné informace. Respondentka Tereza (23) dokonce zmínila, že jsem postihla vše co je dle ní třeba a že by mi už více neřekla. Proto rozhovory, které jsem v předvýzkumu získala, zařazuji do celkového výzkumu a podrobuji analýze.

7.2 Analýza a výsledky šetření

Po uskutečnění a přepsání rozhovorů následovala jejich analýza. Ke každému rozhovoru jsem si vytvořila kartu respondenta, kam jsem zpočátku vkládala identifikační údaje. V mém případě to bylo jméno (případně přezdívka), pohlaví, věk, škola a vzdělání. Dále jsem si podle výzkumných otázek a stanovených bloků rozhovoru určila jednotlivé body, pod něž jsem zařazovala informace z výpovědí respondentů.

Po vytvoření všech karet jednotlivých respondentů byla data dále zpracovávána a porovnávána s odpověďmi jednotlivých dotazovaných. Následovalo otevřené kódování, na základě něhož jsem mohla uskutečnit srovnání se všemi položkami v jednotlivých kartách respondentů a zvolit příslušné kategorie.

Již zaevidovaná zjištění jsem znovu kontrolovala opětovným čtením rozhovorů s využitím kódování, aby nedošlo ke zkreslení odpovědí. Kódy jsou

⁴³ Převážně se zaměřuji na analýzu dat s vysokoškoly. Některé výpovědi rodičů zahrnuji do shrnutí výsledků, kapitola 7.3.

zde metodou, která se snaží respektovat výpověď respondenta. Na základě zjištění jsem mohla dále přistoupit k tvorbě a formulaci poznatků.

Karty respondentů slouží k dobré orientaci a srovnání rozhovorů všech dotazovaných a následně dopomáhají analýze odpovědí každého respondenta zvlášť. Jsou také způsobem, jakým chce výzkumník odpověď číst.

7.2.1 Otevřené kódování

A. Strauss a J. Corbinová popisují otevřené kódování jako proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizace a kategorizace údajů. Základními jednotkami analýzy jsou pojmy. Jedná se o pojmová označení přidělená jednotlivým událostem, případům a jiným výskytům jevu. Tyto pojmy se dále shlukují do kategorií (Strauss, Corbinová 1999, s. 43). Níže jsou uvedeny kategorie a subkategorie, jež vychází z analýzy rozhovorů. U těchto kategorií interpretuji sebraná data.

Kategorie: Vzájemné vztahy - okruh sleduje popis vzájemných kontaktů, frekvenci, příležitosti, kdo koho navštěvuje a jak vzájemné kontakty dotazovaní percipují. Dále popisuje a konkretizuje stanoviska vztahu a vychází tak z teoretické části práce, kapitoly 5.3. Subkategoriemi jsou *Otec*; *Matka*; *Setkávání*; *Vztah*; *Komunikace – kontakt*.

Zvolená kategorie je uvedena na prvním místě z toho důvodu, že vystihuje vzájemný vztah mezi vysokoškoláky a jeho rodiči. Vztah s rodiči je samozřejmě jedním z nejdůležitějších, jež tyto dvě generace spojuje. Záleží také na prostředí, ve kterém jedinci vyrůstají a jaké zázemí je jim ze strany rodičů poskytováno. Mnou zvolený soubor respondentů většinou pocházel z úplné rodiny, která zcela nebo zčásti (např. brigády ze strany vysokoškoláků) podporovala své dítě na VŠ.

V rozhovorech se objevovaly kritické momenty. Tyto momenty jsou dobře zaznamenány v kategorii vztahů **otec/matka**. Převážná většina dotazovaných ženského pohlaví má daleko bližší vztah k matce než k otci. S otcem se vztah začíná měnit s odrůstáním jeho dcery/syna. Otec je často tím, který jim nerozumí, nemohou si s ním o osobních věcech povídat. Většinou je horší vztah k otci specifikován jako konfliktní, kdy otec nechápe jejich humor. Martina (24): „*S taťkou méně, tolik si nerozumíme, není tolik společných témat k rozhovoru.*“ Tereza (24): „*S taťkou sme si dřív drželi odstup od sebe...vždycky mi přišlo, že dává přednost ségře. Jak sem starší, tak mě víc bere...asi pochopil, že nejsem*

úplně k ničemu (smích).“ Jana (24): „...mám ho moc ráda, ale občas se v některých věcech neshodneme, i když je fakt, že to myslí dobře.“ Kristýna (24): „...maximálně spolu prohodíme pár slov a tím to končí. On má prostě to svoje a o to ostatní se moc nezajímá. Je věčně zalezlej v obýváku, buď spí, nebo kouká na televizi. Přejde mi, jak kdybysme byli jen dva spolubydlíci. My se kolikrát za celý den ani nepotkáme jako...Ani třeba neví, že nejsem doma, nebo že doma sem.“ Respondentka Andrea (24) se s otcem od narození nestýká a viděla ho před 18 lety, stejně tak respondent Marek (24). Jejich vztah k otci je podle jejich slov velmi chladný. Jiní respondenti např. Martina (24) hovoří o tom, že se na otce obrací s radami či pomocí a občas spolu probírají běžné věci ze školy a práce. Veronika (24): „S tatškou máme od sebe větší odstup, ale teď je to lepší než když sem byla mladší...často spolu chodíme třeba i se psem do lesa no.“

Matka se zdá být rádkyní a kamarádkou. Matce většina dotazovaných žen pomáhá s domácností, povídají si, vaří, apod. Andrea (24): „...no jako sme na sebe hodně vázaný, trávíme spolu dovolený, chodíme několikrát týdně do kavárny, občas do kina...sice si občas lezem na nervy, ale to je normální (smích).“ Veronika (24): „...s mamkou jak s kámoškou.“ Tereza (24): „Tak s mamkou je to dobrý, máme takovej ten klasickej vztah, i když čím sem starší, tím jí říkám míň věcí. Jinak mi vždycky poradí, když potřebuju, i když nepotřebuju (smích). Myslím, že se snažíme brát se navzájem takový, jaký sme, do ničeho mi nekecá, nikdy mi žádnýho přítele nerozmlouvala a měla sem velkou volnost v pubertě.“ Kristýna (24): „Tak s mamkou si myslím, že máme hezkej vztah...sme skoro jak dvě kamarádky. Hodně si o všem takhle povídáme.“ Jana (24): „...s mamkou...s tou sem si bližší, asi jako s dobrou kamarádkou.“

Další subkategorii, která se v rozhovorech objevila, je **setkávání**. Na setkávání záleží zejména z toho důvodu, že jsou dotyční ve vzájemném kontaktu a nemusí to být pouze vzácné příležitosti. Kristýna (24): „S rodičema pořád bydlím, takže se vidíme o prázdninách skoro pořád, každý den a žádný zvláštní příležitosti to jako zas nemá.“ Jana (24): „Já navštěvuji rodiče častěji... já jsem ten, kdo se odstěhoval, takže já se v podstatě vracím domů.“ Veronika (24): „Nemusí pro to být nějaká speciální příležitost. Prostě se buď za našima stavím já, nebo oni. Třeba zajdu jen tak pokecat, co je novýho, anebo se všichni sejdem u grilovačky. Za mamkou třeba často chodím do práce na pokec, zajdeme

spolu na oběd. Jinak společně třeba musíme pracovat v lese, na zahradě, na poli a tak.“ Majorita z dotazovaných stále s rodiči bydlí. Přes týden jsou na koleji a o víkendech většinou odcestují domů. Jarda (26): *„U rodičů trávím každé víkend, jinak sem od pondělí do pátku na kolejích.*“ Petr (24): *„...přibližně jednou za dva týdny na víkend.*“ Většina respondentů navštěvuje své rodiče častěji, než oni je. Domů jezdí také z toho důvodu, aby pomohli s úklidem, vyprali si oblečení na další týdny, navštívili kamarády, popovídali si u společného oběda nebo kávy, jeli na nákupy. Michaela (24): *„Častěji já, protože koleje jsou dost daleko. Domů se vracím nejen za rodičema, ale i kvůli kamarádům a jiným aktivitám, co tu mám.*“ Zajímavý je názor Andrei (24), která o sobě tvrdí, že je spíše *„samostatnou jednotkou v domácnosti“*. Většina z dotazovaných také tráví víkendy se svým přítelem a doma se podle jejich slov pouze otočí. Víkendy podle Jardy (24) vypadají tak, že *„v pátek sem vždy přijel domů, přivez špinavý prádlo, který mamka hodila do pračky. V sobotu sem pak většinou pomáhal s domácími pracemi, jako vysávání, sekání zahrady, pomoc v kuchyni no a tak. Co si mamka s taškou řeknou. Některý věci děláme společně, některý zvlášť, záleží na konkrétní aktivitě...jezdíme na rodinné návštěvy k příbuzným na narozeniny, svátky, a tak. Neděle pak už je balení na další týden.*“ Mnoho respondentů je také během školního roku s rodiči v častém telefonickém kontaktu. Setkávání je také ovlivněno letními prázdninami, kdy se vysokoškoláci vrací domů. Jarda (26): *„Celý prázdniny jsem pak většinou doma, takže se s rodiči vidím fakt jako často.*“ Eliška (24): *„většinu času přes prázdniny s nima trávím tam dole v kuchyni a obýváku, nebo na zahradě.*“

Komunikace je součástí vzájemných vztahů a souvisí tak s předchozími subkategoriemi. Komunikace je nejčastěji založena na telefonickém kontaktu. Zejména tehdy, když jsou respondenti na koleji. Katka (22): *„Telefonicky jsme ve spojení téměř každý den, ale fyzicky se vidíme jednou za čtrnáct dní na víkend, protože mám v Olomouci práci.*“ Doma jde především o vyprávění si zážitků z týdne, povídání si o škole a o tom co je nového. Dále jde do jisté míry o komunikaci související s pomocí v domácnosti a rozdělováním úkolů.

Vztah s rodiči definuje většina dotazovaných jako velice vřelý. Respondentka Veronika (24): *„Myslím, že sem hodně semknutí. Můžu jim všechno říct. Mamka je jako moje ségra, kámoška, se vším se na ni můžu obrátit, svěřuji se jí a myslím, že i ona se na mě hodně obrací, že ve mně má oporu a ví o tom.*

Prostě tak no...rodina je pro mě nejdůležitější.“ Dotazovaní také vidí jistou změnu k lepšímu, která přichází s věkem. Adéla (24): „Jsou tam kostlivci, ale čím jsem starší, tím je to lepší (smích).“ Eliška (24): „Já bych řekla, že velmi dobře. Spousta mejch vrstevníků má s nima různý rozpory. To já říct nemůžu. Vycházíme spolu dobře.“ Naopak u Jardy (24) můžeme zaznamenat: „Vztah k mým rodičům je spíše na chladnější úrovni. Na každodenní úrovni je vztah k mým rodičům definován povinnostmi, který k nim mám jako k rodičům..pomáhat jim, dobře se učit, nedělat blbosti a v relativní míře je i poslouchat, ale jsem už taky dospělej, takže s nima někdy diskutuji.“ Lída (24): „Mám svý rodiče ráda a vím, že pro nás žijí naplno a od mala dělají všechno no..co je v jejich silách a za to sem jim fakt jako vděčná...i když se rodiče zlobí na nás, tak to s náma myslí dobře a i když občas padne nějaký to ošklivý slovo, maj nás rádi stejně jako my je.“

Kategorie: Přednosti/nedostatky generací. Tato kategorie nám z pohledu vysokoškoláka vymezuje jisté přednosti a nedostatky jak mladší tak starší generace. Subkategoriemi jsou *Mladší generace – přednosti/nedostatky; Starší generace – přednosti/nedostatky.*

Mladší generaci převážná většina dotazovaných srovnává s generací ještě mladších, než jsou oni sami. Tato mladší generace je pak hodnocena daleko hůře nežli generace současných vysokoškoláků. Podle Terezy (24): „*Noo přednosti teda moc nevím..jakože sme snad ještě líp vychovaný než nastávající mladá generace. Vyrůstali jsme ještě bez internetu a tak spolu umíme ještě líp komunikovat než dnešní mládež.*“ Katka (22): „*Já za mladou generaci považuju ty, který si nestavěli bunkry, nelítali po venku, ale seděj doma u počítače. To já sem taková nikdy nebyla. I tím, že mám starší sestru sem se docela dlouho vyhýbala modernímu životnímu stylu. Ale tak určitě teď je to facebook, bez kterýho spousta lidí nemůže žít..i počítačový hry apod.*“ Podle Jardy (24) je obecně naše generace více free a „*...nenechá se omezovat pravidly, které jim nevyhovují. Nesezdané soužití, nemanželské děti, střídavá péče... to všechno generace našich rodičů vnímala mnohem citlivěji a ta naše generace je k tomu prostě tolerantnější...naše generace je mnohem povrchnější, to jak někdo či něco vypadá, je alfa a omega snad všeho.*“ Stejný názor má i Eliška (24), podle ní jsou mladí také více free, jsou „*kreativní, jdou do všeho po hlavě, nebojí se změn.*“

Za přednost dále můžeme vidět jistou otevřenost systému. Veronika (24): „...máme větší možnost studovat v otevřeném systému a hodně mladých lidí toho taky jako využívá. To pak přispívá k nějaké větší toleranci a otevřenosti mladé generace. Mladí lidi mají širší obzory a nedívají se na věci tak dogmaticky.“ Lída (24): „...máme ještě relativně hodně sil, elánu, dneska také máme víc možností, můžeme cestovat, to je výhoda, přednost...nejsme ještě ničím vázání.“ Mladá generace pak podle většiny rychle reaguje na změnu, je daleko přizpůsobivější, což dokazuje názor Kristýny (24): „Tak mladá generace vlastně rychle reaguje na nějakou změnu, třeba technologií. Líp si s tím poradí než generace starší. Mladí mají více elánu, mají celý život před sebou, jsou plní energie.“ Většina respondentů [např. Martina (24), Marek (24)] se také zmiňuje o větší chuti cestovat, dále je zaznamenán názor, kdy jsou mladí více technologicky gramotní, učí se cizím jazykům, což jim umožňuje uplatnit se na trhu práce a otevírá se jim prostor možností.

Nedostatkem mladé generace je například upřednostňování sociálních sítí před osobním kontaktem. Petr (24): „Závislost na technologiích, které někdy omezují osobní kontakt, život podle daných stereotypů...módní vlivy, vzory, reklamy.“ Mladí podle respondentky Elišky (24) jdou tvrdě za svým, budují si kariéry, nehledí na tradice, rodinné vazby, neváží si starých lidí. Dalším nedostatkem je neschopnost něco sám vymyslet, kdy volíme raději google [Andrea (24)]. Podle slov většiny dotazovaných z nás vyrůstají individualisti. Za další nedostatek můžeme dle Katky (24) vidět: „...že se teď musíme smířovat s tím, že stát nám tak nepomůže, že sme vlastně hodně závislí sami na sobě, protože práce bude málo a i ti co budou studovat a o něco se snažit to budou mít hodně těžký.“ Nedostatkem je podle Terezy (24) lenost a také „opadá taková ta starost o rodiče...každý si hraje jen na svém písččku. Prostě je mezi náma dost sobců si myslím.“ Lída (24) za nedostatek spatřuje: „...jsme někdy možná příliš neohrabaní, nemáme zkušenosti, lehko se můžeme nechat napálit, někdy toho možná chceme až příliš, za něčím se hodíme, můžeme být rozmazlení, protože naše doba nás tlačí a nabízí nám mnohem víc věcí, než třeba rodičům. Myslím, že dnešní mládež je někdy až moc oprásklá a nevychovaná, nevědí, co to znamená poslouchat a ctít určité hodnoty..řekla bych, že se taky tolik necítí autorita rodiče jako dřív...Nemůžeme to mít mladým za zlý, jsou takoví, v jaký době žijou

a hlavně, jak je vychovali jejich rodiče. Sama doba, do který jsme se narodili, a ve který žijem, může být výhodou i nevýhodou.“

Současná doba je také náročnější na psychiku. Vědomí mladých, že musí zajistit bydlení, řešit finance spojené se školou, vede k větší závislosti na rodičích. Mladí lidé i po dostudování často zůstávají v pohodlí domova svých rodičů. Také nestálost, zbrkllost, prostořekost a horší přebírání zodpovědnosti je např. podle Jany (24), Michaely (24) a Martiny (24) jistým nedostatkem mladé generace.

Veronika (24) zastává názor, kdy pro ni má každý nějaké přednosti nebo nedostatky: *„Podle mě je to hodně individuální. Každý má nějaký nedostatky nebo naopak přednosti. A nezáleží na tom, jestli je to mladý v roce 2014 nebo v roce 1990.“* Obecně pak vidí nedostatky všech generací, *„...jako třeba život ve spěchu, všechno je hodně závislý na prachách. Jo a teď mě napadá teda, že na hodně mých vrstevnících mi teď vadí, že se snaží jeden druhého předehnat, kdo má lepší mobil, tablet, auto. Myslím že se to hodně všechno točí kolem materiálních věcí, který tu dneska jsou a zítra ne.“*

Přednostmi **starší generace** je moudrost, zkušenost, zaběhlost v životě, pracovitost, smysl pro rodinu, ctižádost. Další předností je dle Terezy (24): *„...svý rodiče vidím jako pracovitý lidi, se smyslem pro rodinu...moje mamka by pro nás udělala cokoli...Přijde mi, že jejich generace měla ještě lepší podmínky pro založení rodiny, možná proto...jako nedostatek vidím malou ctižádost, ale to bude spíš problém jen mých rodičů. Oba vyrůstali v době, kdy nic neměli pořádně...možná proto si víc vážej věci, můj otec nic nevyhodí dokud' to není roztrhaný (smích).“* Dále jsou skromní a šetřivý, což zdůrazňuje názor respondentky Elišky (24): *„Jako přednost bych hodnotila skromnost a šetřivost. Dřív se lidé tak nezadlužovali, nebrali si hypotéky a víc uměli hospodařit s penězma.“* Lída (24) hovoří o tom, že *„generace mých rodičů si věci víc váží, nejde do všechno až tak po hlavě, jako my někteří mladí, věci si více promyslí, ale hodně záleží na povaze jednotlivců, nejsou tak rozmachrovaní, jako někdy my, i když to se taky nedá úplně o všech říct. Byli ovlivnění hodně i politickou situací. Jsou někdy oproti nám rozvážnější.“* Kristýna (24): *„Tak myslím si, že generace mých rodičů je taková, jak bych to řekla, moudřejší, protože jsou starší, že jo, tak už něco za sebou maj, nějaký zkušenosti, tak jsou pak v ledasčem zběhlý. To je to, co chybí právě těm mladejm.“* Martina (24): *„Předností jsou roky praxe, která nám studentům chybí.“* Petr (24): *„Cílevědomost, stálost, chuť se stále*

vzdělávat i ve starším věku a v četbě knih.“ Generace rodičů vysokoškoláků je také podle většiny daleko šikovnější a to na základě zkušeností, které získali během života. To dokazuje názor Jardy (24): „Myslím si, že generace našich rodičů je prostě šikovnější. Samozřejmě je to tím, že žijem na vesnici, ale třeba můj otec je velmi zručný v mnoha oborech, takže když se něco doma pokazí, rozbije tak to dokáže spravit.“ Jana (24): „...myslím si, že když se něco pokazí v rodině ve vztahu, mají tendenci být víc trpěliví, vydržet a nevykašlat se na problémy.“ Adéla (24): „...někteří žili ještě v době, kdy vše dostali (v uvozkách), dnes si mladí lidé musí na spousty věcí našetřit sami a zadlužit se...obava mladých, aby neskončili pod mostem, když přijdou o práci. V tomhle to měli naši rodiče asi jednodušší...víc rodina držela při sobě.“ Podle Katky (22): „Předností asi je to, že si všeho víc váží.“

Nedostatkem starší generace je stereotypnost, mají dle Marka (24): „Zastaralé vnímání světa utvářené životem v komunistickém režimu.“ Dále je to podle většiny dotazovaných neochota učit se novým věcem, jazykům, elektronice, informační technologii [např. Eliška (24), Andrea (24), Martina (24)]. Jarda (24): „Dalším charakteristickým rysem je lpění na tom co si o mně myslí moje okolí.“ Michaela (24): „Neochota se učit novým věcem, zejména informačním technologiím, jako je pc, chytrý telefon, tablet, dál pak neochota se stěhovat za prací.“ Tereza (24): „...mi přijdou docela dost důvěřivý. V dnešním světě plným podvodníků je to nepraktický.“ Petr (24): „Nedostatky jsou hlavně ve strachu z nových věcí a rychlých změn.“ Kristýna (24): „... jsou pozadu, co se týče moderních vymožeností, aspoň teda někteří. To když vidím tátu, ten se ještě pořádně nenaučil ovládat mobil a asi už ani nenaučí (smích).“ Katka (22): „To, že na tu dobu pořád vzpomínaj jako na staré dobré časy, ale už na spoustu věcí co se dělo zapomněli.“ Další nevýhodou může být podle Lídy (24): „...no že byli jako mladý víc drženi zkrátka, možná i teď proto nejsou tak odvážný a hůř se jim vyrovnává s tím, co je všechno k dispozici, my si můžem víc užívat, víc cestovat.“

Kategorie: Autonomie - kategorie zjišťuje, jak vnímají mladí svou autonomii v souvislosti s osamostatněním se při odchodu na VŠ a jak to ovlivňuje vzájemný vztah s rodiči. Sledujeme emancipaci mladých jejich životní styl a budoucí cíle. Subkategoriemi jsou *Pocity; Samostatnost; Životní styl; Budoucí cíle.*

Většina dotazovaných **pocítila** po odstěhování z domu na kolej trochu osamocení. Byl to určitý zlom v životě, kdy je člověk v cizím městě s cizími lidmi, tak jak říká Veronika (24). Veronika (24) dále uvádí *„Na druhou stranu se tak člověk cítí víc zranitelný nebo jak to říct...je tak nějak na všechno sám, navíc když sem na nový škole nikoho neznala. Asi nejde jen o to, že se člověk nevidí s rodičema, ale že najednou nemá soukromí, zázemí, klid, který já mám třeba ráda. Bydlení na koleji není něco, co bych si dala ještě jednou (smích). Na bytě, to bylo lepší. Ale myslím, že sem taková samostatná jednotka, takže to tak nějak všechno v průběhu času zapadlo a zvykla jsem si na to.“* Katka (22) úsměvně pociťovala: *„Hlad (smích). Byl strašnej nezvyk si chodit nakupovat sama a přemýšlet co nakoupit, abych vyšla s penězma a jídlo zbytečně nevyhazovala. Vždycky sem věděla, že se zas za týden vrátím, takže to bylo v pohodě, ale jak sem tady zůstala kvůli práci dýl a měla jsem jeden den volna, tak mi bylo smutno...ne vyloženě po rodičích, ale spíš po kamarádech, protože sem tady byla fakt sama a všichni známí, který sem znala, byli doma.“* Někteří, např. Kristýna (24) se těšila až „vypadne“ z domu: *„Tak určitě sem se těšila, že vypadnu z domu, protože mi to tam občas přerůstalo přes hlavu, tak sem se těšila, že změním trochu prostředí. A jinak já nevím...spíš sem asi byla taky zvědavá, jaký to bude mimo domov.“* Jana (24): *„Bylo to neznámý prostředí a cítila jsem se tak trochu osamocená, ale rodiče říkali, že správný vysokoškolák by se měl osamostatnit a nebydlet doma.“* Pro Lídu (24) to byla výzva: *„Něco nového, mladý člověk, sám ve velkém městě, ještě když je z venkova, tak možná nejistota, ale zároveň vzrušující pocit z nového začátku. Pocit větší volnosti...to, že sem tady teď já sama za sebe.“*

Ti co byli na internátu na střední škole, tuto změnu mnoho nevnímali ani neprožívali. Pro většinu odstěhování na kolej znamenalo strach z neznámého prostředí, osamocení a úzkosti. Jarda (24): *„Já jsem bydlel odděleně od rodičů už na střední. Ze začátku když sem se tam ale přistěhoval sem cítil docela úzkost, bál sem se, že budu žít na pokoji s nějakýma sýgrama, který mě budou znepríjemňovat život, třeba šikanovat.“* To vše bylo spojeno se samostatností, kdy si studenti museli sami uvařit, nakoupit a postarat se o sebe. Mnohým chyběl sociální kontakt. Například Eliška (24) bydlela se spolubydlící, která se s ní vůbec nebavila: *„Hlavně mě chyběl ten sociální kontakt, protože sem schytala pěkně blbou spolubydlící, která se se mnou vůbec nebavila. Tak sem si s mamkou aspoň*

psala emaily, o tom co je novýho a tak.“ Jiní hovoří o vzrušení z něčeho nového, o touze samostatnosti, volnosti, svobodě a vlastním prostorem pro seberealizaci.

V souvislosti s kategorií autonomie byla zvolena subkategorie **samostatnost**. Jak již bylo naznačeno výše, spousta mladých studentů, se po odchodu z domu musela osamostatnit. Podle slov Kristýny (24): *„Člověk je takhle vlastně odkázanej sám na sebe, nemá vedle sebe ty rodiče, tak se tím naučí bejt víc samostatnej. Musí se sám rozhodovat, sám se o sebe postarat. Vím třeba doma, když sem něco řešila, tak sem věděla, že tam je ta mamka a že za ní můžu jít si říct o radu nebo cokoli. Takhle když jsem byla mimo domov, sem si musela vystačit sama. Člověk se vlastně tak víc otrká, když je takhle mimo ten domov, si myslím.“* Stejně je to s nakupováním a hospodařením s penězi. Například Katka (22): *„Byla sem vedená k tomu být samostatná od malička, takže o tolik ne. Jediný co se změnilo, je to, že si musím nakoupit sama a hlavně si sama vymyslet co vůbec koupit. Doma sem taky chodila nakupovat, ale s lístečkem od maminky v ruce.“* Dále Tereza (24): *„Určitě...člověk si musí sám nakoupit, odhadnout, co a za kolik, aby vůbec vyžil do konce měsíce...nejde jen o jídlo, ale i o dojíždění, různé poplatky při studiu a další blbostičky (smích). Furt vám nestojí nikdo za zadkem a nekontroluje vás, kam jdete a proč.“* Nyní se mnozí cítí být dostatečně samostatní a umějí za sebe rozhodovat, řešit problémy, postarat se o oblečení, jídlo, bydlení, apod. Martina (24): *„člověk se musí naučit být víc samostatný. Nejsou tam rodiče, kteří by měli každodenní dohled, i když ve věku vysokoškolačka už je samostatnost pro mě samozřejmostí. Člověk na vysoké je už dospělý, zvládne se o sebe postarat a dělá svoje vlastní rozhodnutí.“* Lída (24): *„Určitě, setkávám se s věcmi, který musím řešit sama, člověk se učí postarat se sám o sebe, i takový ty blboviny, jako plánovat, co a kde a za kolik nakoupím, co budu jíst, vařit, támhle musím dojít sám. Prostě člověku to dá hodně, najednou vidí život z té druhé strany, než jen jako mamánek (smích).“* Pro Veroniku (24) mají nyní rodiče pouze poradní hlas.

Další subkategorii, která souvisí nejenom s mezigeneračním vztahem, je **životní styl**. Životní styl se většiny dotazovaných do jisté míry liší od jejich rodičů. Nicméně můžeme zaznamenat odchylky, kdy spíše ženské pohlaví, jako je např. Kristýna (24) tvrdí, že mají podobný životní styl jako jejich matky. Stejně tak Eliška (24): *„No jelikož mám velmi aktivní rodiče, tak máme docela podobnej životní styl. S mamkou si v poslední době notujem v kuchyni. Zkoušíme nový*

ingredience, moderní recepty, snažíme se být cool hospodyňky (smích). No a táta je blázen do sportu. Tak že někdy si říkám, že naši mají mladistvější životní styl než já (smích).“ Veronika (24): „Tak třeba s mamkou asi máme pohodlný styl. Rády chodíme nakupovat, máme rády pořádek (smích). Myslím, že třeba i ten volnej čas trávíme spolu dost. Divadlo, cvičení, zajdeme spolu na víno. S tatškou jako chlapem toho asi máme víc rozdílnýho (smích). Tatka je takovej pracant, pořád musí něco dělat...Shoda je v tom, že máme rádi přírodu, už od mala chodíme rádi společně na procházky. To nám vydrželo až doteď. Myslím, že sme dost semknutá rodina, i když sem třeba bydlela pět let při studiu jinde...ten životní styl máme díky tomu podobný. Jasný že máme třeba jiný vkus, co se týče hudby nebo oblečení třeba.“ Například Tereza (24): „...mý rodiče choděj každej den do práce a odpoledne taky pracujou nebo jedou na kolo, když je hezky. Já chodím zatím jen na brigády a mám asi víc času pro sebe, snažím se jim pomoct, ale už mám svý práce čím dál víc...mám určitě víc zájmů než třeba moje mamka a vyšší cíle do budoucnosti. Jinak shodu vidím asi tak v tom, že všichni si rádi někdy odpočnem (smích). Určitě máme rádi všichni přírodu, takovej ten klid v ní, člověk se tak uvolní. Mý rodiče jezděj hodně na kole, já chci taky, ale zatím to nějak nevychází. S přítelem rádi couráme po skalách nebo v horách.“ Lída (24): Životní styl můj a mých rodičů se rozhodně shoduje v tom, že žijeme převážnou většinu života na venkově, což nás hodně ovlivnilo. Nejsme zvyklí rozhazovat, ani sme si to nikdy nemohli dovolit. Máme společný to, že sme zvyklí se hýbat, být venku, v přirozeném prostředí, řekla bych, že nepodléháme tolik komerci a nejsme ti klasičtí konzumenti dnešní doby trávicí čas v supermarketech, to nás unavuje, máme rádi přírodu.“

Rozdílný životní styl vysokoškoláka oproti jeho rodičům můžeme zaznamenat u Petra (24) také Jarde (24) a Marka (24). Jarda (24) vidí podstatný rozdíl: „...rodiče od pondělí do pátku pracují a živí mě, zatímco já žiju na koleji, kde se učím a užívám si studentskýho života....(...)... poměrně velká šetrivost rodičů, hlavně otce. Rodiče prostě milují slevy, berou si vždycky ty slevové letáky a podle toho nakupujou. Otec rád skladuje všemožné věci, které se jednou mohou hodit, takže máme doma plnou garáž i stodolu všehomožného. Dále si moc nerozumí s výpočetní technikou. Nejoblíbenější činností pak pro oba dva je, když si můžou po obědě nebo po práci natáhnout na kanape. Otcův životní styl je kutilství. Mamka je vyloženě vysazená na uklízení a pěstování různý

zeleniny...s mamkou žádnou shodu nevidím.“ U ženského pohlaví je to například Andrea (24): *„Myslím, že hlavním rozdílem je takové volnomyšlenkářství. Vyrůstám v době, kdy hranice neexistují...jak v cestování, studiu, ale i tý sexuální orientaci. Nejsme tolik zásadoví a poutaní na ten domov.“* Stejně tak pro Katku (22) je velice těžké srovnat její životní styl s rodiči: *„To je strašně těžký srovnat, oni pracujou, mají postavenej dům, maj děti, už toho maj spoustu za sebou, takže je to dost ovlivnilo i v jejich životním stylu. Já chodím na diskotéky, a oni si dou v klidu posedět se známýma nebo sou doma. Mají o hromadu větší zodpovědnost než já.“* U Lídy (24) můžeme vidět zajímavý názor: *„Odlišujeme se možná v tom, že tím, jak teď už částečně bydlím i ve městě, vidím víc možností, mám větší cíle, možná jak se říká větší oči. Vidím, že jde tohle a tohle...občas toho využiju, ale zase ne až tak, pořád si myslím, že sem rodičům dost podobná. Na rozdíl o nich bych ale řekla, že sem taková akčnější, že třeba víc někam chodím, pokecat, koncert, ale máme společný to, že nás to taky nebaví pořád a potřebujeme zkrátka svůj klid. Jinak jsem se odlišila tím, že sem začala studovat VŠ, což mě hodně změnilo a otevřelo mi oči, mamku sem tím hodně ovlivnila taky, způsobem myšlení, má větší rozhled, ale tatku moc ne.“* I přes to všechno je většina rodičů pro respondenty vzorem.

Budoucí cíle jsou další důležitou subkategorií. Většina studentů považuje za prioritní dodělat školu, najít si práci a budovat kariéru. Práce by měla většinu bavit, uspokojovat a měli by se v ní realizovat. Práce by podle nich měla navazovat na jejich dosavadní vzdělání. Dále se tu objevují snahy o společné bydlení s přítelem. Tereza (24): *„Tak ty bych měla mít asi vysoký, ale zatím nic moc (smích) co se týče rodiny, tak zatím nikam nepospíchám. Jinak můj přítel zdědil takovou barabiznu, takže teď máme hodně náročný cíl, a to jí dát aspoň trochu dokupy. Jinak bych si mooc ráda našla práci, protože nemůžu bejt přece furt doma a odpočívat (smích)... ráda pracuju s lidma, obzvlášť se staršíma. Zatím sem teda neobjevila žádný centrum, kde bych se mohla uplatnit. Uvidíme, ale určitě to chce nákou praxi.“* Důležitou roli zde hrají peníze, které jsou nezbytné pro živobytí, ale i na různé aktivity a koníčky. Založení rodiny je podle většiny cílem spíše vzdálené budoucnosti. Před založením rodiny si dotazovaní chtějí užít bez závazků. Lída (24) zmiňuje: *„Prvním cílem je dostudovat VŠ, to je moje priorita, potom bych chtěla někam vycestovat, abych se naučila pořádně jazyky a byla trošku víc do světa, otrkala se, nasbírala zkušenosti,*

poznala, jak se žije jinde a měla porovnání. Nějaká ta zahraniční položka do životopisu by taky nebyla k zahazení (smích). Dále asi klasika, najít si práci, která by mě bavila a slušně živila a nemusela bych tam být od rána do večera, nejlépe něco akčního, nechci sedět celý život na zadku v kanceláři a spát za stolem (smích). ...(...)...najít si nějakýho parťáka do života, což se mi zatím nepovedlo, tím myšleno pohodového chlapa, který mě bude mít rád takovou, jaká sem a s ním zplodit dvě krásné děti a postavit si dům (smích)...a žijou spolu šťastně až do smrti. Nee nevím, bylo by to krásný, ale život je plný různých nepředvídatelných událostí.“

Kategorie: Citový vztah - popis a charakteristika vztahu respondenta se svými rodiči. Sledujeme vzájemnou citovou blízkost a soudržnost. Subkategoriemi jsou *Pocity; Matka; Otec.*

Většina dotazovaných se o svém citovém vztahu k rodičům vyjadřuje dosti pozitivně. Kristýna (24) uvádí: *„Tak samozřejmě oba dva mám moc ráda. Jsou to moji rodiče, vychovali mě, dělali pro mě první poslední. Ale blíž mám k té mamce. S tatínkou si nemám moc co říct.“* Eliška (24) má velice těsný vztah k rodičům: *„Hodně těsný. Mám je moc ráda, vážím si jich a sou to nejdůležitější lidi v životě, co mám.“* Stejně tak Petr (24): *„Mám je velice rád, jsou to přece moje rodiče, kteří mě vychovali, podporují mě při studiu.“* Jana (24): *„Věřím, že se na ně můžu obrátit s jakýmkoliv problémem. A obdivuju to, že jim jejich vztah tak dlouho vydržel a trvá v podstatě bez problémů pořád.“* Rozdílný názor se objevuje u Jardy (24): *„Moc často nedáváme najevo vzájemné city. Takže žádné objímání...maximum je pusa mamce na tvář když má narozeniny nebo svátek, ale tu dáváme i tetě při stejných příležitostech. Další příležitostí, kdy se u nás trochu více projevují city, sou promoce, maturita.“*

Mnozí si svých rodičů nesmírně váží za to, že se o ně starají, umožnili jim studovat VŠ, což jim usnadní vstup do života. I přesto, že má například Jarda (24) chladnější vztah s rodiči, tak podotýká *„bez nich bych se nenarodil a bez jejich výchovy bych nebyl to, co sem dnes. Jejich význam spatřuju v tom, že byly těmi nejdůležitějšími proměnnými v mém životě.“* Lída (24): *„Cením si toho, že se o mě od mala starají tak nejlépe, jak umí, někdy jim vyčítám nebo jsem možná vyčítala, že něco a něco a proč ne tohle a tohle, ale pak si uvědomím, že je to blbost, žedělaj, co můžou, že se pro nás děcka můžou utlouct. Cením si, že ze mě*

vychovali člověka, kterej má určitý hodnoty, že do mě vkořenili základy úcty a morálky, že se mě věnovali a nenechali mě růst jako dříví v lese. Že mě umožnili studovat a finančně mě podpořili, i když se kvůli tomu museli sami dost omezit. Že nejsem nějaký alkoholik a feťák, komerční dítě, který se cpe v mekáči hamburgrama. Jsem jim vděčná za to, že tu pro nás jsou, že o nás mají zájem a nesnaží se nás zbavit...zajímá je, jak se nám daří. Cením si jejich přítomnosti a toho, jací jsou. Mít rodiče, který maj o děti zájem a staraj se o ně, není samozřejmost.“ Tereza (24): „...pro nás udělali první poslední...nejdou to žádný kariéristi, nikdy sme neměli moc peněz, ale na druhou stranu za nás mamka všechno utratila. Jako určitě pro mě znamenaj hodně, ráda se vracím domů.“

Opět se zde ukazuje odlišný vztah k otci a matce, jak již bylo uvedeno v kategorii *Vzájemné vztahy*. Matka je kamarádkou rádkyní. Otce vidí např. Kristýna (24) jako o někoho kdo se spíše stará o materiální prostředky. Nicméně oba rodiče zastávají jednu z nejdůležitějších rolí v životě dotazovaných vysokoškoláků.

Kategorie: Hodnotová orientace – zaměřeno na shodu v hodnotách, názorových postojích a přesvědčeních. Subkategoriemi jsou *Hodnoty; Svoboda; Práce a vzdělání; Rozpor; Shoda*.

Hodnoty, které jsou pro generaci současných dotázaných vysokoškoláků typické, spatřujeme ve vzdělání, práci, přátelích, rodině. Dále se objevují hodnoty upřímnosti, podpory, čestnosti, spravedlnosti, poctivosti, lásky. Pro většinu dotazovaných je jednou z nejdůležitějších hodnota zdraví. Andrea (24) i Jarda (24) mluví o respektu k druhým lidem. Také peníze jsou dle Adély (24) důležité pro spokojený život. Vysokoškoláci vidí nejčastější shodu se svými rodiči v hodnotách zdraví, rodiny, respektu. Petr (24) tvrdí, že byl tak vychován, proto se jeho hodnoty od rodičů neliší. Stejný názor má například Veronika (24): „*Prostě myslím, že se ve víc věcech shodneme, protože mě vychovali a předali mi ty svoje názory a já jim teď i s odstupem a větším rozhledem musím dát za pravdu.*“

K otázce odlišnosti v hodnotách uvádím výpovědi respondentů:

Jana (24): „*Tak vzdělání určitě, rodina taky, v čem se lišíme je to, že já si třeba nemyslím, že pár (muž a žena) musí být sezdaní...za to naši si myslí, že když už spolu žijí a mají děti, měli by na to mít papír.*“ Katka (22): „*Jediné co nás rozlišuje je to, že já sem o něco klidnější, takže mi vydrží chladná hlava docela*

dlouho. S tatškem se lišíme dost, tomu je spousta věcí jedno, ale když se mu něco už hodně nelíbí, tak to dá najevo, jinak jako zůstává tiše v koutku a mlčí...mamka za něj spousta věcí vyřeší po svym.“ Jarda (24): *„S nima se liším v názorech snad ve všem, ale většinou se s nimi moc nepouštím do konfliktu, protože bych je stejně o svojí pravdě nepřesvědčil. Pro rodiče je důležitá konformita. Prostě hlavně si to s nikým nerozházet, na všechny být tak nějak slušnej. Dále je pro ně příznačná šetrnost..nic nevyhazovat, všechno skladovat, šetřit kde se dá. Taky sem trochu šetřivej, ale rozhodně ne tak jako oni.“* Kristýna (24): *„Tak s tátou mám rozhodně jiný představy, jiný názor, jak trávit volný čas nebo dovolenou. Táta by se jen povaloval, seděl doma jak pecivál. Já bych zase někam jela, na nějaký výlet, někam se podívat.“* Tereza (24): *„Určitě ohledně významu studia...chtěli pro mě to nejlepší, ale teď mě přijde, že to nedokážou docenit...moc tomu nerozumněj, jak nestudovali.“* Eliška (24): *„V některých věcech jsem hodně povrchní. Zajímám se o módu, čtu holčičí časopisy a někdy zkouknu i nějaký bulvárek či reality šou. To naši špatně nesou.“* Andrea (24): *„Uklízení domácnosti (smích), největší boje. A také finance a jejich užití. Jsem hodně šetrivá a praktická, mamka ráda luxus. V tom se občas rveme.“*

Do této kategorie neodmyslitelně patří pojetí **svobody**. Mnoho z dotazovaných studentů ji vidí jako určitou volnost. Pro Kristýnu (24) svoboda znamená *„...že si můžu dělat, co chci, nepotřebuju k tomu ničí povolení, nemusím se nikomu zpovídat.“* Stejně tak Tereza (24) se zmiňuje: *„pro mě hodně, nesnáším, když mě někdo utiskuje...svobodu vnímám jako volný prostor, který každému náleží a měl by si jí vážit...když pak vidíme okolo sebe, že ani v dnešní době není samozřejmostí.“* Dále se zde objevují názory týkající se volnosti v rozhodování. Petra (24): *„Svoboda pro mě znamená možnost se svobodně vyjadřovat o všech tématech, mít svůj názor, možnost cestovat za hranice bez omezení.“* Také Veronika (24) zastává podobný názor: *„No svoboda je pro mě asi hlavně možnost se volně pohybovat, vyjadřovat se nebo aspoň mít dostatek příležitostí se v případě zájmu vyjádřit. Možnost dělat si co chci, aniž by mě někdo omezoval.“* Pro Petra (24) je svoboda nejdůležitější hodnotou. Svoboda znamená svobodné vyjadřování a prosazování vlastních názorů, možnost cestovat za hranice. Andrea (24) vidí svobodu jako *„volný projev slova, citů, náboženství a sexuality.“*

Pro rodiče svoboda znamená o mnoho více. Objevují se názory, že je to pro ně určitě jiné, a že si svobody váží daleko více, než oni. Lída (24) tvrdí, že vyrůstali v době, kdy na to neměli nárok. Dále je svoboda spatřována v rozhodování, cestování, otevření se světu, možností, vzdělávání.

Další hodnotou a zároveň subkategorií, která v životě vybraných vysokoškoláků hraje význam je **vzdělání a práce**. Většina dotazovaných řadí vzdělání na první místo. Nicméně můžeme dle některých dotázaných vysokoškoláků konstatovat, že se tato hodnota pomalu vytrácí. Veronice (24) se toto téma těžce popisuje: „*No to se mi teď těžko posuzuje. Když sem studovala, tak můj vztah ke vzdělání byl určitě kladnej, mělo to pro mě smysl. Myslela sem si, že mi to usnadní najít práci a tak. Už sem se těšila, až konečně školu skončm a začnu chodit do práce a vydělávat peníze a dělat něco užitečného, než se jen učit. Teď se tak dva měsíce marně snažím najít práci a říkám si, k čemu mi to vzdělání bylo, že stejně asi budu muset dělat něco, co neodpovídá zaměření studia.*“ Také pro Adélu (24) vzdělání nepředstavuje to, co pro většinu dotazovaných: „*...vzdělávání, jako škola, víceméně formalita, vzdělávám se v tom, v čem doopravdy chci...vzdělání je pro mě prostředkem jak se mít líp.*“ Například Elišku (24) pět let studia psychicky hodně unavilo, „*...ale až budu v pracovním procesu, věřím, že přijde čas, kdy si řeknu, že bych zase chtěla studovat.*“ Marek (24): „*V práci chci být profesionál, nedělat ji tupě jako ovce, která to dělá jenom proto, že jí řekli, aby to udělala. Vzdělání je důležitý a to nejen ve vztahu k budoucí práci, ale otvírá člověku obzory.*“

Práce by podle většiny měla navazovat na dosažené vzdělání. Práce je všemi dotazovanými považována za samozřejmost a mají k ní kladný vztah. Například Jarda (24) rozlišuje práci doma a práci ve škole při studiu, kdy ho práce ve smyslu psaní závěrečných prací naplňuje daleko více nežli domácí práce, které dělá z nutnosti.

V souvislosti s tématem hodnot mne zajímalo, jak se shodují či odlišují hodnoty VŠ s představami a hodnotami jejich rodičů. Ze získaných dat můžeme konstatovat, že většina rodičů se se svými dětmi shodne na významu vzdělání a práce. Dále se někteří dotazovaní [např. Eliška (24), Tereza (24)] s rodiči shodnou v aktivním životním stylu, jako je sport, péče o domácí mazlíčky, péče o domácnost, v cestování, výletech, poznávání nových krajin. Také Andrea (24) se shoduje se svou matkou v módě, rodině, zálibách, studiu a společenském

postavení. Kristýna (24): „*Tak moji rodiče mě od mala vedli k tomu, abych se učila, vzdělávala, že to dělám pro sebe, ne pro ně. Myslím si, že v tomhle se shodnem. Ale jako nikdy mě neurčovali co mám studovat, to nechali vždycky na mém rozhodnutí, do ničeho mě netlačili a vždycky mě podporovali.*“ Jarda (24) vidí shodu ve všedních záležitostech, respektuje názor rodičů, nicméně má k jejich názorům a postojům neutrální vztah. Veronika (24) uvádí: „*Tak naši jsou pořád přesvědčení, že když mám dvě vysoké školy, tak že budu vydělávat miliony (smích). Nebo by spíš chtěly, aby to tak bylo. A když jim řeknu, že půjdu dělat do fabriky, tak si říkají, jestli jsem normální, proč sem jako studovala. Možná mají jinou představu o vzdělání, protože VŠ nemají a jsou přesvědčení, že když do mě investovali tak by byli rádi, abych si nějakou dobrou práci našla. Nevím, zároveň věděj, jaká je dneska doba, že to máme jako absolventi těžký. Třeba jako taťka ten to moc neřeší, pořádně nemá představu o tom, co sem studovala a co bych teď mohla dělat. Popravdě já už moc taky ne (smích).*“

Rozpor zaznamenáváme například v otázkách politiky, svobodomyšlnosti, uklízení domácnosti, trávení volného času, životním stylu.

Kategorie: Ambivalence - tento okruh úzce navazuje na předchozí pasáž. Cílem je zjistit, jaké jsou zkoumané vztahy v oblasti konfliktů a neshod, případně jaké jsou spouštěče a jejich průběh.

Konflikty jsou řadou dotazovaných studentů viděny vcelku dobře. Někteří se hádají občas s mamkou jiní pouze s otcem. Jedná se spíše o výměny názorů, konflikty kvůli blbostem, žádné velké hádky, spíše nedorozumění. Jana (24) uvádí, že se více hádá s otcem kvůli tomu, že „*nedokáže třeba pochopit můj sarkasmus a často se rozčílí kvůli blbostem. Je docela vznětlivej, já taky a vznikají konflikty. Já se třeba často rozhodnu pro nějakou věc, impulzivně. No a pak slyším od rodičů milion důvodů, proč tu určitou věc nemám dělat.*“ Také u Adély (24) docházelo spíše ke konfliktům s otcem: „*Docházelo, pokud jsem se zdržovala sedm dní v týdnu doma...někdy mi vadila dost diktátorská povaha mého táty.*“ Jisté neshody můžeme zaznamenat i v oblasti finanční, např. Andrea (24): „*Hodně finanční hodnoty. Já sem šetřivá, mamka utrácivá a ve společný domácnosti to je znát no.*“

Převážná většina dotazovaných nepřikládá konfliktům důležitý význam. Tereza (24): „*Noo většinou jsou to konflikty kvůli blbostem...žádný velký hádky*

u nás zatím neprobíhají, spíš takový nedorozumění typu, co by bylo lepší koupit a proč to vůbec kupuješ a tak (smích).“ Petr (24): „Minimálně, když jo, tak pouze kvůli drobnostem typu přebytečné starosti rodičů o své děti.“ Kristýna (24): „S mamkou to vůbec. To je tak maximálně nějaká výměna názorů, když máme každá jinej pohled na věc. A s taťkou? Vzhledem k tomu, že spolu nijak moc nekomunikujeme, tak taky ne a tak maximálně nějaký výměny názorů, nic velkého.“ Veronika (24): „Co se týče těch dřívějších konfliktů tak to byly takový ty běžný, jakože sem chodila pozdě domů, stýkala sem se s divnejma lidma (smích), nepomáhla sem, byla sem drzá...normálka. A teď...hmmm, nevím no...mě teď nenapadá něco konkrétního.“ Martina (24): „Občas k nějakým drobným neshodám dochází asi všude...nevzpomínám si na nějakou konkrétní situaci, která by se nějak pravidelně opakovala.“ Katka (22): „...dřív to bylo hlavně kvůli neumytému nádobí, hádce se sestrou, občas nějaká špatná známka ve škole nebo pozdní příchod domů, nic vážného to nikdy nebylo.“ Marek (24) se vyjadřuje o běžných menších hádkách, jako o ničem neobvyklém.

Kategorie: Vzájemná pomoc - cílem je zjistit jak a v čem vysokoškolským studentům rodiče pomáhají a jak tuto pomoc vnímají. Také jak vysokoškolští studenti pomáhají svým rodičům a o jakou pomoc se jedná. Tato kategorie sleduje, zda jednotliví dotazovaní pociťují ze své role potomka závazek pomáhat nebo pečovat o příslušníky druhé generace (generace svých rodičů) a zda je případný závazek reciproční. Subkategoriemi jsou *Závazek; Druh*.

Vzájemná pomoc je jednou z nejdůležitějších součástí dobrého vztahu. Většina z dotazovaných vidí vzájemnou pomoc jako důležitou součást života, která se nejvíce dotýká života ve společné domácnosti. Druhem vzájemné pomoci je ze strany studentů pomoc s domácností – vyprat, uklidit, upéct, uvařit, pomoc na zahrádce a v lese. Veronika (24): „Určitě pomáhám, pořád s něčím. Je to různorodý. Od úklidu a vaření, práci v lese a kolem baráku až po to, že si s nima popovídám, uděláme si pohodovej víkend, jedeme na výlet, děláme si společnost navzájem. Sme v tomhle myslím akční a sepjatá rodina.“ Kristýna (24): „Pomáhám. Máme velkej barák a mamce už není nejmíň, tak se jí snažím pomoci s domácností. Třeba vyperu, uklidím, s pečením, s vařením ji pomáhám, i třeba na zahrádce. Třeba když sem se učila na zkoušky, tak sem toliko času neměla, tak sem ji moc nepomáhala, ale jinak pomáhám, co to jde. Snažím se.

Spíš pomáhám s tou domácností, no.“ Eliška (24): *„Jo a docela dost bych řekla. Táta mě povýšil na hlavní hospodyni (smích). Takže sem převzala místo mamky vaření a pečení. Prostě kuchyň už je moje království. S tím úklidem to je ale horší. Ale já tohle neberu jako pomoc, ale jako samozřejmost.*“ Petr (24): *„Běžným způsobem v domácnosti aji s prací na počítači no.*“

Vysokoškoláci vnímají pomoc ze strany svých rodičů spojenou s financováním školy a také jako psychickou oporou plynoucí zejména od matek.

Také se objevuje jistý **závazek**, kdy chtějí studenti oplatit snahu a pomoc, jež jim rodiče poskytují. Závazek cítí všichni z dotazovaných respondentů. Většina je vděčná za správnou výchovu, starostlivost a péči. Cítí k nim respekt, úctu a velice si jich váží. Jana (24): *„Ano, třeba až budou rodiče staří...vím, že to může být těžký, ale nikdy bych je nenechala na holičkách.*“ Eliška (24): *„Samozřejmě. A jelikož bratr je v zahraničí a má úplně jinej styl života, ve kterém se asi ve stáří o rodiče moc starat nebude, je to na mě. Ale já s tím tak nějak počítám a nevdí mi to, právě naopak.*“ Většina dotazovaných vidí jako samozřejmost se o své rodiče postarat, až jim bude nejhůře. Martina (24): *„Oni tu byli pro mě, když jsem je potřebovala a já tu jsem na oplátku pro ně, až jednou budou potřebovat nějakou pomoc.*“ Kristýna (24): *„Samozřejmě. Oni mě vychovali, starali se o mě a já bych jim to jednou všechno měla vrátit.*“ Veronika (24): *„Určitě, oni pomáhaj mně a já pomůžu jim. Kdo jiný by to měl dělat...ať už by to měla být pomoc fyzická, materiální nebo citová, emocionální. Pokud to bude v mých silách tak zde pro ně budu, stejně jako oni jsou zde celý život pro mě. A nevnímám to jako nějaký závazek, ale prostě jako samozřejmost.*“ Všichni dotazovaní respondenti mužského pohlaví tvrdí, že se to od nich očekává jako od syna.

Jistý závazek je z pohledu vysokoškoláků i ze strany rodičů. Ten spatřujeme opět v tom, že jsou „přeci“ jejich děti. Dále jde o finanční podporu svých dětí při studiu. Jsou jim zavázáni do doby, než dostudují. Jarda (24): *„No jelikož sem jejich syn, tak pocítuji ke mně závazek, že by měli se o mě do určitého věku starat a živit mě.*“ Adéla (24): *„Velký...pro ně budu pořád jejich dítě, ať udělám cokoli, vždy se budou zajímat a snažit se pomáhat jakkoli.*“ Kristýna (24): *„Ale asi jako každý rodič, i když má už dítě dospělý, tak má potřebu se o něj starat i tak. Aspoň takhle si myslím, že je to u našich. Vidím třeba mamku. Je mi 24 a mamka se mě stejně pořád ptá, jestli sem se najedla a co sem jedla. Když někam jdu, jestli sem*

dost oblečená a tak. A kdy přijdu (smích).“ Dále jsou jistou citovou oporou, předávají své postoje a názory. Závazkem je také jejich správná výchova, např. Eliška (24): „...vychovali slušnou mladou holku. Můžou bejt na sebe pyšný (smích).“ Tereza (24): „Tak možná nás nakrmit a dobře vychovat. Studium už považuju za nadstandard...noo myslím, že se o mě staraj stále dostatečně.“ Veronika (24): „Tak sou to moji rodiče, a jak se říká...když si mě udělali tak se o mě musí starat. Jasný, že teď už to pro mě není samozřejmost, jak sem starší tak si jejich pomoci víc vážím...(…)...Myslím, že rodiče maj k těm dětem závazek je vychovat, zabezpečit, ukázat jim nějaký směr cesty...s tím, jak je ten potomek starší, tak slábne i ten závazek. Tak je to i u mě. Myslím, že ten závazek ke mně už teď nemaj žádný, je jen na nich co se rozhodnou pro mě udělat.“

Kategorie: Hodnocení - tato kategorie byla zvolena na základě poslední doplňující otázky v interview. Zde se respondenti stručně vyjádřili k tomu, jak obecně hodnotí vztah se svými rodiči. Uvádím několik odpovědí. Kristýna (24): „Myslím, že velmi kladně.“ Tereza (24): „Skvěle, máme se rádi.“ Jana (24): „Hodně kladně, pozitivně.“ Marek (24): „Nic moc, nemám moc velkou citovou vazbu.“ Eliška (24): „Obecně velmi dobře, což je podle školního známkování 2 (smích).“ Andrea (24): „S mamkou kladně. S otcem chladně.“ Jarda (24): „že máme takový spíš citově chladnější vztah, ale zas v něm existuje tolerance a smysl pro povinnost starat se jeden o druhého, takže asi tak...jinak si myslím, vztah mezi mnou a mými rodiči není zas tak špatný, určitě bychom spolu měli víc komunikovat, ale snad se to vylepší v budoucnu.“ Adéla (24): „Čím sem starší, tím je to lepší.“ Katka (22): „Kladně.“ Martina (24): „Vztah s nima mám dobrý...vycházíme spolu, jen občas se kvůli něčemu chytne, ale za chvíli to je zas v pohodě.“ Michaela (24): „...za oboustranně velmi vřelý. Snažíme se ve všem vyjít vstříc, pomáhat si a podporovat se.“ Veronika (24): „Náš vztah je založený na tom, že víme, že sme zde jeden pro druhýho. Myslím, že nejlíp nám je, když sme spolu.“ Petr (24): „Velmi pozitivně.“

7.2.2 Axiální kódování

Dle postupu zakotvené teorie následuje axiální kódování. V následující části textu popisují vztah mezi jednotlivými kategoriemi, které se snažím propojit na základě **paradigmatického modelu**, který byl zobecněn na všechny rozhovory a má tyto části: Kauzální podmínky → Jev → Kontext → Intervenující podmínky

→ Strategie jednání a interakce → Následky (Strauss, Corbinová 1999, s. 72). Díky němu jsou kategorie vzniklé v otevřeném kódování dány do souvislosti.

Příčina vzájemných vztahů spočívá v jisté *citové blízkosti*. Jde tu především o dobrý citový vztah s rodiči a jejich vzájemnou provázanost. Mimo jiné zde řadíme *vzájemný kontakt*, zejména jak často a za jakých podmínek jsou vysokoškoláci v kontaktu se svými rodiči, což přispívá k upevnění vzájemných vztahů. Citové vztahy vedou k základnímu **jevu**, jenž je ústřední kategorií paradigmatického modelu. Jevem jsou tedy *vzájemné vztahy*. Tyto jsou specifické konkrétním vztahem vysokoškoláků a rodičů (matka/otec). Tento jev se objevoval v každém rozhovoru dosti silně a celkově souvisí s problematikou mezigeneračních vztahů a dokáže propojit všechny ostatní kategorie.

Vzájemné vztahy jsou uskutečňovány v **kontextu**, který chápeme jako soubor vlastností nějakého jevu. Vlastnostmi jevu jsou *setkávání* s rodiči, jejich *vzájemná komunikace* a *hodnotová orientace*. Důležitým bodem je *vzdálenost* od rodičů (bydlení na koleji). Převážně zde zasahují i *přednosti/nedostatky* generací a jejich vzájemná spjitost či odlišnost. Dané kategorie mohou být kontextem jevu a stejně tak do něho mohou nějakým způsobem zasahovat.

Intervenující podmínky, které zasahují do celého procesu, spadají pod kategorii *autonomie*. Jedná o pocity *svobody*, *samostatnost*, *životní styl* a *budoucí cíle a očekávání*. Za **strategii jednání** můžeme považovat *vzájemnou pomoc*, *respekt*, *úctu*, *pochopení* a jistý druh *závazku*, který podněcuje jednání vysokoškoláků vůči svým rodičům. **Následkem** celého tohoto procesu je *hodnocení vztahu*. Následný projev takového hodnocení se poté objeví v *konfliktu* nebo cestou *spojenectví* (solidarity, sounáležitosti či spolupráce).

Paradigmatický model je názorně uveden v příloze D.

V souvislosti s kódováním, zvolenými kategoriemi a hlavní výzkumnou otázkou zaměřující se na zhodnocení vztahu jako spojenectví nebo konfliktu, byl sestaven model spojenectví (příloha E). Model společně se zvolenými indikátory umožňuje objasnit hlavní výzkumnou otázku (viz shrnutí výsledků kapitola 7.3).

7.2.3 Selektivní kódování

Dostávám se k poslednímu kroku analýzy dat – selektivnímu kódování. V této části byla zvolena centrální kategorie. Centrální kategorie odkazuje

na vzájemnou provázanost a vztah s ostatními zvolenými kategoriemi výzkumu (viz tabulka níže). V souvislosti s tímto nám vzniká určitý příběh – malá teorie.

Významnou oblastí, která byla v rozhovorech dobře zachycena, je oblast vzájemných vztahů mezi rodičem a dítětem. **Vzájemné vztahy rodič x dítě** se tedy staly centrální kategorií. Uvedené vztahy do určité míry splňují požadavek mezigeneračního vztahu a zvolená ústřední kategorie (vzájemné vztahy rodič x dítě) je dostatečně konkrétní a odpovídá analýze.

Centrální kategorie: Vzájemné vztahy rodič x dítě

Tabulka 1: Vztah centrální kategorie k ostatním kategoriím

Zvolené kategorie (plynou z rozhovorů s vysokoškoláky)	Projev vztahu centrální kategorie ke zvoleným kategoriím
Citový vztah	Citový vztah se projevuje v kvalitě vzájemných vztahů. Pocity lásky, respektu, podpory, vázanosti, obětavosti, úcty, trpělivosti, apod. Jiný vztah k matce – většinou bližší než k otci. Otec – vztah někdy až chladnější.
Hodnotová orientace	Hodnoty jsou zde ukazatelem preferencí. Jsou jimi vzdělání, práce, rodina, přátelé, zdraví, upřímnost, podpora, duševní hodnoty, peníze. Spočívá ve shodě/rozporu v hodnotách vysokoškoláků s jejich rodiči.
Přednosti/nedostatky generací	Viditelné přednosti a nedostatky mladší/starší generace ovlivňují vzájemné vztahy. Jedná se například o počítačovou gramotnost, kdy starší rodiče nejsou podle většiny schopni vypořádat se s technologickým vývojem a mladí „ztrácejí nervy“ je tomu naučit. Dále životní styl, názory, postoje, hodnoty, představy apod.
Vzájemná pomoc	Vzájemná pomoc. Ze strany rodičů k dětem jde převážně o finanční výpomoc. Od dětí je pomoc svázána druhem pomoci a solidarity. Zejména se jedná o solidaritu založenou na etickém principu, asociační, afektivní, konsenzuální, funkční, normativní. Pomoc s domácností a jistý závazek se o své rodiče postarat.
Autonomie	Autonomie je zde viděna jako pocit svobody spojen se změnou prostředí, zejména odstěhování se na kolej, osamostatnění se. Dále zde spatřujeme

	životní styl, který zastávají vysokoškoláci jako mladší generace, jež se v jistém odlišuje od jejich rodičů. Nicméně se rodiče snaží do jisté míry přiblížit životnímu stylu vlastních dětí (naučit se na PC, styl oblékání matka-dcera). Mimo jiné zde řadíme i budoucí cíle, které se ne vždy shodují s představou rodičů o budoucím uplatnění a životě svých dětí, ale výrazně do jejich rozhodnutí nezasahují.
Ambivalence	Konflikty s rodiči se objevují, ale výrazně nenarušují vzájemný vztah. Konflikt názorů, postojů, hodnotové orientace, představ rodičů a vysokoškoláků.
Hodnocení	Celkové hodnocení vztahu vysokoškolák (dítě) a rodič (matka/otec). Hodnoceno velmi kladně.

Zdroj: Vlastní šetření

7.3 Shrnutí výsledků

V této diplomové práci byly provedeny dva způsoby zaměření výzkumného šetření. Jedním z nich byly tři rozhovory s rodiči (generace 70. a 80. let), kde jsem se soustředila na získání informací o době, ve které vyrůstaly (období normalizace ve srovnání s dnešní dobou). Mimo jiné jsem zařadila otázky týkající se mezigeneračního vztahu, konfliktu a spojenectví. Druhým z nich, a to důležitějším z hlediska stanovení si cíle výzkumného šetření, byly rozhovory s vysokoškoláky, které sloužily k hlubšímu porozumění problematice mezigeneračních vztahů. Konkrétním cílem bylo odpovědět si na otázku, zda se jedná o mezigenerační konflikt nebo spojenectví. Pod vlivem vzniklých kategorií vzešel model spojenectví a konfliktu, jako dobrých a špatných vztahů.

Výzkumné šetření přispělo k získání takových odpovědí, které slouží ke specifikaci a popisu problematiky mezigeneračních vztahů. Bylo pořízeno 14 rozhovorů od vysokoškolských studentů z FF UPOL v rozmezí věku 22–26 let. Prostředí, ve kterém rozhovory probíhaly, si dotyční zvolili sami.

V rámci výzkumného šetření byla stanovena hlavní výzkumná otázka: *Jaký je vztah mezi generací vysokoškolských studentů a generací jejich rodičů? Jedná se o mezigenerační spojenectví nebo konflikt (propast)?* Hlavní výzkumná

otázka se skládala z řady výzkumných podotázek (viz níže). Pro konkretizaci otázek směřujících k respondentům jsem musela zvolit indikátory, které specifikovaly konflikt a spojenectví.

Na základě těchto vhodně zvolených indikátorů i otázek se domnívám, že mohu spolehlivě odpovědět na hlavní výzkumnou otázku i zvolené výzkumné podotázky. Zodpovězení výzkumných otázek považuji za stručné shrnutí výsledků. Do shrnutí přidávám některé názory rodičů (generace 70. a 80. let) jež obohatí zvolná témata. Shrnutí výsledků také naznačuje jistou propojenost s teoretickou částí práce.

První výzkumná otázka: *Jak vnímá, popisuje a hodnotí generace současných vysokoškolských studentů své vztahy s rodiči? Jak jsou si zkoumané osoby blízké a jaká je povaha jejich vztahu?*

Z pořizovaných výpovědí a jejich analýzy lze usoudit, že vztah s rodiči prožívá spousta vysokoškolských studentů dosti intenzivně. Vysokoškoláci si svých rodičů váží. Vztah s otcem a matkou je většinou na jiné úrovni. Mohli bychom konstatovat, že je to dáno pohlavím, kdy je matka z pohledu dcery brána za kamarádku. Otec je spíše živitelem rodiny, který zajistí materiální prostředky. Pro některé [Andrea (24) a Marek (24)] otec neznamená nic, jelikož vyrůstali pouze s matkou. Vzájemný vztah se podle výsledků utužuje setkáváním. Vzájemné setkávání nespočívá pouze na základě významných událostí. Převážně jde o normální setkávání v prostředí domova. Vysokoškoláci často jezdí na víkendy domů si vyprat, popovídat si, pomoci s domácími pracemi. Tento krátký čas strávený doma vede k jistému utužení vztahu. Někteří navštěvují rodiče ze slušnosti. Velký rozdíl v navštěvování svých rodičů zaznamenáváme o prázdninách, kdy jsou vysokoškoláci odstěhováni z kolejí. Spousta z nich pořád bydlí doma. Někteří [Veronika (24), Adéla (24), Tereza (24)] si postupně zakládají domov se svým přítelem.

Další vzájemný kontakt spočívá v komunikaci. Převážně se jedná o telefonický kontakt, kdy jsou děti na koleji a toto je jediná forma jak být se svými rodiči alespoň v nějakém kontaktu. Někteří vysokoškoláci si dokonce s rodiči volají přes Skype, ale mnozí rodiče s takovým komunikačním prostředkem neumějí příliš zacházet.

Na vzájemné vztahy má vliv citový vztah rodič x dítě. Rodiče jsou pro své děti oporou nejenom instrumentální, ale také emocionální. Pokud vidíme vztah

založený na lásce, respektu a úctě, můžeme se domnívat, že jsou vzájemné vztahy dostatečně vřelé. Pokud je vztah chladnější [např. Jarda (24)] vidíme, že se spíše jedná o určitý závazek vycházet svým rodičům vstříc, nehádat se s nimi. To může vést k jisté izolaci od jednoho z rodičů nebo od obou zároveň. Nicméně lze podle vysokoškoláků hodnotit vztah se svými rodiči za kladný, pozitivní a oboustranně vřelý.

Spíše negativní názory můžeme zaznamenat u dotazovaných rodičů. Podle nich dnešním mladým chybí úcta a elementární slušnost. V rodině byla dříve viděna větší sounáležitost, než je tomu dnes. Jedinci starší generace jsou dle Hany (55) hodnoceny jako „...někdo, kdo zabírá místo, stávají se překážkou a média tuto skutečnost přizívají.“ Starší generace je označována za důchodce a je vytlačována na okraj společnosti. Starší jsou dle Milana (55) „mimo mísu, jsou staromódní, a mladí je nemají chuť poslouchat. Raději sedí u PC a chatují na sociálních sítích.“ Mladá generace je podle rodičů sobecká, a proto se vzájemný vztah vyvíjí špatným směrem. Nicméně Simona (50) vidí, že tak jak se do určité míry chovají dnešní mladí, tak ani oni nebyli v některých ohledech jiní a mnohé si neuvědomovali.

Druhou výzkumnou otázkou je: *Jak vnímají a popisují zkoumané osoby vzájemné konflikty a neshody?*

Pojetí konfliktu chápu jako ambivalenci a rozporuplnost zážitků, názorových postojů a stresujících negativních momentů. Vyhodnocuji konflikt na základě zvolených indikátorů a jeho projevu v jednotlivých kategoriích.

Pokud se budeme na konflikt dívat z pohledu komunikace a stylu interakce, jak jsem uvedla ve zvolných indikátorech, můžeme sledovat následující: **Nepřátelské hledisko** - z výsledků šetření nemůžeme potvrdit permanentní nepřátelství a nesmířlivost v rodině. Ve většině se neobjevuje egoismus, nesnášenlivost, netolerantnost. Antipatie a nezájem je viděn pouze ze strany Andrei (24) a Marka (24), kteří se nestýkají se svým otcem a nezajímají se o něho. Tento nezájem a antipatie je dle jejich slov oboustranná. U zbytku respondentů není toto hledisko zjevné. **Kritické postoje** - co se týče podceňování mladých lidí, nezaznamenala jsem z výpovědí respondentů žádný takový případ. Jedná se spíše o vzájemnou podporu a pomoc, kdy rodiče dělají pro své děti „první - poslední“. Podporují je ve studiu i osobním životě. **Odlišná životní zkušenost** – samozřejmě můžeme sledovat jistou odlišnost v názorech, postojích

i hodnotách. Zmíněná odlišnost vychází z generační odlišnosti, kdy rodiče vyrůstali v jiné době a mnozí mladí jsou dle jejich slov „někde jinde“. Hlavním důvodem jsou jiné životní zkušenosti, na jejichž základě často dochází k rozporům a nepochopení se. Tato oblast souvisí se zvolenou kategorií předností/nedostatků generací. Pokud bychom se podívali na mladou generaci tak určitou předností je rychlá orientace ve světě plných možností, podle rodičů na nic nemusejí stát frontu a mohou to mít hned. Rodiče jim to samozřejmě přejí, protože oni sami v době studia tu možnost neměli. Nicméně takovéto „chci to mít hned teď“ je do jisté míry nedostatkem, který v mladých lidech pěstuje netrpělivost, což se promítá i do jejich vztahů. Podle dotazovaných rodičů, pokud jim jejich děti mají vysvětlit něco, co oni dobře neovládají (např. PC), jsou dosti nešťastní a netrpěliví.

Předností starší generace je životní zkušenost. Jsou dle vysokoškoláků moudří, mají něco za sebou a neměli to ve své době zas tak lehké. Daleko více si váží věcí, jsou trpělivější. Nedostatkem je zejména technologický „neum“. Můžeme konstatovat, že to, co je bráno jako přednost starší generace, té mladé generaci chybí, což je považováno za jejich nedostatek.

Zde bychom mohli poukázat na tvrzení Langmeiera a Krejčířové, které bylo uvedeno v teoretické části práce. Rozpor mezi hodnotami mladé a starší generace je dán převratnými technickými, vědeckými a společenskými změnami, které s sebou přinášejí stále častější rozdíly v názorech, hodnotách a postojích generací, v nichž jedinci vyrůstali za jiných podmínek a těžili z jiných zkušeností. Starší generace má tendenci ulpívat na dřívějších hodnotách, které se pro ni staly jediným platným měřítkem. Nová generace vychází z vlastní zkušenosti a odmítá přijmout stará měřítka za platná. Starší se tak stávají „strážci tradice“, mladí odmítají jejich normy jako překážku v pokroku (Langmeier, Krejčířová 1989, s. 158).

Výše uvedené naznačuje spíše malé odchylky, které souvisejí s vývojem doby a jsou akceptovány. Obecně se dotazovaní na důležitých věcech jako je studium, práce a vzdělání shodnou. Pokud bychom hledali rozporuplnost v hodnotách, tak je z výpovědí patrné, že se tu nic takového neobjevuje. Hodnoty, které jsou typické pro vysokoškoláky i jejich rodiče jsou zdraví, vzdělání, respekt, láska, důvěra.

Neshody v postojích a názorech rodičů vůči zaměření a životu svých dětí – rodiče si pro své děti přejí vždy to nejlepší. Na základě shody v názorech ohledně studia, vzdělání a budoucí práce můžeme konstatovat, že k větším rozporům nedochází. Někteří z dotazovaných [Lída (24), Jarda (24), Veronika (24)] se zmínili, že se často jejich rodiče neztotožňovali s výběrem VŠ a oboru, který chtěli studovat. Plyne to z obavy, že v dnešní době s daným zaměřením nenajdou vhodné uplatnění na trhu práce. Mnozí rodiče svým dětem do rozhodnutí nezasahují a na škole je podporují všemi možnými prostředky. S tímto souvisí i názory dotazovaných rodičů, Milan (55): *„Každý rodič chce, aby se jeho dítě mělo lépe než on - to obě generace spojuje.“*

Orientace na práci. Můžeme potvrdit, že mladší generace jsou daleko průbojnější nežli generace starší. Zaměstnavatelé dávají přednost mladším. Jak již bylo zmíněno, s tímto souhlasí i Marada (2003, s. 129): *„Zaměstnavatelé sice často dávají přednost mladším, ale věk nemusí být vždy rozhodující. Mnoho firem si také uvědomuje, že zralí lidé jsou pro některé posty vhodnější.“* Technologická gramotnost a jazykové znalosti hýbou světem. Starší se odsouvají i podle slov Hany (55) na druhou kolej i přesto, že mají bohaté zkušenosti. Starší podle slov rodičů zaclánějí a zabírají místa těm mladším průbojnějším lidem. Uvedené vede k pocitu ostranění, jenž může být spouštěčem konfliktů mezi generacemi. V současné době každý studuje VŠ nicméně záleží na oboru a průbojnosti jedince. Každý se musí snažit prosadit se na trhu práce, což vede k soutěživosti mezi lidmi. Z pohledu vysokoškoláků se objevují názory, kdy VŠ není to, co bývala. Dnes VŠ „vychrlí“ velké množství absolventů, ale bez praxe se nikdo moc neuplatní [např. Veronika (24), Adéla (24), Eliška (24)]. Dále to jsou rozdíly v hodnocení pracovního nasazení, rozdílný přístup k výkonu, vzdělání a celkově k práci. Nicméně hodnota práce je pro obě kategorie respondentů stejně důležitá jako vzdělání.

Orientace na domácnost a udržování jejího chodu. Zde můžeme spatřovat menší neshody v účasti na udržování chodu domácnosti a zlepšování rodinného prostředí. Avšak nejedná se o nic, co by extrémně narušovalo vzájemný vztah. Vysokoškoláci si uvědomují svoji potřebnost pomoci už kvůli tomu, co pro ně rodiče dělají (zejména podporují při škole). Můžeme zde vidět větší nadšení pro úklid, vaření a pečení u děvčat. Muži se věnují spíše „mužským“ pracím

(např. sekání dřeva, starost o zahradu, práce v lese, apod.) a s úklidem domácnosti pomáhají výjimečně.

Konfliktní oblast je dle rodičů viděna v netolerantnosti a neúctě k seniorům, obecně ke starší generaci. To vystihuje názory Hany (55) „*Mladí vpřed je sice moc hezké, ale mladí vpřed za cenu zbavte se starých a zkušených, zaclání nám, berou nám místa...Mladí se neradi od starších učí a zkušení pracující jsou teď přítěží.*“ Stejně tak oni ve své době, kdy vyrůstali, měli mezigenerační konflikt, ale byl to především konflikt věku. Stejně tak oni měli pocit, že jim starší nerozumí, nechápu hudbu, kterou poslouchají. Ale nikdy by je nenapadlo, že budou rodiče na obtíž. S tímto názorem se dnešní vysokoškoláci (jejich děti) neztotožňují. Je pro ně naprosto automatické, že se o své rodiče postarají. Ale rodiče se proti tomu staví tak, že jejich děti budou pracovat daleko déle než oni sami, budou mít svou vlastní rodinu (s malými dětmi, jelikož se doba prvního a následujícího dítěte posouvá) a budou vzdáleni několik kilometrů.

Podle rodičů je generační konflikt ovlivněn také prostředím, ve kterém člověk vyrůstá. Dříve se mladí učili od starších a dnešní společenský systém nastavuje jiné hodnoty, které lidé přejímají a které nebyly nastavené za dob, kdy tato generace rodičů vyrůstala.

Opět zmiňuji, že podle Corstena musíme brát v potaz různé náhledy na sociální život a čas v závislosti na různých momentech životní historie, „jež se projevují v generačních propastech, konfliktech a konkurenci“ (Corsten 2007, s. 47). „V obou případech jde o odlišnou schopnost generací, která je zdrojem mezigeneračního napětí.“ (Sak 2009, s. 23, online) Avšak podle Bengstona (2007) je přítomnost konfliktů mezi generacemi v rodině zcela normální a ve většině případů funkční jev.

Třetí výzkumnou otázkou je: *Jak zkoumané osoby popisují vzájemnou pomoc?*

Cílem bylo zjistit, jakou vysokoškolští studenti poskytují pomoc svým rodičům. Stejně tak jakou pomoc poskytují rodiče svým dětem. Z výsledků vyplývá, že je pomoc reciproční. Jak již jsem uvedla, většinou ženy vysokoškolačky pomáhají s domácími pracemi, jako je úklid, vaření, pečení, nákup. Chlapci vysokoškoláci pomáhají otcům se starostmi okolo domu, v lese se dřevem. Všichni dotazovaní pociťují vůči vlastním rodičům jistý závazek.

Rodiče je vychovali a děti si váží jejich podpory zejména při studiu na VŠ. Z pořizovaných rozhovorů se dá konstatovat, že tato pomoc není vnímána jako nutnost, ale spíše jako samozřejmost spojená s úctou a respektem ke svým rodičům. Všichni dotazovaní respondenti jsou zavázáni postarat se o své rodiče ve stáří, až jim bude nejhůře. Dle nich to vyplývá z jejich role syn/dcera.

Jestliže jsem již naznačila, že je pomoc reciproční, znamená to, že je vzájemná. Také rodiče dle slov vysokoškoláků pocítují jistý závazek postarat se o své dítě. Jestliže to vidíme v rovině studia, pak je to zajištění materiální podpory svých dětí. Samozřejmě je z jejich strany viditelná i psychická (emocionální) podpora. Zde můžeme zaznamenat negativní názory rodičů. Z jejich slov je zřejmá rozhořčenost. Nevěří, že by se o ně jejich děti dokázali postarat, že jsou spíše na obtíž, jelikož na ně nebudou mít tolik času, kolik by jim mohli věnovat. Tyto názory můžeme vysvětlit tím, že starší mohou prožívat strach o vlastní osobu, kdy se obávají, že nebudou držet krok s mladými, o kterých si myslí, že je opustí ve chvíli, kdy budou pomoc nejvíce potřebovat (Cibulec 1980, s. 24–25).

Poslední výzkumná otázka zní: *Jak se ve vzájemném vztahu (rodič/dítě) dle zkoumaných osob projevuje vzájemné spojení (shoda)?*

Tato výzkumná otázka je zodpovězena na základě zvolených indikátorů spojení a v souvislosti s danými kategoriemi je zobrazena v modelu spojení (příloha E).

Komunikace a styl interakce – můžeme konstatovat, že se u všech dotazovaných ve vztahu ke svým rodičům objevuje pozitivní a přátelské stanovisko. Stejně jako altruismus, solidarita, empatie a láska. Zde je viditelná shoda s poznatky teoretické části práce, autora Cibulce (viz kapitola 5.3).

Solidarita: etický princip – je zřejmá ve velké míře. Nejde pouze o materiální podporu, ale o jistý způsob morální podpory, soudržnosti, pospolitosti a odpovědnosti ke svým rodičům. Stejně tak hovoří rodiče (generace 70. a 80. let) o době, ve které vyrůstaly. Tato soudržnost a morální hledisko bylo ve vztahu s jejich rodiči samozřejmostí, kdy podle Hanky (50) i Milana (55) lidé více drželi při sobě. Zatímco má tato generace odlišný názor na generaci mladších, která si někdy rodičů neváží, můžeme vidět, že vysokoškoláci vidí vztah se svými rodiči v rovině sounáležitosti a pevného pouta [(např. Veronika (24)]. Ze strany rodičů můžeme sledovat spíše vnitřní (emocionální) rozpor, kdy starší generace

mám pocit, že si jich ta mladší neváží, ale nemusí tomu tak být. **Asociační solidarita** je naplněna dostatečným vzájemným vztahem, komunikací, setkáváním a kontaktem vysokoškoláků se svými rodiči v rozmanitých typech společných aktivit. Nemusí se jednat pouze o důležité události, které vzájemný kontakt podmiňují. **Afektivní solidarita** (citová blízkost) – objevuje se dosti vřelý a silný citový vztah ke svým rodičům. Tento vztah je také reciproční a obsahuje vzájemné porozumění, blízkost, lásku, respekt a toleranci (viz výše první výzkumná podotázka). **Konsenzuální solidarita** je viděna ve vzájemné shodě v důležitých hodnotách a názorových postojích ke zdraví, lásce, práci, vzdělání, respektu, důvěře. **Funkční solidarita** ve smyslu vzájemné pomoci. Můžeme konstatovat, že je dle dotazovaných vysokoškoláků dostatečně naplněna (viz čtvrtá výzkumná podotázka). **Narativní solidarita** je obsažena v závazku k rodině. Závazek je dostačující. Zavázány jsou děti svým rodičům za správnou výchovu, za podporu ve všech směrech, a to nejenom při studiu. Nejvíce je viděna v domácích pracích. Jistý závazek můžeme vidět i ze strany rodičů, kteří se o své děti musí postarat, podporují je při studiu a osobním životě, i když je to pro ně velmi finančně náročné⁴⁴. Závazek není chápán jako nutnost, ale jako něco co dělají obě generace s láskou a berou ji jako samozřejmost.

Shoda v **životním stylu** rodiče a dítěte se nedá jednoznačně potvrdit. Objevují se shodné i rozporuplné názory. Jistá shoda se projevuje ve snaze rodičů naučit se výpočetní technologii, modernímu stylu oblékání [Veronika (24)], aktivnímu trávení volného času [Tereza (24), Adéla (24), Eliška (24)] a dalšímu vzdělávání. Dle Alana (1989, s. 162) se starší (rodiče) vracejí ke studiu, přebírají mnohé vnější symboly subkultury mladých, ať jde o módu, vnější vzhled, o sportovní aktivity. Jiní se s životním stylem svých rodičů neztotožňují [např. Jarda (24), Marek (24)]. Podle většiny dotazovaných se životní styl jejich rodičů podepsal i na jejich vlastních preferencích. Například Petr (24) hovoří o tom, že se chová podle toho, v jakém prostředí byl vychováván.

Pokud bychom se věnovali vysokoškolskému životnímu stylu, tak se podle slov starší generace (rodičů) zas tak neliší. Mladá generace se chce také bavit, sdružovat se, užívat si, cestovat a pařit. Nicméně dnešní doba např. dle Milana (55) s sebou nese konkurenční boje a snahu vyniknout za každou cenu. Ostatní

⁴⁴ Nicméně podle Možného je ekonomická podpora spíše výjimečná, a pokud k ní dochází, je většinou směřována od starší generace k mladší (Možný 2004, s. 38).

dotazovaní rodiče souhlasí s tím, že to dnešní vysokoškoláci po absolvování školy nemají jednoduché, což dokazují další názory vysokoškoláků [např. Veronika (24), Adéla (24), Eliška (24)], kteří již začínají o hodnotě studia pochybovat. V současné době si dle jejich slov absolvent bez praxe ani nepískne. Další pohled dotazovaných rodičů se dotýká toho, že si musejí přivydělávat na studium, že to není pouze o zábavě. Na druhou stranu mají daleko větší možnosti, než oni v době, ve které studovali. Otevírá se jim svět.

Z pořizovaných rozhovorů a odpovědí na výše uvedené podotázky můžeme odpovědět i na hlavní výzkumnou otázku: *Jaký je vztah mezi generací vysokoškolských studentů a generací jejich rodičů? Jedná se o mezigenerační spojení nebo konflikt (propast)?*

Při odpovědi na hlavní výzkumnou otázku vycházím z rozhovorů pořizovaných s vysokoškoláky. Vzájemný vztah mezi generací vysokoškolských studentů a generací jejich rodičů je z pohledu vysokoškoláků pozitivní a vzájemně vřelý. Samozřejmě nemůžeme tento názor zobecnit na oba rodiče. Objevují se zde odchylky ve vztahu matka x otec. Z pohledu žen vidíme silnější citové pouto k matce nežli k otci. Bohužel ani zde nemůžeme tento názor generalizovat z důvodu zastoupení většího množství žen ve výzkumném souboru respondentů.

Výsledky výzkumného šetření tedy poukazují na míru spojení, sounáležitosti, spolupráce a solidarity. Vzájemné vztahy a kontakt mezi vysokoškoláky a jejich rodiči jsou optimálně pravidelné a intenzivní. I přes nespokojenost se všichni respektují. Projevuje se důvěra, úcta, respekt a tolerance. Z pohledu vzájemné pomoci není nucena ani jedna strana ji poskytovat. Poskytovatele pomoci to těší a dělá to rád a pomoc je poskytována jen tak, protože to je automatické a bráno jako samozřejmost.

Znaky spjenceckých vztahů mohou být viděny i jako existence společných aktivity, které umožňují vztah něčím naplnit. Dále se jedná o pravidelný kontakt a společně trávený čas, jenž není umocněn žádnou speciální událostí. Spjencecký vztah můžeme konkrétně vidět také v rovině psychické podpory ze strany rodičů. A to zejména před důležitými zkouškami. S tím souvisí projevy hrdosti a pýchy vztahující se např. k promoci, úspěšným zkouškám, ale i k soukromé oblasti a životu svých dětí. Nejvzácnější a nejsilnější případ spjencecké je spatřován tehdy, kdy studenti potřebují finanční prostředky. Rodiče jim dávají tolik, kolik

unese jejich domácnost. Studenti si toho jsou vědomi a dávají najevo svou vděčnost tak, že rodiče „neždímají“ a sami se snaží šetřit, přivydělávat si a hlavně rodičům svými studijními výsledky ukázat, že jejich podpora jim není poskytována zbyhdoma.

Ve vztazích vnímaných jako spojenecké je také patrná absence konfliktů – ať už z toho důvodu, že žádné nejsou nebo se jedná o maličkosti, které nemají pro obě strany důležitý význam. Jelikož si vysokoškoláci všímají existence určitých problémů, neshod či konfliktů ve vztahu se svými rodiči, můžeme konstatovat, že se jedná o normální vztah, ve kterém se neshody objevují v přijatelné míře a závažně jejich vztah nenarušují. Konflikty a neshody jsou oboustranně uvědomované a vztahy jsou podle vysokoškoláků dobré i navzdory neshodám. Sami respondenti nemluví o konfliktu, ale pouze jako o hádce nebo rozepři.

V porovnání s rozhovory, v nichž vysokoškoláci hovoří o vztahu vnímaném jako špatném, lze vidět společné znaky. V těchto špatných vztazích najdeme narušené kontakty. A to zejména u těch dotazovaných, kteří nemají dobrý vztah s jedním z rodičů. Vzájemné kontakty jsou omezeny buď na žádné, nebo na skutečně výjimečné příležitosti. Přerušení kontaktů se vztahuje pouze na jednu osobu – zde jde o otce. Pokud jsou přerušeny vztahy vysokoškoláka s jedním z rodičů, pak se o něm nechtějí vyjadřovat.

U vztahů vnímaných jako špatných tedy neexistuje vzájemný kontakt (nebo je pouze řídký), setkávání a fungující pomoc.⁴⁵ Což se na základě analýzy výsledků v této práci nepotvrdilo. Konflikty chápány jako neshody a hádky se většinou rychle vyřeší a spousta vysokoškoláků je nepovažuje za něco hrozného.

Stejně tak jako z výzkumného šetření Barbory Staňkové, i z tohoto vyplývá, že „vysoká míra mezigenerační solidarity nemusí nutně znamenat, že se obě generace shodují ve svých hodnotových orientacích. Neshody mezi generacemi se vyskytují a nevyhýbají se ani těm mezigeneračním vztahům, v nichž je vzájemná solidarita vysoká.“ (Staňková 2008, s. 18) Neshody vyvolávají nejčastěji názorové rozdíly v oblasti péče o domácnost, životním stylu a jsou ovlivněny zkušenostními rozdíly a dobou ve které jedinci vyrůstali/vyrůstají.

⁴⁵ Na vnímání vztahu jako špatného mohou působit také obecná očekávání společnosti, která jsou kladena na vztahy v rodině. Například vztah matky a dcery by asi měl být důvěrný a vřelý.

Dle indikátorů spojenectví (dobrých vztahů) a konfliktu (špatných vztahů) můžeme na závěr konstatovat, že spíše nežli o generační konflikt (propast) jde o generační spojenectví.⁴⁶ Zmíněné můžeme doložit zejména projevující se silnou solidaritou ve všech směrech. Konflikty chápeme spíše jako projevy ambivalence, které se projevují v malé míře. Rozhodně se nejedná o nenávistná stanoviska či špatné vztahy (mimo ty s otcem u zmiňovaných respondentů), která se ve vzájemném vztahu projevují. Sledujeme spíše menší neshody a výměny názorů, které vzájemné vztahy výrazně nenarušují.

Dalo by se prohlásit, že ambivalence se objevuje v každé rodině a konflikty jsou zde brány jako maličkosti, které jsou pojistným ventilem, který tlak a negativní energii odpustí, jak zmiňuje známý sociolog M. Crozier. Takovéto nadávání, jako ho spatřuje většina vysokoškoláků, můžeme chápat jako terapii, která dává prostor k ventilaci problémů a negativních nálad.

Jak již bylo vyjádřeno, postupně můžeme zaznamenávat, že dochází ke vzájemnému sblížení generací a rozbití autoritativního principu ve výchově. Odmítá se generační konflikt a poukazuje se na to, že více záleží na porozumění, toleranci a názorové příslušnosti (Langmeier, Krejčířová 1998, s. 158–159).

7.4 Vyjádření k výsledkům

Tato kapitola je věnována ověření výsledků. Věnuji se vyjádřením, která plynou ze zvolené techniky *focus groupe*. Bylo vyzváno sedm studentek (22–24 let) FF UPOL ke společné diskuzi. Zvolená skupina odpovídala na mnou pokládané otázky, které souviseli s výslednými tvrzeními empirického šetření mezigeneračních vztahů.

Odpovědi byly diferencované. Nicméně se v zásadních oblastech skupina shodla. Převážně šlo o to, že si svých rodičů váží, uvědomují si, co pro ně dělají a jako jednu z hlavních podpor vidí financování školy. Souhlas zazněl i tehdy, kdy podle výsledků šetření záleží na vzájemném setkávání z důvodu utužování vztahu. Rodiče jsou pro ně velkou emocionální podporou a jsou nejdůležitějšími proměnnými v jejich životě.

Nesouhlasně reagují na názory rodičů. Skupina se neztotožňuje s názorem rodičů, kteří si myslí, že si jich jejich děti neváží a nedokážou se o ně v budoucnu

⁴⁶ Pokud bychom spojenectví vztáhly k modelu spojenectví (dobré vztahy) můžeme usoudit, že vidíme shodu téměř ve všech zvolených kategoriích.

postarat. Taková tvrzení jsou dle nich dosti na hraně a velice by je mrzelo, kdyby to tak bylo.

Pokud se zaměříme na hledisko konfliktu, tak se ani v jejich případech neobjevují nepřátelské postoje. V maximálním případě je nepřátelství chápáno jako sourozenecká žárlivost. Stejně tak kritické postoje nejsou příliš viditelné. Nicméně je podle nich důležité v určitých situacích využívat kritického myšlení a odstupu. Skupina vidí v odlišné životní zkušenosti jistou překážku a souhlasí s tím, že některé hádky jsou jejím důsledkem. Poukazují hodně na životní styl, který se dle nich liší, i když se jim mnozí jejich rodiče chtějí přiblížit. Váží si jejich snahy o seberozvoj a přiznávají svou netrpělivost jim v této oblasti věnovat čas. V oblasti studia a vzdělání vidíme jednoznačnou shodu.

V otázkách solidarity zde vidíme stejné názory jako u vysokoškoláků. Komunikace a vzájemný kontakt je pro ně přirozený a samozřejmý. Sounáležitost v rodině dostatečně funguje. Pomoc je pro ně automatická, plynoucí ze zodpovědnosti ke svým rodičům a z jistého zadostiučinění. Viditelná je i vděčnost za výchovu a uspokojování vlastních potřeb.

Spojenecké znaky se u této skupiny objevují dosti silně. Všichni mají velice dobré vztahy se svými rodiči. Konflikty se objevují, ale opět to není nic, co by je od sebe (dítě-rodič) oddělovalo. Nejčastější oblastí občasných neshod a nedorozumění konfliktu bývá společná domácnost.

Focus groupe přinesla relativně stejné výsledky jako šetření s vysokoškoláky. I když se argumentace zvolených oblastí neustále opakuje, alespoň můžeme konstatovat, že jsou výzkumné závěry vzhledem k možnostem terénu stabilní a potvrzují teoretické nasycení.

7.5 Diskuze

Tuto kapitulu věnuji snaze o porovnání výsledků s jinými výzkumy a následnému doporučení. Samozřejmě jsem se v souvislosti s touto problematikou chtěla opřít o výzkumy na podobné téma. Nicméně jsem narazila na spoustu výzkumných zpráv⁴⁷ a závěrečných prací, které se zabývají

⁴⁷ Výzkumné zprávy: Petr Sak, Karolína Kolesarová-Saková: „Názory a postoje české populace k seniorům“. Dana Sýkorová: „Seniori ve společnosti. Strategie zachování. Osobní autonomie“. Závěrečné práce: Markéta Kořínková: „Mezigenerační vztahy rodičů a prarodičů“. Marie Mullerová: „Mezigenerační vztahy v rodině“. Barbora Staňková: „Vztahy druhé a třetí generace očima vnoučat“. A další se zaměřením spíše na seniory a jejich dospělé děti, nikoliv na kategorii vysokoškolské mládeže a jejich rodičů.

generačním vztahem mezi seniory a jejich dospělými dětmi, jejich vnoučaty nebo mládeží obecně.

Na tomto místě bych chtěla poukázat na výsledky výzkumného šetření, které přinesl kvalitativní výzkum Kateřiny Rajmicové *Vztahy a soužití generací v rodině* (Rajmicová 2002, s. 72–79). Tento výzkum byl součástí projektu *Mládež, děti a rodina v období transformace* Masarykovy univerzity v Brně, jež započal roku 1999. „Cílem výzkumu bylo zkoumat, jak prožívají a vnímají své vztahy a soužití rodiče a jejich dospělé děti.“ (Rajmicová 2002, s. 73) Toto výzkumné šetření se zaměřilo na srovnání různých typů vztahů z hlediska genderu a typu soužití, kdy základním úkolem bylo zmapovat funkčnost mezigeneračních vztahů, míru mezigenerační solidarity a míru konfliktnosti.

I když se uvedený výzkum týkal spíše vztahu seniorské populace (třetí generace) a druhé generace (jejich dospělých dětí), v otázce pomoci a solidarity můžeme souhlasit s následujícím: „Vzájemná pomoc...(…)...je odrazem kvality vztahů a současně kvalitu vztahů podporuje a vytváří.“ (Rajmicová 2002, s. 77) Výzkumné šetření této diplomové práce také poukázalo na sílu mezigenerační solidarity, pomoci a podpory mezi vysokoškoláky a jejich rodiči. Podobné výsledky přinesl i další kvantitativní výzkum *Value of Children and Intergenerational Relationship in Six Cultures*⁴⁸, z něhož vyplývá, že pomoc poskytují jak rodiče dospělým dětem, tak děti svým stárnoucím rodičům.

Jak uvádí Staňková „oba výzkumy se trochu liší ve výsledcích, které poukazují na normativní očekávání. Podle účastníků kvalitativního výzkumu nejsou rodiče povinni poskytovat svým dospělým dětem finanční ani jinou podporu a je to tedy čistě projev jejich dobré vůle. Jejich podpora není očekávaná.“ (Staňková 2008, s. 16–17) S tímto názorem se výsledky výzkumného šetření s vysokoškoláky neshodují. Vysokoškoláci tvrdí, že podpora jich samotných na VŠ je ze strany rodičů samozřejmostí (pokud na to rodiče finančně mají), závazkem (ve vztahu rodič - dítě) a je očekávaná. Stejný postoj vyjadřovali respondenti i v případě péče ze strany dětí o své staré rodiče. I tato

⁴⁸ Prvním výzkumem, který se hodně zabýval mezigeneračními vztahy, byl kvantitativní mezinárodní výzkum „*Value of Children and Intergenerational Relationship in Six Cultures*“, který probíhal v letech 1999 a 2000 a jehož se zúčastnila i Česká republika. Dotazovány v něm byly tři generace žen, tedy dcery, matky a babičky. Tento výzkum umožnil srovnání situace u nás s Německem a tím ukázat, zda a jaký mělo období komunismu vliv na rodinu a rodinné vztahy a estli je tento vliv patrný i 10 let pro revoluci (Možný 2003, s. 11–36).

oblast je vnímána jako něco automatického nikoliv projev dobré vůle. Pomoc rodičům je chápána jako morální povinnost, jako forma reciprocit a odměny za jejich péči v dětství a v počátcích samostatnosti. Všichni dotázaní vysokoškoláci jsou odhodláni se postarat o své rodiče ve stáří i v těžkých chvílích.

Jak již bylo zmíněno, spousta studií i výzkumů se věnuje mezigeneračním vztahům zaměřeným spíše na seniorskou populaci. Následující doporučení, které ze zkušenosti s psaním této diplomové práce vyplývá, je věnování větší pozornosti tomuto tématu a jeho případnému rozšíření – vztah mezi rodiči a jejich dětmi jak v obecné rodině, tak i ve věkové kategorii, jež je zde uvedena. Pokud bychom se konkrétně zaměřili na vysokoškoláky, domnívám se, že by bylo zajímavé pokusit se o srovnání výpovědí mezi studenty prvního ročníku bakalářského studia a mezi studenty posledního ročníku magisterského studia té samé fakulty. Výsledky tohoto šetření bychom se dále mohli pokusit aplikovat i na jiné studenty jiných fakult než pouze FF UPOL. Nicméně se domnívám, že názory studentů z oborů a fakult s humanitním zaměřením, se do určité míry liší od názorů studentů oborů a fakult s odlišným zaměřením. Pokud bychom se dále dívali na vztah z pohledu generací, jež jsou zde zahrnuty, dle mého názoru by byl výsledek překvapivý pro generaci rodičů, se kterými jsem pořídila rozhovory. Můžeme pocítovat jistou rozhořčenost této generace vůči té mladší - svým dětem. Otázka pak zůstává, zda se jedná o individuální vztahové rozdíly v rodině, nebo o globálnější mezigenerační problém. Vzhledem k zanedbatelnému zastoupení respondentů výzkumného vzorku nemůžeme závěry pořízené od generace 70. a 80. let zobecnit.

I když je zřejmé, že by výzkumná studie vyžadovala mnohem větší množství dat ke zpracování obsáhlejší výsledné teorie, tak i přesto se domnívám, že jsem dostatečně postihla mezigenerační vztahy a dokázala si odpovědět na výzkumné otázky v plném rozsahu. Stejně tak jsem přesvědčena, že jsem nastínila téma poněkud nové a podala tak stručný pohled na vztah vysokoškoláků s jejich rodiči. Poznatky výzkumného šetření jsem dostatečně propojila s teoretickou částí práce - především v rovině názorů některých teoretiků, přihlédla jsem k dosavadním výzkumům a obohatila výsledky o rozhovory s generací 70. a 80. let.

Význam výzkumného šetření může být spojován spíše s pokusem o konstrukci poznatků, které mohou ukázat na možnosti dalšího zkoumání problému a doplnění stávajících informací v rámci tématu.

ZÁVĚR

Na tomto místě stručně shrnuji obsah diplomové práce. V první části práce jsem se snažila podat všeobecný obraz problematiky mezigeneračních vztahů, zasadit jej do celospolečenského kontextu a přispět tak k hlubšímu porozumění danému tématu. Zaměřila jsem se na objasnění modernizačních změn a jejich vliv na společnost, hodnotový systém, rodinu a pojetí autority. Následně jsem se věnovala obecnému vymezení problematiky generací včetně jejího formování, rozdělení a dynamiku generací v rodině. V souvislosti s generacemi jsem vymezila další důležité pojmy, jako je biografie, životní běh a životní dráha. Vzhledem k stanovení dvou konkrétních skupin jsem se věnovala věku vysokoškoláka a pozdní dospělosti (generace 70. a 80. let). V neposlední řadě jsem se detailně zaměřila na mezigenerační solidaritu a konflikt a shrnula problematiku mezigeneračních vztahů.

Součástí diplomové práce bylo empirické šetření, jehož cílem bylo odpovědět si na hlavní výzkumnou otázku a výzkumné podotázky. Odpovědi na výzkumné otázky jsem uvedla ve shrnutí výsledků na konci empirického šetření. Byl zvolen kvalitativní výzkum (technika rozhovorů), který probíhal se dvěma výše zmíněnými skupinami respondentů. Převážně jsem se zaměřila na rozhovory s vysokoškoláky. Nicméně výpovědi rodičů (generace 70. a 80. let) byly zasazeny do teoretické části práce - vymezení generace 70. a 80. let ve snaze porozumět době, ve které vyrůstaly. Dále poskytly cenné informace k tématu zejména v oblasti konfliktu a spojenectví a obohatily výpovědi vysokoškoláků. V neposlední řadě jsem zařadila focuse group, která poukázala na stabilitu výsledků a utvrdila mne v teoretickém nasycení. Výsledky šetření jsem podrobila diskuzi a navrhla případná doporučení.

Z výzkumného šetření vyplývá, že vztah mezi rodiči a jejich dětmi (vysokoškoláky) je velice vřelý. Vysokoškoláci své rodiče respektují, uznávají a váží si jejich pomoci převážně při studiu na vysoké škole. Objevuje se zde vysoká míra solidarity ve všech směrech. Ze strany rodičů je nejvíce viditelná emocionální a materiální podpora. Vysokoškoláci berou za samozřejmost se o své rodiče ve stáří či nemoci postarat. Hodnotový systém se v mnohém neliší. Na prvním místě je zdraví, láska, důvěra, respekt, vzdělání a práce. Vysokoškoláci jsou se svými rodiči v neustálém kontaktu, který podporuje kvalitu jejich

vzájemného vztahu. U obou generací zaznamenáváme jisté přednosti a nedostatky, které však nevedou k větším sporům. Konfliktům se nepřikládá zásadní význam. Z výsledů výzkumné šetření vyplývá, že jsou vztahy mezi vysokoškoláky a jejich rodiči spojenecké.

Vzhledem k možnostem terénu a teoretickému naplnění se domnívám, že provedené výzkumné šetření bylo pro zmapování mezigeneračního vztahu mezi vysokoškoláky i jejich rodiči postačující. Shrnutí výsledků výzkumného šetření naznačilo jak názorovou propojenost obou dvou skupin respondentů, tak propojenost výsledků s teoretickými poznatky.

Domnívám se, že problematika mezigeneračních vztahů by si zasloužila ještě větší pozornost, než jakou jí věnuje veřejnost a já v rámci této diplomové práce. Zjištěné poznatky jistě slouží jako inspirace pro realizaci dalšího výzkumu, který by se tomuto tématu věnoval podrobněji. Následující doporučení pro případné navázání ve výzkumu byly uvedeny v diskuzi.

Citát na závěr: „Mají-li si dvě generace porozumět, měla by ta starší předávat své zkušenosti tak, aby je ta mladší generace mohla využít. Mají-li se spolu dvě generace navzájem uctívat, měla by ta mladší generace brát ohledy na tu starší a vyslechnout ji.“ (Czech Kid, online)

Z osobního hlediska pro mě byla diplomová práce velkým přínosem. Díky dlouhodobému zpracovávání pramenů jsem pronikla do hloubky uvedeného problému a zlepšila si orientaci v odborných materiálech a práci s nimi. Domnívám se, že tato práce pomůže blíže nahlédnout do problematiky tématu mezigeneračních vztahů se zaměřením na vysokoškoláky a jejich rodiče.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Pohlová Monika

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky FF UP

Název práce: Mezigenerační vztahy

Počet znaků: 190 877

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 53

Klíčová slova: generace, rodina, hodnoty, biografie, životní dráha, životní běh, solidarita, konflikt

Diplomová práce se snaží přiblížit danou problematiku pomocí teoretických poznatků a empirického šetření. Dále se zaměřuje na mezigenerační vztahy konkrétních dvou skupin a hledá odpověď na otázku, zda je mezi nimi spojenecký nebo konfliktní vztah. Na základě studia odborné literatury a pilotáže byly definovány a následně operacionalizovány pojmy spojení a konfliktu, vymezeno kritérium výběru vzorku respondentů – vysokoškoláci FF UPOl a generace 70. a 80. let (jejich rodiče). Byly stanoveny výzkumné předpoklady, které byly ověřeny sociologickým výzkumem. Mezi vysokoškoláky a jejich rodiči je vřelý vztah. Je viditelná úcta, respekt a důvěra. Solidarita se vyskytuje ve velké míře. Konflikt je chápán jako projev neshody či nedorozumění. Není brán za nic důležitého, co důrazně narušuje vzájemný vztah. Obecně jsou vztahy mezi vysokoškoláky a rodiči hodnoceny velmi pozitivně. Tento vztah je definován jako spojenecký.

Annotation

Keywords: generation, family, values, biography, career, lifetime, solidarity, conflict

The thesis tries to introduce this topic through theoretical findings and empiric survey. Further it is aimed at the generation relationship between two particular groups and it searches the answer if the relationship between them is in conflict or harmony. On the basis of the professional literature study and piloting the terms of unity and conflict were defined and then operationalized as well as the criterion sampling of respondents was defined – the undergraduates FF UPOL and the generation of 70s and 80s (their parents). Research assumptions were determined and verified through the sociological survey. Among undergraduates and their parents the relationship is warm. There is a visible respect, trust. Solidarity exists to a great extent. The conflict is seen as a disagreement or misunderstanding. It is not considered to be something important disturbing their mutual relationship. Generally speaking the relationship between undergraduates and their parents is evaluated very positively. This relationship is defined as friendly.

Seznam použitých zdrojů, tabulek a obrázků

Seznam knižní literatury

ALAN, J. *Etapy života očima sociologie*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1989. 440 s. bez ISBN.

BECK, U. 2004. *Riziková společnost: na cestě k jiné modernitě*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-8642-932-6.

BECK, U. *Riziková společnost*. 2. vyd. Praha: SLON, 2011. 431 s. ISBN 978-80-7419-047-6.

CIBULEC, J. *Soužití tří generací*. 1. vyd. Praha: ROH, 1980. 208 s. bez ISBN.

CORSTEN, M. *Čas generací*. In *Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity (eds). Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, 1-2/2007. s. 45 - 65. ISSN 1214-813X.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-303-X.

HAVLÍKOVÁ, J. *Věk v sociologické teorii*. In *Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity (eds). Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, 1-2/2007. S. 179-200. ISSN 1214-813X.

HEINZ, W. R., KRÜGER, H. *Životní běh: Inovace a úkoly sociálního výzkumu*. In *Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity (eds). Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, 1-2/2007. S. 157-177. ISSN 1214-813X.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HERZOGOVIČ, Z. *Extremismus - reálné ohrožení demokracie?* In *Policejní akademie (eds). Extremismus: jeho kořeny, projevy a východiska řešení*. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. S. 57-69. ISBN 80-7251-088-6.

- HROZEK, J. 2006. *Kulturní reprezentace mládeží a generačního konfliktu*. Brno: Masarykova univerzita. 65 s. Fakulta sociálních studií. Diplomová práce.
- JANDOUREK, J. *Slovník sociologických pojmů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 264 s. ISBN 978-80-247-3679-2
- JIRÁSKOVÁ, V. A KOL. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s. r. o., 2005. 198 s. ISBN 80-86861-80-5.
- KONEČNÝ, Josef et al. *Úvod do vysokoškolského studia*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. 56 s. ISBN 80-7067-628-0.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. 192 s. ISBN 80-7178-642-X.
- KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. 1. Vyd. Praga: Grada, 2010. 272 s. ISBN 978-80-247-2456-0.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- LIPOVETSKY, G. *Soumrak povinnosti*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. 311 s. ISBN 80-7260-008-7.
- MACEK, P., BEJČEK, J., VANÍČKOVÁ, J. *Contemporary Czech Emerging Adults: Generation Growing Up in the Period of Social Changes*. In *Journal of Adolescent Research* (eds), 2007, 22 vyd., s. 444-475.
- MANNHEIM, K. *Problém generací*. In *Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity* (eds). *Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, 1-2/2007. s. 11 - 44, ISSN 1214-813X.
- MARADA, R. *Kultura protestu a politizace každodennosti*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 220 s. ISBN 80-7325-027-6.
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, P., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník – I. Svazek A-O*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-764-X.
- MIOVSKY, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4

- MONTOUSSÉ, M., RENOUEAU, G. *Přehled Sociologie*. 1. vyd. Praha Portál, 2005. 335 s. ISBN 80-7178-976-3.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. 241 s. ISBN 80-85850-75-3.
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina: mýty a skutečnosti*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.
- MOŽNÝ, I. *Mezigenerační solidarita*. In Výzkumná zpráva z mezinárodního srovnávacího výzkumu (eds). *Hodnota dětí a mezigenerační solidarita*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2004. 138 s. Bez ISBN.
- MUCHA, I. *Sociologie - základní texty*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 248 s. ISBN 978-80-7380-227-1.
- NEKULA, A. *Mezigenerační vztahy a nesezdaná soužití*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 70 s. Katedra psychologie. Bakalářská práce.
- PŘÍDALOVÁ, M. *Mezi solidaritou a konfliktem: Zkušenost pečujících synů a dcer*. In Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. *Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, 1–2/2007. s. 217–234. ISSN 1214-813X.
- RABUŠIC, L., HAMANOVÁ, J. *Hodnoty a postoje v ČR 1991-2008*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 324 s. ISBN 978-80-2104-952-9.
- RAJMICOVÁ, K. *Vztahy a soužití generací v rodině*. In PLŇAVA, I., PILÁT, M. (eds.). *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002, s. 72 – 79. ISBN 80 – 86598 – 36 – 5.
- ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. vydání Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- SAK, P. *Proměny české mládeže*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
- SAK, P. KOLESÁROVÁ, K. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. Vyd. Praha: Grada, 2012. 232 s. ISBN 978-80-847-3850-5.
- SCHIRRMACHER, F. *Spiknutí metuzalémů: Stáří má zelenou*. Praha: Knižní klub, 2005. 208 s. ISBN 80-2421-496-2.

SMOLÍK, J. *Extrémismus subkultur mládeže*. Praha: Grada, 2010. 281 s. ISBN 978-80-247-2907-7.

STAŇKOVSKÁ, Barbora. *Vztahy druhé a třetí generace očima vnoučat*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008. 58 s. Bakalářská práce.

STRAUSS, A. L., CORBIN, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TUČEK, M a kol. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Slon, 2003. 428 s. ISBN 80-86429-22-9.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Vydání první. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁVROVÁ, A. *Partnerské vztahy vysokoškoláků*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 89 s. Filozofická fakulta. Diplomová práce.

Seznam internetových zdrojů

BENGSTON, V. L. *Intergenerational solidarity in families: Untangling the ties that bind*. [online]. [cit. 23. 5. 2014]. In S. K. Pfeifer & M. B. Sussman (eds.). *Marriage and Family Review*. Binghamton: Haworth Press, 2007, roč. 16, s. 11-46. Dostupné z: http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/egm_unhq_oct07_bengtson.pdf.

CLARKE, E. J. a kol. *Type of Conflict and Tensions Between Older Patente and Adult Children*. [online]. [cit. 10. 4. 2014]. In *The Gerontologist* (eds), 1999, roč. 39, č. 3, s. 261 – 270. Dostupné z: <http://proquest.umi.com/pdqweb>.

Otázka času a vztahů mezi generacemi – zamyšlení. *Czech Kid - Pro pedagogy*. [online]. [cit. 26. 12. 2013]. Dostupné z: www.czechkid.cz/si1300.html.

KODADOVÁ, P. *Parsifal, Faust a životní cesta člověka: Svobodné děti nesvobodných rodičů*. [online]. [cit. 15. 6. 2014]. Dostupné z: <http://www.wlyceum.cz/web/soubory/kodadova-svobodne-deti.pdf>.

SAK, P. *Faktory vedoucí k erozi autority v současné české společnosti*. [online]. [cit. 18. 9. 2014]. In Sborník z mezinárodní konference (eds). *Relativizace autority a její dopady na současnou mládež*. Praha: ISV, 2005. Dostupné z: http://www.insoma.cz/index.php?id=1&n=1&d_1=paper&d_2=2005_08.

SAK, P. *Generace a její vztah ke společnosti a ke společenskému vývoji*. [online]. [cit. 12. 9. 2014]. In teoreticko analytická studie: Příspěvek k sociologii třetího věku (eds). *Proměna sociálního obsahu kategorie generace seniorů*. Praha: ASOV, 2009. 17 s. Dostupné z: http://insoma.cz/1_9.pdf.

Seznam tabulek

TABULKA 1: VZTAH CENTRÁLNÍ KATEGORIE K OSTATNÍM KATEGORIÍM86

Seznam tabulek v přílohách

Rozhovory s vysokoškoláky

TABULKA 2: KATEGORIE VZÁJEMNÉ VZTAHY	3
TABULKA 3: KATEGORIE PŘEDNOSTI/NEDOSTATKY GENERACÍ	3
TABULKA 4: KATEGORIE AUTONOMIE	3
TABULKA 5: KATEGORIE CITOVÝ VZTAH.....	4
TABULKA 6: KATEGORIE HODNOTOVÁ ORIENTACE	4
TABULKA 7: KATEGORIE AMBIVALENCE	4
TABULKA 8: KATEGORIE: VZÁJEMNÁ POMOC	5
TABULKA 9: KATEGORIE HODNOCENÍ	5

Rozhovory s rodiči (generace 70. a 80. let)

TABULKA 10: KATEGORIE POCITY	6
TABULKA 11: KATEGORIE HODNOCENÍ VZTAHŮ	6

Seznam obrázků v přílohách

OBRÁZEK 1: PARADIGMATICKÝ MODEL – MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	7
OBRÁZEK 2: MODEL SPOJENECTVÍ – DOBRÉ VZTAHY	8

Přílohy

Seznam příloh

Příloha A: Scénář rozhovoru.....	1
Příloha B: Kategorie – rozhovory s vysokoškoly.....	3
Příloha C: Kategorie – rozhovory s rodiči (generace 70. a 80. let).....	6
Příloha D: Paradigmatický model – Mezigenerační vztahy.....	7
Příloha E: Model spojenectví - dobré vztahy.....	8

Příloha A: Scénář rozhovoru

Vzájemné kontakty – vzájemné vztahy

Jak často jste s vašimi rodiči ve vzájemném kontaktu? Trávíte spolu čas?
Případně proč ne?

Můžete mi povědět více o tom, při jakých příležitostech se setkáváte se svými rodiči a jak vaše setkání probíhají?

Navštěvujete častěji Vy rodiče nebo oni Vás? Proč si myslíte, že to tak je?

Jak byste konkrétně definoval/definovala vztah se svými rodiči?

Jaké jsou dle Vás přednosti a nedostatky „vaší“ mladé generace?

Jaké přednosti a nedostatky jsou dle Vás typické pro generaci Vašich rodičů?

Autonomie - emancipace mladých, životní styl

Co jste pocítoval, když jste se odstěhoval od rodičů na kolej?

Cítíte se více samostatný? A proč?

Dovedl byste srovnat Váš životní styl a životní styl Vašich rodičů? V čem se podle Vás odlišujete? V čem vidíte shodu?

Jaké jsou Vaše budoucí cíle, očekávání a ideály?

Vzájemná citová blízkost a soudržnost

Můžete popsat váš citový vztah ke svým rodičům?

Čeho si na nich ceníte nejvíce? Co pro Vás znamenají? V čem tento význam spatřujete?

Shoda v hodnotách, názorových postojích a přesvědčeních

V jakých hodnotách a názorových postojích si myslíte, že se od sebe s Vašimi rodiči lišíte?

V jakých hodnotách, názorech a postojích si myslíte, že se naopak doplňujete, shodnete?

Jaké zastáváte hodnoty a jaké jsou ve Vašem životě nejdůležitější?

Jaké hodnoty jsou podle Vás důležité pro Vaše rodiče?

Shodnete se s rodiči v politice?

Co pro Vás znamená svoboda? Co myslíte, že znamená pro rodiče?

Jaký máte vztah k práci? Ke vzdělání?

Shodují se tyto postoje s představou rodičů o Vašem budoucím uplatnění?

Neshody a konflikty

Dochází mezi Vámi a Vašimi rodiči k nějakým konfliktům? Pokud ano, můžete mi k tomu říci něco více? (Jaké nejčastější konflikty, či problémy se objevují mezi Vámi a Vašimi rodiči?)

V čem konkrétně si myslíte, že se s rodiči shodujete a v čem rozcházíte?

Vzájemná pomoc

Pomáháte rodičům? Jakým způsobem a jak často?

Jak pomáhají rodiče Vám?

Závazek k rodině

Cítíte jako potomek nějaký závazek pomáhat, pečovat o své rodiče?

Jaký si myslíte, že mají závazek rodiče k vám?

Hodnocení

Jak obecně hodnotíš vztah se svými rodiči?

Příloha B: Kategorie – rozhovory s vysokoškoly

Tabulka 2: kategorie vzájemné vztahy

Kategorie	Subkategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Vzájemné vztahy	<i>Otec</i>	viz otevřené kódování	úzké široké otevřenost uzavřenost krátkodobost dlouhodobost	Do jaké míry? úzká/široká
	<i>Matka</i>			Jak moc? málo/středně/ hodně
	<i>Setkávání</i>			Jak dlouho? krátkodobé/ dlouhodobé
	<i>Vztah</i>			Jak často? málo/středně/ ho dně
	<i>Komunikace/ Kontakt</i>			

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 3: Kategorie Přednosti/Nedostatky generací

Kategorie	Subkategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Přednosti/nedostatky generací	<i>Mladší</i>	viz otevřené kódování	odlišnost	velká - malá
	<i>Starší</i>			

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 4: kategorie Autonomie

Kategorie	Subkategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Autonomie	<i>Svoboda</i>	Viz. otevřené kódování	dostatečnost naplněnost důležitost	Jak moc? málo/středně/ hodně
	<i>Pocity</i>			Do jaké míry? nízká/střední/ vysoká
	<i>Samostatnost</i>			
	<i>Životní styl</i>			
	<i>Budoucí cíle</i>			

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 5: kategorie Citový vztah

Kategorie	Subkategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Citový vztah	<i>Pocity</i>	Viz. otevřené kódování	spokojenost nespokojenost důležitost nedůležitost dostatečnost naplněnost	Do jaké míry? nízká/střední/vysoká Jak moc? málo/středně/hodně
	<i>Matka</i>			
	<i>Otec</i>			

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 6: kategorie Hodnotová orientace

Kategorie	Subkategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Hodnotová orientace	<i>Hodnoty (vysokoškoláci a rodiče)</i>	Viz. otevřené kódování	důležitost nedůležitost	Jak moc? málo/středně/hodně Do jaké míry? nízká/střední/vysoká
	<i>Svoboda</i>			
	<i>Práce a vzdělání</i>			
	<i>Rozpor</i>			
	<i>Shoda</i>			

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 7: kategorie Ambivalence

Kategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Ambivalence	Viz. otevřené kódování	krátkodobost dlouhodobost vyskytující se nevyskytující se	Jak moc? málo/středně/hodně Do jaké míry? nízká/střední/vysoká

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 8: kategorie: Vzájemná pomoc

Kategorie	Subkategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Vzájemná pomoc	<i>Závazek</i>	Viz. otevřené kódování	očekávanost předpoklad	Jak moc? málo/středně/hodně
	<i>Druh</i>			Do jaké míry? nízká/střední/vysoká

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 9: kategorie Hodnocení

Kategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Hodnocení	Viz. otevřené kódování	spokojenost nespokojenost důležitost nedůležitost	Jak moc? málo/středně/hodně Do jaké míry? nízká/střední/vysoká

Zdroj: vlastní šetření

Příloha C: Kategorie – rozhovory s rodiči (generace 70. a 80. let)

Tabulka 10: kategorie Pocity

Kategorie	Subkategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Pocity	<i>Vzpomínka (minulost)</i>	Viz otevřené kódování		Hodně/málo
	<i>Strach</i>			
	<i>Současnost</i>			
	<i>Studium</i>			

Zdroj: vlastní šetření

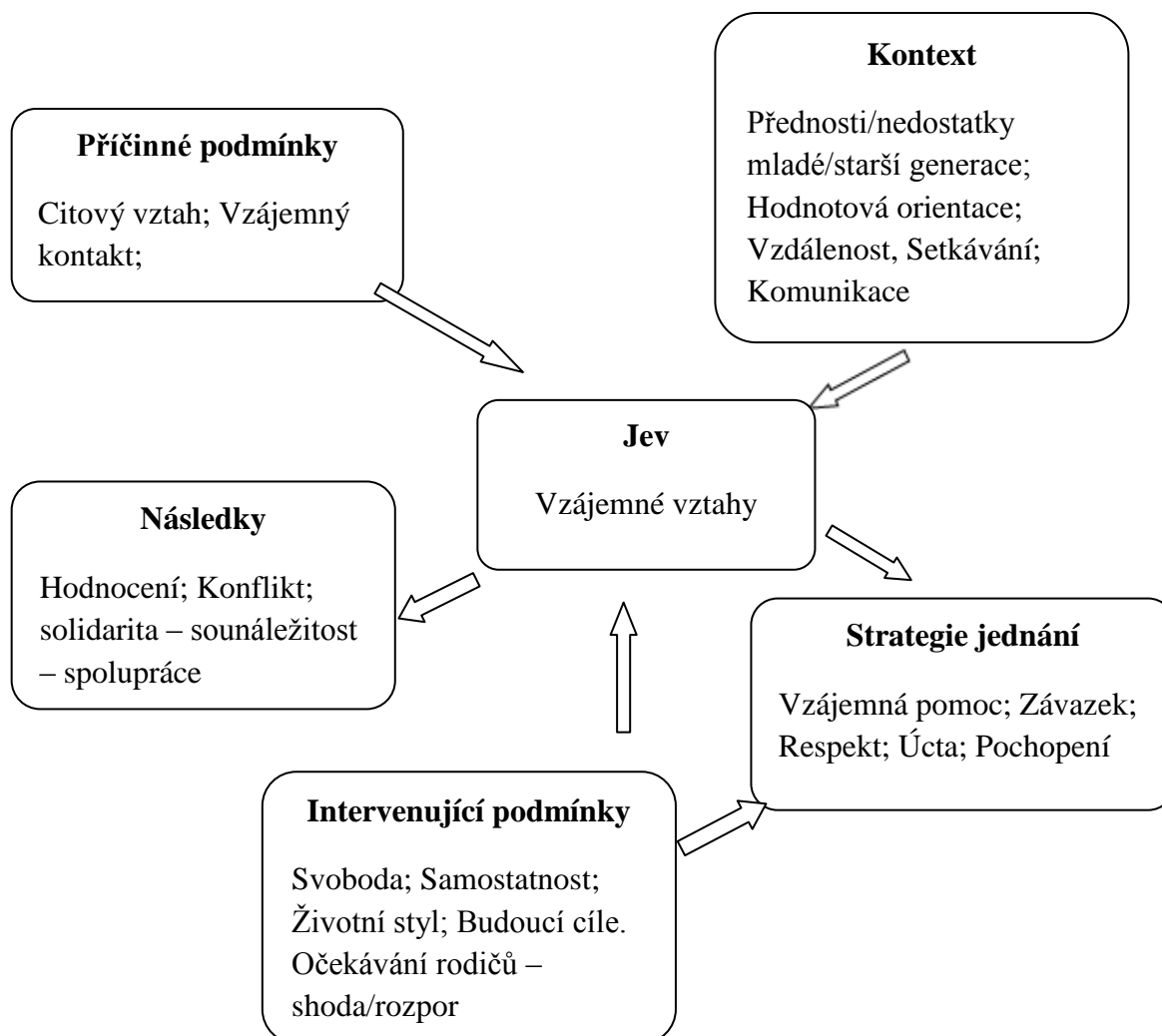
Tabulka 11: kategorie Hodnocení vztahů

Kategorie	Subkategorie	Kódy	Vlastnost	Dimenze
Hodnocení vztahů	<i>Vztahy</i>	Viz otevřené kódování	váženost spokojenost nespokojenost důležitost nedůležitost	Jak moc? málo/středně/hodně Do jaké míry? nízká/střední/vysoká
	<i>Konflikt</i>			
	<i>Sounáležitost – Spojenectví</i>			

Zdroj: vlastní šetření

Příloha D: Paradigmatický model – Mezigenerační vztahy

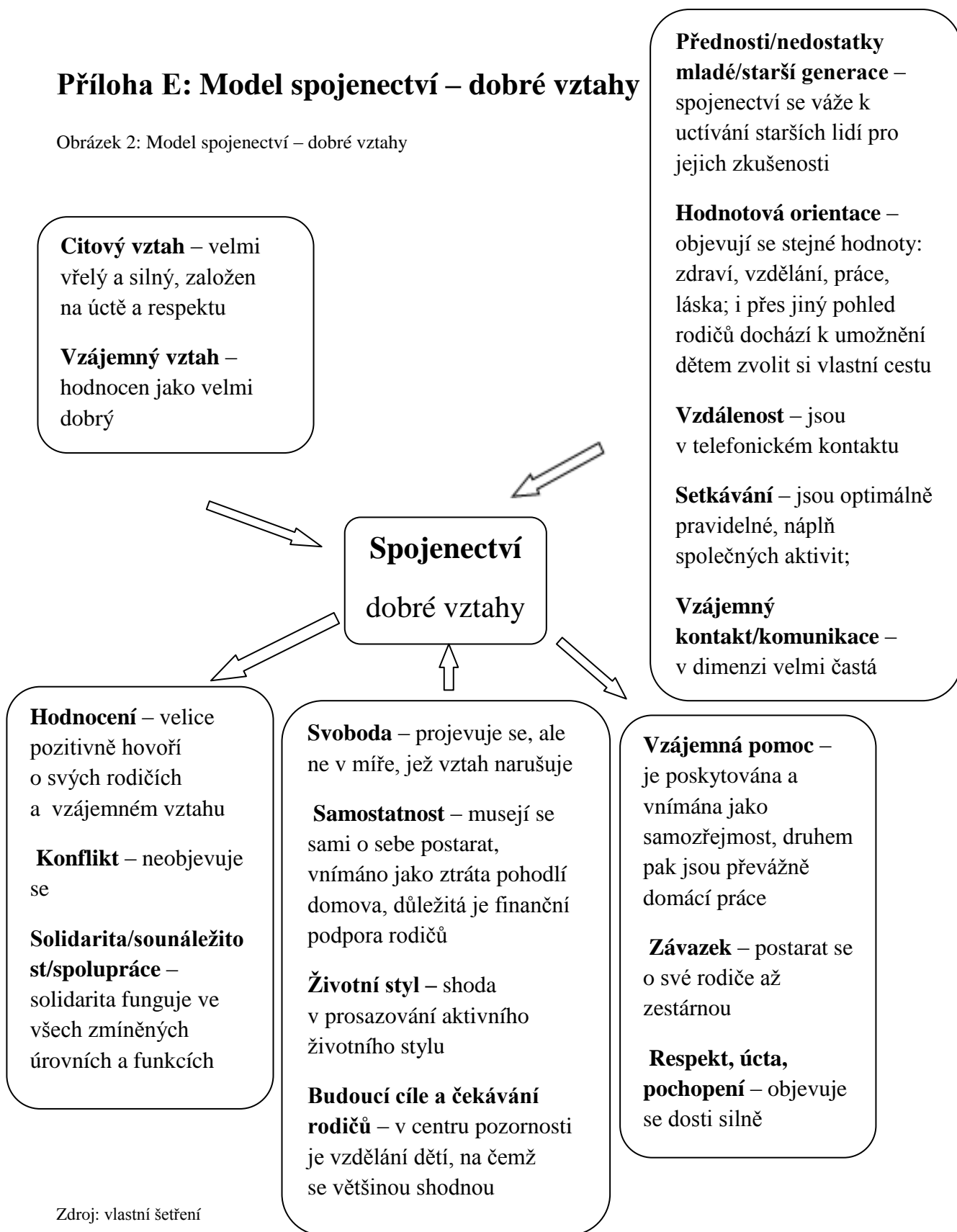
Obrázek 1: Paradigmatický model – Mezigenerační vztahy

Zdroj: vlastní šetření

Příloha E: Model spolenectví – dobré vztahy

Obrázek 2: Model spolenectví – dobré vztahy

Zdroj: vlastní šetření